

4579

11 muph

491.99-8

- S-46

1894

1894

842002

491 99-8

5-46

Ն. ՏԵՐ-ՂԵԻՈՆԴԵԱՆ

ՄԱՅՐԵՆԻ ԼԵԶՈՒ

ԵՐԿՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ԵՐԿՐՈՐԴ ԳԻՐԳ

ԸՆԹԵՐՑԱՆՈՒԹԵԱՆ

ՄԱՆՈՒԿՆԵՐԻ ՀԱՄԱՐ

Տասնութերկուերորդ տիպ

ԲԱԶՄԱԹԻԻ ՊԱՏԿԵՐՆԵՐՈՎ ԶԱՐԴԱՐԱՆ

ԹԻՖԼԻՍ

Տպարան Մովսես Վարդանյանի

Типография М. В. Гганянца, Гаповская ул. д. № 3.

1894

БИБЛИОТЕКА
ИНСТИТУТА
ВОСТОКОВЕДЕНИЯ
Академии Наук
СССР

268

491 99-8

5-46

010

ՀԱՅԿԱՍՏԱՆԻ ԿԱԶՄԱԴԱՐԱՆ

ՀԱՅԿԱՍՏԱՆԻ ԿԱԶՄԱԴԱՐԱՆ

ՀԱՅԿԱՍՏԱՆԻ ԿԱԶՄԱԴԱՐԱՆ

ՀԱՅԿԱՍՏԱՆԻ ԿԱԶՄԱԴԱՐԱՆ

ՀԱՅԿԱՍՏԱՆԻ ԿԱԶՄԱԴԱՐԱՆ

Дозволено Цензурою, Тифлисъ, 15 Января 1894 г.

ՀԱՅԿԱՍՏԱՆԻ ԿԱԶՄԱԴԱՐԱՆ

ՀԱՅԿԱՍՏԱՆԻ ԿԱԶՄԱԴԱՐԱՆ

ՀԱՅԿԱՍՏԱՆԻ ԿԱԶՄԱԴԱՐԱՆ

ՀԱՅԿԱՍՏԱՆԻ ԿԱԶՄԱԴԱՐԱՆ

ՀԱՅԿԱՍՏԱՆԻ ԿԱԶՄԱԴԱՐԱՆ

ՀԱՅԿԱՍՏԱՆԻ ԿԱԶՄԱԴԱՐԱՆ

ՀԱՅԿԱՍՏԱՆԻ ԿԱԶՄԱԴԱՐԱՆ

Յիսուսն օրհնում է մանուկներին:

ՄԱՅՐԵՆԻ ԼԵԶՈՒ

ԵՐԿՐՈՐԴ ՏՅՐԻ

ՆԱԽԱԿՐԹԱԿԱՆ ՎԱՐԺՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

1. ՀԱՅԵՐԷՆ ԱՅՐՈՒԹԵՆԸ

ա — Ա — Այբ.	մ — Մ — Մեն.
բ — Բ — Բեն.	յ — Յ — Յի.
գ — Գ — Գիմ.	ն — Ն — Նու.
դ — Դ — Դա.	շ — Շ — Շա.
ե — Ե — Եչ.	ո — Օ — Օ.
զ — Զ — Զա.	չ — Զ — Զա.
է — Է — Է.	պ — Պ — Պէ.
ը — Ը — Ըթ.	ղ — Զ — Զէ.
թ — Թ — Թո.	ռ — Ռ — Ռա.
ժ — Ժ — Ժէ.	ս — Ս — Սէ.
ի — Ի — Ինի.	վ — Վ — Վել.
լ — Լ — Լին.	տ — Տ — Տին.
խ — Խ — Խէ.	ր — Ր — Րէ.
ծ — Ծ — Ծա.	ց — Յ — Յո.
կ — Կ — Կեն.	ւ — Խ — Հին.
հ — Հ — Հո.	փ — Փ — Փիւր.
ձ — Զ — Զա.	ք — Ք — Քէ.
ղ — Ղ — Ղաա.	օ — Օ — Օ.
ճ — Ժ — Ժէ.	ֆ — Ֆ — Ֆէ.

36378-66

2. ՆՄԱՆ ՀՆՁԻՆՆԵՐ

բ. բան, բանիր, բաղ, բաղ, բարակ, բահ.
 պ. պան, պանիր, պատ, պաղ, պարապ, պահ.

պ. պայտ, պող, պետ, պար, պարտք, պող, պաս.
 փ. փայտ, փոս, փէտ, փառ, փառք, փող, փաս.

գ. գար, գարի, գող, գուլթ, գոյժ, գէս, գետ, գեր.
 կ. կար, կարի, կող, կուտ, կուժ, կէս, կէտ, կեր.

կ. կող, կար, կաշի, կամ, կաղ, կոնք, կոր, կոյր.
 ք. քող, քար, քաշի, քամ, քաղ, քունք, քոր, քոյր.

զ. զարդ, զուտ, զառ, զուր, զրահ.
 ս. սարդ, սուտ, սառ, սուր, սրահ.

դ. դուր, դար, դեղ, դաս, դա, դեղին, դե.
 տ. տոլ, տար, տեղ, տաս, տայ, տեղին, տե.

տ. տուր, տաս, տաղ, տող, տեղ, տէր, տաք.
 թ. թուր, թաս, թաղ, թող, թեղ, թեր, թագ.

խ. ռիս, ճիս, մեխ, ախտ, կախ, ուխտ, սոխ, կախան.
 ղ. ող, ող, մեղ, աղտ, կաղ, ուղտ, սող, կաղին.

ժ. ռձ, ձիր, ձագ, ձոր, ձաւար, ձողակ, գանձ, քուրձ.
 ծ. ռծ, ծիր, ծակ, ծոր, ծարաւ, ծաղիկ, կայծ, կուրծ.

ծ. ծեծ, ծիծ, ծուծ, ծածուկ, աղած, ասած, այծ, կայծ.
 ց. ցեց, ցից, ցոյց, ցուցակ, աղաց, ասաց, այց, կաց.

ը. ուր, սեր, սար, արու, արատ, կար, դարան.
 ռ. ուռ, սեռ, սառ, առու, առատ, գառ, դառան.
 ջ. ջոջ, ջահ, ջանիկ, ջուր, ջինջ, բանջար, բաղարջ.
 ժ. ճօճ, ճահ, ճանիկ, ճար, ճանճ, անճար, հաղարճ.
 ժ. ճար, ճուտ, ճանկ, ճիւտ, ճաղ, ճօճ, կոճակ, ճանճ.
 չ. չար, չութ, չանգ, չիթ, չաղ, չոչ, կոչնակ, չանչ.
 տար, մարտ, արտ, քարտ, պուտ, տաս, տուր.
 դար, մարդ, արդ, կարդ, բուրդ, դաս, դուր.
 թառ, մարթ, արթ, կարթ, բուրթ, թաս, թուր.
 որդ, որթ, որթի, որդի, օդ, օթ, յօդ.
 հոտ, հօտ, յօտ, հատուած, յօդուած, հօտաղ, յօտել,
 արդ, հարթ, յարդ, յարդ, հարկ, յարկ, յամր, համր,
 համար, յամառ, յետ, հետ:

3. Ս, Դ, — ԲԱՌԵՐԻ ՎԵՐՋՈՒՄԸ

ը. Կարդալ բառի սկիզբն է կարդ:
 Կարդ կարիւր, յետոյ խաղա—կարդը:
 Ես տեսայ մէկ սարդ—միջատ:
 Սարդ ձիւնով ծածկուած է—այդ սարը:
 ս. Ձին երկու ոտի վրայ ծառս եղաւ—ծառանալ:
 ծառս լաւ խնամեցէք, որ պտուղ տայ—ծառըս:
 Մարս—մարսել. մերս—մերսել. սարս—սարսափ:
 Մարս—մէրս—մայրս. հերս—մագերս. հէրս—հայրս:

4. Ս, Զ, Ծ, — ԲԱՆԱԶԱՅՆԵՐԻ ՀԵՏ

թ. սթափ—ըսթափ, սթափուիլ:
 զ. սկիզբ—ըսկիզբ, սկիհ, սկեսուր, սկայ, սկունդ, սկուտդ:

պ. սպաս—ըսպաս, սպունգ, սպի, սպիտակ, սպեղանի,
 սպասել, սողանել:
 տ. ստամոքս—ըստամոքս, ստէպ, ստոր, ստոյգ, ստինք, ստանալ,
 ստուգել, ստեղծել, ստիպել:
 փ. սփռիւնք—ըսփռիւնք, սփածանելի (բայց սրփռելի):
 ք. սքօղել, սքանչելի, սքանչանալ, սքեմ.

լ. խ. սլանալ—սըլանալ, սլէհ, սլար, սխալ, սխտոր,
 սխրալի:
 մ. ղ. սմբակ—սըմբակ, Սմբատ, սղոց, Սղերդ, Սղնախ:
 ն. ռ. սնունդ—սընունդ, սնդիկ, սնտոի, սնար, սոճակ:
 ը. սրինգ—սըրինգ, սրահ, սրիկայ, սրունք, սրանոց:

Գ

ը. գըօսանք—ըգըօսանք, գըաղմունք:
 գ. գգալի—ըգգալի, գգեստ, գգոյշ, գգօն, գգայարանք:
 մ. չ. գմայիլ—ըգմայիլ, գշարիլ:

զ. զլանալ—ըլլանալ, զկեռ, զղջալ, զննել, զսպել,
 զտել, զրոյց:
 շ. շտապ—ըշտապ, շտապել, շտեմարան:
 շղթայ—ըղթայ, շոջան, Շմաւոն, չչել, չվկոց, չփոթ:

2. ԱՅԲԱՆՆԱՐԱՆ

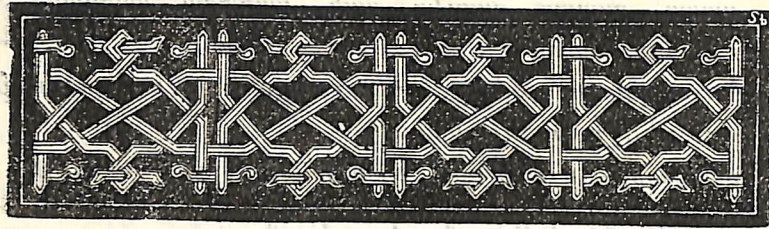
« փոքրիկ մանուկ էի, տեսնում էի, որ
 հայրս, գիր կարդալիս, ակնոց էր դնում աչ-
 քերին: Մի օր ես խնդրեցի, որ ինձ համար
 էլ ակնոց առնի: «Ես էլ քեզ պէս ուզում եմ
 կարդալ», ասացի: Միւս օրը հայրս բերեց ինձ
 համար մի պատկերազարդ գիրք: Սա հայերէն
 այբբենարան էր: «Ահա սա է քո ակնոցը, որդի»,
 ասաց հայրս: Այնուհետեւ մայրս ինձ կարդալ-
 գրել սովորեցրեց:

3. ԿԱՐԴԱԼ-ԳՐԵԼ

Երբ որ լեզուս քացուեցաւ,
 Ազատ խօսիլ սովորեցայ,
 Բարի մօրս ձեռքի տակ
 Գրել-կարդալն սկսայ:

Շատ ժամանակ չանկացած՝
 Այլեւս գիր կարդալը
 Այնպէս դժուար չէր թըլում,
 Ինչպէս կասեն ծոյլերը:

Այնուհետեւ ինձ համար
 Հոլ—վէգի, գնդակի չափ
 Սիրելի են թուղթ, գրիչ,
 Գիրք, քանոն, մատիտ, տետրակ:

ԿԱՐԴԱԼՈՒ ՅՕՒՈՒԱԾՆԵՐ

ՇՐՋԱՆ ԱՌԱՋԻՆ

1. ՈՒՍՈՒՄՆԱՐԱՆՈՒՄ

Եղբայրն ուսումնարանից տուն եկաւ:

Փոքրիկ քայլը հարցրեց նրան, թէ դուք ուսում-
 նարանի մէջ ի՞նչ էք անում:

Եղբայրն էլ պատմեց, ինչ-որ ուսումնարանումը պատա-
 հում է:

Մեր դասատունը մի մեծ սենեակ է: Սենեակի մի կողմում
 դրած է սեղան և մի աթոռ, վարժապետի համար: Աշակերտ-
 ների համար շարած են երկար նստարաններ: Վարժապետի
 մօտ, աշակերտների դիմացը, դրած է մի մեծ գրատախտակ:
 Գրատախտակի վրայ գրում են կաւիճով: Աշակերտներն իրանց
 առաջը դրած ունին քարտախտակներ: Քարտախտակների
 վրայ գրում են քարեգրչով: Վարժապետը սովորեցնում է:
 Աշակերտները սովորում են: Վարժապետը դաս է հարցնում:
 Աշակերտները պատասխանում են: Աշակերտներից ոմանք գրում
 են, միւսները կարդում են, իսկ միքանիսը նկարում են:

Ձեր դասատանն էլ միեւնոյն քա՞նն է պատահում,
 պատմեցէք:

4. ՄՐՋԻՆՆԸ ԵՒ ԱՂԱՒՆԻՆ

ՐՋԻՆՆԸ մօտ գնաց առուակին, որ ջուր
խմէ: Զրի ալիքը ներս քաշեց նրան
եզերքից: Մրճինը խեղդուում էր: Աղաւ-
նին օգնութեան հասաւ. նա մի չոր տերեւ առաւ՝
զցեց մրճինի առաջ: Մրճինը վեր բարձրացաւ
տերեւի վրայ և խեղդուելուց ազատուեցաւ:

Զանցաւ երկար ժամանակ: Որսորդը՝ հրա-
ցանը ձեռին, մօտեցաւ առուակին: Աղանին
անհոգ նստած էր ծառի վրայ: Որսորդը հրա-
ցանի բերանն ուղղեց դէպի նա: Մրճինը մօտ
վազեց և կծեց որսորդի ձեռքը: Որսորդը ցըն-
ցուեցաւ. հրացանը տրաքեց, բայց չդիպաւ ա-
ղանուն: Աղանին թռաւ, ազատուեցաւ:

5. ԾՆՃՂՈՒԿՆԵՐ

Կտուրը ցորեն ցանեցի՝ չորցնելու համար.
ծընծողուկներ թռան եկան՝ ուտելու համար.
Քար վեր կալայ խփեցի՝ սպանելու համար.

Այ ճընծողուկիկ,

Կարմիր տոտիկ,

Սպիտակ փորիկ,

Ուտեն կուտիկ,

Խմեն ջրօրիկ,
Առուի եզրիկ,
Պըստիկ-մըստիկ,
Փախչեն-երթան՝ ման գալու համար:

6. ՊԱՌԱՆՆ ՈՒ ՀԱԻԸ

Հաւր օրական մի ձու էր ածում պա-
ռաւի համար: Բայց պառաւն աղաճ էր. նա
մտածեց, որ եթէ շատ կուտ տայ, հաւը մի
ձուի փոխանակ երկուսը կամ երեքը կ'ածի
օրական: Մտածեց ու կատարեց: Հաւը սաս-
տիկ պարարտացաւ և էլ ձու չածեց:

7. ԱՔԱՂԱՂՆ ՈՒ ՀԱԻԸ

ուղրուղո՛ւ, սա՛նամէր,

Է՛ն մէկ հաւ կար, ո՛ւր գնաց՝

— ծարաւ-աղբիւր կուլ գնաց:

«Ի՞նչ կար կըտուց:»

— Զիւր ու չամիչ:

«Ո՛ւր էր տանում:»

— Հարս ու փեսին:

«Հարսն ո՛ւր էր նստել:»

— Ոսկէ թախտին:

«Ի՞նչ էր եփում:»

— Կորկոտ:»

«Ո՛վ է քերել:

— Բաշալ Ակոր:

«Ո՛վ է հարել:

— Աղա Սուլթան:

«Ո՛ր է դրել:

— Բաց պատուհան:

«Ո՛վ է կերել:

— Կարայ *) փիշիկ:

«Վա՛յ կարայ փիշիկ, վա՛յ կարայ փիշիկ,

Բո մէքն ուտի քո թըշիկ:

8. ԱԳՈՒԱԽՆ ՈՒ ԱՂԱԽՆԻՆ

Ագուալ տեսաւ, որ աղանիններին լաւ են կերակրում, ուզեց ինքն էլ աղանի ձեւանալ. սպիտակ փոշի ցանեց վրան և մտաւ աղանետուն: Աղանինները կարծեցին, թէ սա էլ իրանցից է, ներս ընդունեցին: Բայց ագուալ մոռացմամբ կռաւեց իւր ձեւով: Աղանինները կտցահարեցին և դուրս խռկեցին: Ագուալ վերադարձաւ իւր ընկերների մօտ, բայց սրանք էլ չընդունեցին նրան, որովհետեւ գունափոխուել էր:

*) Կարայ—սե, փիշիկ—կատու:

ԿՐՈՒՆԿՆԵՐ

Կրո-կրո-կրրկոան
Կրոունկները հա՛ քրոան.
Կրոունկների քերի տակ
Եկաւ ամառ մեր դրոան.

Ժողովրդական

9. ԻՄ ՈՒՍՈՒՄՆԱՐԱՆ ԳՆԱԼԸ

Եպտեմբեր ամիսն էր: Հայրս ասաց, որ ինձ պէտք է ուսումնարան տանեն: Ես շատ ուրախացայ. վաղուց ուզում էի ուսումնարան գնալ: Հայրս՝ ինձ համար մի պայուսակ գնեց: Ես նրա մէջ դասաւորեցի հարկաւոր առարկաները: Մենք ուղևորուեցանք: Ես ուսումնարան չէի տեսած: Սիրտս թնդում էր: Ութը ժամին մենք հասանք մի մեծ շինութեան և բազի դռներից ներս մտանք: Բազում շատ մանուկներ կային. ոմանք խաղում էին արձակ-համարձակ, ոմանք էլ գլխակոր կանգնած էին իրանց ծնողաց հետ: Մենք ներս մտանք ուսուցիչների սենեակը: Ես երկիւղի մէջ էի. բոլորը նոր մարդիկ էին, ոչ մէկին չէի ճանաչում: Ուսուցիչների գլխաւորը—տեսուչը նկատեց իմ չփոթմունքը, մօտ եկաւ, փայփայեց ինձ: Ես սրտապնդուեցայ: Յետոյ ինձ քննեցին և ընդունեցին աւագ նախակրթարանը:

10. ՏՆՈՒՐ ԵՐԵՄԱՅ

Երբոր ծագեցաւ պայծառ արեգակ,
Արար, աղանի, հաւ ու ծիծեռնակ,
Զի, ոչխար, գառնուկ, այծ, ու, հորթ ու կով
Գլնացին իրանց գործին շտապով:
Միայն ծոյ տղան չըգնաց դպրոց,
Գիրքը չըպրտեց ու փախաւ փողոց.
Իրիկուն ամենք յետ դարձան ուրախ,
Միայն տղան էր տրտում, գլխակախ:

11. ԱՂՕԹՔ ԵՒ ԱՇԽԱՏԱՆՔ

Ոյլ աշակերտը հարցրեց ջանասէրին. «Ի՞նչ ես
անում, որ միշտ դասերդ լաւ ես իմանում»:

— Աղօթում եմ, պատասխանեց ջանասէրը:

«Ես էլ կաղօթեմ», մտածեց ծոյլը և այն գլշեր, քնելուց
առաջ, աղօթք կարդաց, բայց միւս օրը դարձեալ դասը չգիտէր:

«Ես դարձեալ դասս չգիտեմ», ասաց նա ընկերին. «Իսկ
դու ասում էիր, որ եթէ աղօթք անեմ, կ'իմանամ»:

— Արդեօք դու աղօթելուց առաջ սովորում ես դասերդ,
հարցրեց ջանասէրը:

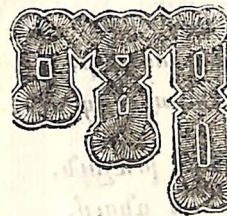
«Ո՛չ», պատասխանեց ծոյլը:

— Եթէ այդպէս է, դու երբէք դաս չես իմանալ. նախ
պէտք է սովորել, ապա աղօթել. դու ինքդ օգնիր քեզ, որ
Աստուած էլ օգնէ:

12. ՀԶՕՐ ԾԱՐ

Երբ իմ ծննդդքս կամ ես եմ տըկար,
Եւ կամ հանդիպի մի այլ պատահար,

Երբոր աշխարհի մէջ կայ ցաւ կամ սով,
Երբոր մարդիկ են իրար հետ խըռով,—
Այս ամեն չարին ունիմ ես մի ծար,
Այդ իմ աղօթքն է ամենի համար:

13. ԱՌԱՌՕՏԵԱՆ ԾԱՌԱՅԱՅԹՆԵՐԸ

այծառ արեւը բարձրացաւ երկինքը և տարա-
ծեց դէպի ամենայն կողմեր իր սսկեփայլ ճա-
ռագայթները, որ արթնացնէ քնած երկիրը:

Առաջին ճառագայթը թռաւ, արտուտի վրայ ընկաւ: Ար-
տոյտը թըրպրտաց, թափ տուեց թևերը, դուրս թռաւ բնից,
շատ ու շատ բարձրացաւ և երգեց իր գեղեցիկ երգը: Ա՛խ,
ինչքան լաւ է առաւօտեան պարզ և թարմ օդի մէջ թռչիլը,
ինչքան լաւ է, սրբան դուրեկան:

Երկրորդ ճառագայթը նապաստակի վրայ ընկաւ: Նա-
պաստակը ակնջները շարժեց և ուրախ-ուրախ թռչկոտաց
դէպի ցօղապատ մարդագետիկները. վաղեց դնաց նախաճաշիկ
անելու հիւթալի խոտերով:

Երրորդ ճառագայթը հաւաքունը մտաւ: Աքաղաղը թա-
փահարեց թևերը և երգեց՝ ծնւ-դրնւ-դնւ: Հաւերը ցած եկան
թառերից, կրկնացին, սկսեցին քջրջել աղբը և ճիճուներ
որոնել:

Չորրորդ ճառագայթը փեթակի վրայ ընկաւ: Մեղուն
դուրս սողաց իր մոմեղէն խցից, կանգնեց փեթակի դռան
առաջ, ուղղեց իւր թևերը և բզկալով թռաւ դնաց մեղր հա-
ւաքելու հոտաւէտ ծաղիկներից:

Հինգերորդ ճառագայթը մտաւ մանկանոց և ընկաւ փոք-
րիկ ծոյլ մանուկի անկողնու վրայ ու սկսեց ուղղակի նրա աշ-
քերը ծակծկել. բայց նա չու. եկաւ միւս կողքի վրայ և նո-
րից քնեց:

14. ՀՐԱՌԷՐ

աւր խօսեցաւ, օրը բացուեցաւ,
Արնն էլ վաղուց ելաւ, բարձրացաւ.
Խնթօք մանուկներ, շուտ հագնուեցէք,
Շուտով դասատուն դուք հաւաքուեցէք:

Մարդ և անասուն, գաղան և թռչուն,
Ամենքն էլ իրանց գործին են գնում.
Մրջիւնը բերնով կերակուր տանում,
Մեղուն ծաղկիցը հիւթեր է ծծում:

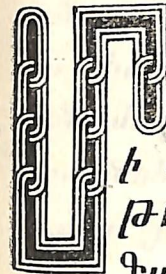
Դաշտը գոյնգոյն ծաղկով զարդարուած,
Մարգագետինը կանաչ հագնուած.
Անտառն ձմեռուայ քնից արթնացած,
Իւր տերեւները շարժում է կամաց:

Ձկնորսներն իրանց ուռկանն են քաշում,
Հնձողներն իրանց մանգաղը շարժում...
Դուք էլ, մանուկներ, ձեր գրքերն առէք.
Աստուած ծուլութիւն չէ սիրում երբէք:

15. ԱՄԵՆ ԲԱՆ ԻՐԱՆ ՏԵՂԸ

Հայկը ծոյլ տղայ չէր, բայց կարգ ու կա-
նոն չէր սիրում: Երեկոյեան, դասերը սովորե-
լուց յետոյ, նա իր գրքերն ու տետրակները
թողում էր թափթըփած ու ցրիւ տուած:

առաւօտներն էլ, երբոր վեր էր կենում, ժա-
մերով որոնում էր իւր շորերը կամ ռանգման-
ները: Ամենայն առաւօտ Հայկն այս ու այն
կողմն էր ընկնում և միշտ դասից ուշանում էր:

16. ՕՉԻ ԳԼՈՒԽՆ ՈՒ ՊՈՉԸ

Ի անգամ օձի պոչը վիճեց գլխի հետ,
Թէ իրանցից որը պէտք է առաջից գնայ:
Գլուխն ասաց. «Ի՞նչ էս կարող առաջից
գնալ, որովհետեւ ոչ աւանջներ ունիս և ոչ աչ-
քեր»: Պոչն ասաց. «Աւանջներ ու աչքեր չ'ու-
նիմ, բայց ոյժ ունիմ, և ես եմ քեզ շարժողն
ու միան ածողը: Եթէ կամենամ, կըփաթա-
թուիմ ծառի շուրջը և դու մի քայլ անել չես
կարող»: Գլուխն ասաց. «Ուրեմն բաժանուիր»: Եւ
բաժանուեցան:

Պոչը պոկ եկաւ գլխից և սկսեց առաջ սո-
ղալ. բայց հէնց մի փոքր հեռացաւ թէ չէ՝
ընկաւ մի ճեղքի մէջ և էլ չկարողացաւ դուրս
գալ ու սատկեցաւ:

Ով որ փքանայ, շուտով չքանայ:

БИБЛИОТЕКА
ИНСТИТУТА
ВОСТОЧЕДЕНИЯ
Академии Наук
СССР

17. ՀԱՅԵԼՈՒԿՆԵՐ

չքեր ունի, ոտքեր չունի,
Մարդ կըսպանէ, ձեռքեր չունի,
Չու է ածում, փետուր չունի,
Շապիկ ունի, որ կար չունի:

—

Չորս ոտք ունի՞մ կարճ ու կոկիկ,
Գլուխ ունի՞մ ինչպէս գորտիկ.
Մարդ տեսնելիս սիրտս է դողում,
Ոտք ու գլուխս չի նրնում:

18. ՎԱՐԴԵՆԻՆ ՈՒ ՓՈԽԸԸ

Վարդենին ու փուշը բուսել էին միատեղ:
Մի օր փուշն ասաց իր գեղեցիկ հարւանին.
«Բարեկամ, ես զարմանում եմ քո համբերու-
թեանդ. չգիտեմ ինչո՞ւ չես պատժում քո փշե-
րով այն մեղուներին, որոնք այնպէս ազտազաւով
հոտդ ու հիւթդ ծծում են»:

— Ինչո՞ւ պատժեմ, համեստութիւնով պա-
տասխանեց վարդենին. չէ՞ որ իմ հիւթից նը-
բանք մեղր են պատրաստում:

19. ՀԱՅԵԼՈՒԿՆԵՐ

Ննդ ու մութ տուն,
Սատանէն մէջը քուն:

—

Թռչուն մի կար սեւ ու սպիտակ,
Կենէր ի ծառ, կ'իջնէր ի տակ:

20. Մ Ե Ղ Ո Ւ

Հէնց որ գեղեցիկ գարնան հետ երևեցան
առաջին ծաղիկները, իսկոյն մեղուն էլ դուրս
եկաւ իւր հոտաւէտ խրճիթից: Նա գնաց, նստեց
անուշահոտ ծաղիկների վերայ և սկսեց հարց
ու փորձ անել, թէ արդե՞օք շո՞ւտով կրկանա-
չեն մարգագետինները, երբ կըբացուին ծառերի
կոկոնները և շո՞ւտ կըծաղկէ արդե՞օք հոտա-
ռատ յասմիկը:

21. ՀԱՅԵԼՈՒԿ

Հ ցորեն եմ, ոչ զարի,
Որ հողագործն ինձ ցանի.

Առանց ջրի հունցած եմ,
Առանց ձեռքի կոլորած,
Ես անկրակ թըխած եմ,
Թոնիր, ջաղաց տեսած չեմ,
Չեր ամենիդ սիրածն եմ:

22. ԼԱՒ ԸՆԿԵՐ

արդիկ վեր առան և կակաչի հասարակ
ծաղիկը շահոբրամի հետ մի ծաղկամանում
տնկեցին: Մի քանի ժամանակից յետոյ կակա-
չիցն էլ շահոբրամի հոտ էր գալիս:

Լաւ ընկերի հետ որ ապրենք, մենք էլ շատ
բան կը վաստակենք:

23. ՄԱՆՈՒՇԱԿ

նո ո՛ւր է ծիծեռ, դեռ ո՛ւր է սոխակ,
Գարնան կարսպետ եկաւ մանուշակ.
Երկնային խունկը չորս կողմը բուրեց,
Նորածին աշխարհ նախ նա համբուրեց:

Երկինքն է անամա, շողշողուն արեւ,
Ցանք մանուշակին, երեխայք, բարեւ,
Որ մեր դաշտերին բերեց նոր գարուն,
Նախշուն հաւերով, ծաղկով զարդարուն:

24. ՌՎ Է ԲԻԹԸ ՅԻՅ ՊԱՀՈՒՄ

Որդին ասաց հօրը. «Հայրիկ, ինչի՞ մի քանի հասկեր կրտացել են մինչև գետին, իսկ միւսները դէպի վեր են ցըցուել:

— Ի՛նչ հասկ որ լիքն է, կռանում է դէպի գետին. իսկ որն որ դատարկ է, գլուխը վեր է պահում:

25. ԱՐԵԽԻՆ

ախշո՛ւն արեւ,
Հագա՛ր բարեւ.

Այս ո՛ւր էիր շա՛տ-շա՛տ օրեր
Ամպերի տակ մտել, կորել:

Մի՞թէ դու էլ, յամա՛ռ մանուկ,
Գիտես պահուիլ այդպէս գաղտով:
Հերի՛ք, ա՛րեւ, մեզ խոտկես,
Էլ չըփախչես, հոգիդ սիրես:

26. ՍՏԱԽՕՍ

որիկ հովիւը ոչխարներ էր պահում: Մի անգամ նա մտքումը դրեց խաբել իւր ընկերներին և սկսեց բարձր ձայնով կանչել. «Գայլը, գայլը, օգնեցէք»: Մարդիկ մօտ վազեցին և տեսան, որ խաբուել են: Այսպէս արեց նա մի քանի անգամ: Բայց մի անգամ էլ գայլն իսկապէս ընկաւ հօտի մէջ: Փոքրիկ հովիւը սրտասպառառ սկսեց օգնութեան կանչել: Մարդիկ լսեցին նրա ձայնը, բայց տեղներիցը չշարժուեցան. նրանք կարծեցին, թէ այս անգամ էլ սուտ է ասում նա: Գայլն էլ, տեսնելով՝ որ տէր ու տիրական չկայ, սկսեց խեղ-դոտել ոչխարներին:

Սուտ ասողի տունը կրակ ընկաւ, ոչ ոք չհաստաց:

27. ԼՈՒՍԻՆԸ ԵՆ ԱՐԵՒԸ

Արի՛, եմ քոյրիկ, լոյս տուր գիշերը,
Թէ ամաչում ես դուրս գալ պարզ օրը:
— Ո՛չ, վախենում եմ ես, լուսին եղբայր,
Գիշերը շրջել, մարդկանցը լոյս տալ:
«Յերեկը շրջի՛ր, կըտամ ասեղ քեզ,
Որ մարդ կընայի, աչքերը կ'ածես»:
Այն օրից արդէն անմահ քոյրը
Տալիս է երկրին տաք, փայլուն օրեր.
Իսկ գիշերները աստղեր անհամար.
Լուսին եղբօր հետ փայլում են պայծառ:

28. ՀԱՆՆԵԼՈՒԿՆԵՐ

ա. Բոյր ու եղբայր մէկ տեղում իրար յետեւից վազում են, բայց միմեանց չեն հասնում:

բ. Խալիչայ ունիմ, թափ տալ չի լինիլ.
Ոսկի ունիմ, համընել չի լինիլ:

29. ՆԱՊԱՍՏԱԿԸ ԵՒ ՈՋՆԻՆ

պիտակ ու քնքոյշ նապաստակը ողնուն ասաց. «Եղբայր, ինչ ծակծրկող ու տգեղ զգեստ ունիս»:

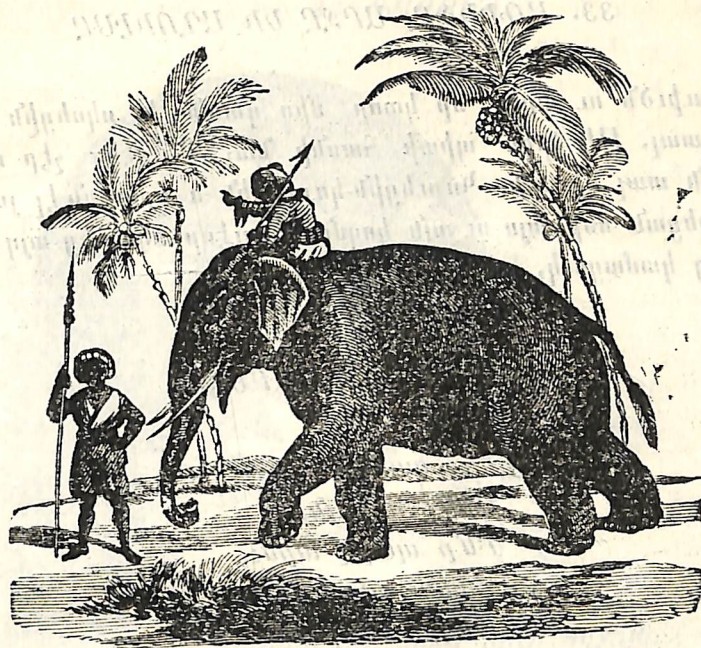
— Ճշմարիտ է, պատասխանեց ողնին, բայց իմ ծակծրկող փշերն ինձ ազատում են շան և գայլի ատամներից. նոյն ծառայութիւնն անում է քեզ քո գեղեցիկ մուշտակը:

30. ՀԱՆՆԵԼՈՒԿ

Զուտ քելից չե՛ հիւսում է,
Մեջք նստած՝ սպասում է.
Թշնամի չե՛ որսում է,
Լաւ ծրծում է, մարսում է:

31. Փ Ի Ղ

Մի հնդկացի մէկ փիղ ուներ. Տէրը նրան վատ էր կերակրում և ստիպում էր, որ շարունակ բան անի. Մի անգամ փիղը բարկացաւ և իւր տիրոջը ոտնատակ տուեց՝ սպանեց: Հնդկացու կինը, արտասուքն աչքերին, բերեց իւր որբ մնացած պաւակները և գցեց փղի ոտների տակ: «Փիղ,

դու սպանեցիր հօրը, սրանց էլ սպանիր», ասաց: Փիղը նայեց մանուկներին, յետոյ կնճիթով վերցրեց ամենից մեծին, զգուշութեամբ նստացրեց պարանոցի վրայ և այնուհետև սկսեց հնազանդիլ նրան և գործել նրա համար:

32. ՀԱՆՆԵԼՈՒԿ

Ես շարժում եմ անդադար,
Ոչ անիւ եմ, ոչ էլ լար,
Սարեր, լեռներ դղրդում,
Համ շինում եմ, համ քանդում:
Ամենքիցը ես զօրեղ,
Բայց փակուած եմ վանդակում:

33. ԱՌԻԻԺԸ, ԱՐՋԸ ԵՒ ԱՂՈՒԷՍԸ

Առիւծն ու արջը մի կտոր միս գտան և սկսեցին կռիւ տալ, թէ որին պիտի հասնի նա: Ոչ մէկը չէր ուզում բաժին տալ միւսին: Կռուեցին-կռուեցին և երկուսն էլ յողնած պառկեցան մտի այս ու այն կողմը: Աղուէսը նկատեց այդ, մտա վազեց կամացուկ, ռխեց ու վախցրեց:

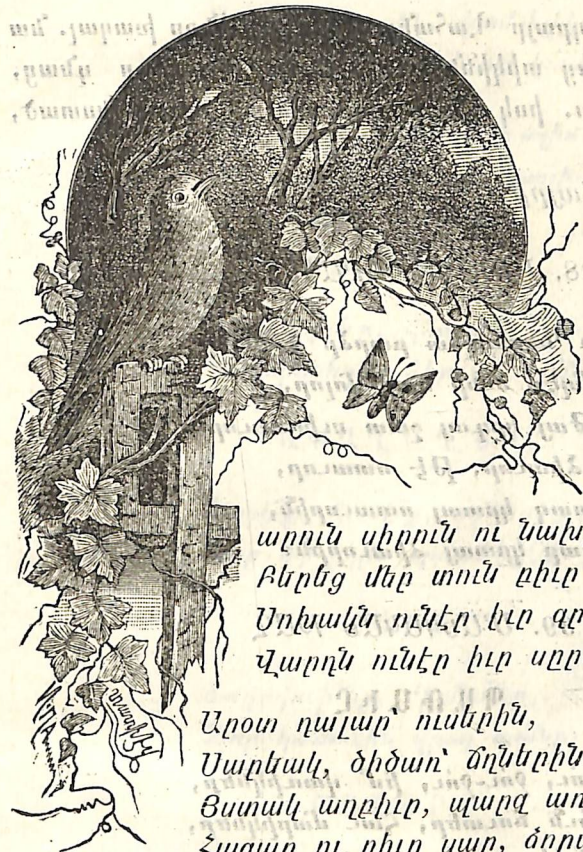
34. ՀՐԱՒԷՐ ԳԱՐՆԱՆ

Առի՛, գարուն,
Առի՛, սիրուն,
Բեր պարզ արեւ,
Առատ անձրեւ,
Խնորէ՛ Տերէն
Համար, ցորեն.
Չմոռն էր մեծ,
Ողջ սպառեց.
Ամբար, մառան
Դատարկ դառան:

35. ԱՌԻԻԺԸ ԵՒ ԳՈՐՏԸ

Առիւծը լսեց գորտի կրկնոցը և վախեցաւ: «Երևի այս գոռացողը մեծ գազան պէտք է լինի հա», մտածեց առիւծը և պատրաստուեցաւ կռիւ մղելու: Այդ միջոցին հահճի միջից դուրս ցատկեց գորտը: Առիւծը ջարդեց նրան իւր ուժեղ թաթով: «Այսուհետեւ բանը չտեսած՝ չպէտք է վախենամ», մտածեց նա:

36. ԳԱՐՈՒՆ

արուն սիրուն ու նախշուն
Բերեց մեր տունը բեր ողջոյն.
Սոխակն ունէր իւր գրկին,
Վարդն ունէր իւր սրբտին,
Արօտ դալար՝ ուսերին,
Սարեակ, ծիծառ՝ ծղներին,
Յստակ աղբիւր, պարզ առուակ,
Հազար ու բիւր սար, ձորակ,
Հովիտ, անտառ, դաշտ եւ մարգ
Զուր ցանէին սառնորակ:

37. ՈՅԺՆ ԻՐԱՒՈՒՆԸ ԶԷ

Փոքրիկ Սաթինիկը գնաց այգին, նստեց ծառի տակը և սկսեց տիկիկնի խաղալ: Նրա եղբայր Մկրտիչը ներս վազեց այգին, Սաթինիկի ձեռքից տիկիկնը խլեց, հեծաւ:

խը փայտէ ձին և սկսեց չափ դցել այգու մէջ: Սաթինիկը կանգնած լաց էր լինում:

Մկրտչի մեծ եղբայր Վահանը կամեցաւ ինքը խաղալ. նա խելց Մկրտչի ձեռքից տիկինն էլ, ձին էլ: Մկրտիչը գնաց, գանգատուեցաւ հօրը. իսկ հայրը, լուսամուտի առաջ նստած, բոլորը տեսել էր:

Ի՞նչ կ'ասէր հայրը Մկրտչին:

38. ՍՈՒՐԲ ԿԱՐԱՊԵՏ

Մուրբ Կարապետ բարձր է բոլոր,
ձամպէք ունի ոլոր-մոլոր,
Կերթայ կըգայ շատ ուխտաւոր՝
Թէ ձիաւոր, թէ ոտաւոր,
Մուրազ կըտայ ոտաւորին,
Զուղար կըտայ ձիաւորին:

39. ՄԱՆԿԱԿԱՆ ԽԱՂ

Պ Ա Ռ Ա Ի Ը

Զո՛ւ-ջո՛ւ, ջո՛ւ-ջո՛ւ, իմ վառիկներ,
Սիրո՛ւն ճուտեր, հաւ մարիկներ,
Ոսկեփետուր աքլարիկներ,
Եկէ՛ք կերէ՛ք ձեր հատիկներ:

Մ Ա Ն Ո Ւ Կ Ն Ե Ր

Արամ, Աշխէն, Վարդան, Խորէն,
Սանդուխտ, Շուշան, Հայկակ, Սուրէն,
Գնանք տեսնենք հաւերն ո՛ւր են:

Տեսէ՛ք, տեսէ՛ք, չալ-չալ հաւեր
Հեռու քաշուել, կուտեն որդեր.
Այնտեղ փոքրիկ, փամփիկ, թմբիկ,
Պզտիկ ճուտիկ կուտէ կուտիկ:

Զար փիշիկը մօտ է գալիս,
Սեւ ձագին է մտիկ տալիս.
Թաթը մեկնեց,
Վզից բռնեց:

Աքաղաղներ, հաւ-մարիկներ,
Պահպանեցէ՛ք ձեր ճուտիկներ:

Ա Ք Ա Ղ Ա Ղ Ն Ե Ր

Հասէ՛ք, հասէ՛ք, օրհեցէ՛ք,
Զար փիշիկին պատժեցէ՛ք:

Հ Ա Ի Ե Ր

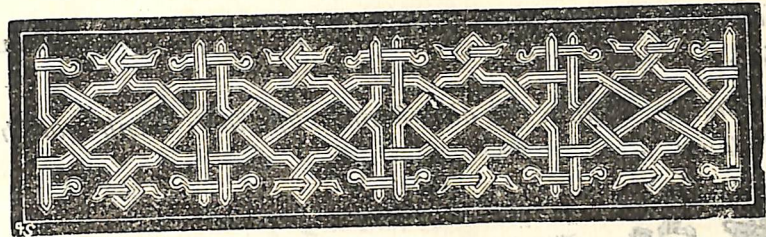
Ժողովուր՛նք, միանանք,
Զար կատուին վրայ տանք:

Բ Ո Ղ Ո Ր Ը

Տեսա՛ք, տեսա՛ք, ի՞նչ եղաւ.
Գող կատուն որ մեզ տեսաւ,
Խիստ վախեցաւ ու փախաւ.
Ուրեմն ապրենք միասին,
Որ մօտ չգայ թշնամին:

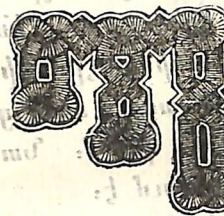

«Եկէ՛ք, եղբարք, շուրջ պատենք,
Մեր մօր վիշտը փարատենք»:

ՇՐՋԱՆ ԵՐԿՐՈՐԴ

40. Պ Ա Պ Ը

տալը սաստիկ ծերացել էր: Նրա աչքերը լաւ չէին տեսնում, ականջները ծանրացել էին. նրա ձեռներն ու ոտները ծերութիւնից դողդողում էին, այնպէս որ գլալը բերանը տանելիս, կերակուրը կաթկաթացնում էր:

Այս բանը դուր չէր գալիս նրա որդուն ու հարսին: Նրանք ծերին իրանց հետ միեւնոյն սեղանի վրայ չէին նստացնում, այլ մի անկիւնում առանձին տեղ էին տալիս հաց ուտելու: Մի անգամ, հաց ուտելիս, ծերի ձեռները դողդողացին, ամանը վայր ընկաւ, կոտրուեցաւ: Շատ սաստիկ բարկացան հարսն ու որդին խեղճ ծերի վրայ և այնուհետեւ փայտէ ամանով էին կերակուր տալիս նրան:

Ծեր մարդը մի թոռն ունէր: Մի անգամ մանուկը նրստած էր յատակի վրայ և տաշեղներից մի բան էր չինում:

Մայրը հարցրեց նրան. «Խնչ ես չինում, սրբի»:

— Ես փայտէ աման եմ չինում, որ երբ գու և հայրիկս ծերանաք, նրանով կերակուր ուտացնեմ ձեզ:

Հայրն ու մայրը նայեցան միմեանց երեսի և ամօթից

կարմրեցան: Նրանք այնուհետև սկսեցին ծերին շատ պատուով պահել:

Պատուիր ծերին, որ ծերանաս: Ծերանաս՝ ծերի պատիւն կ'իմանաս:

41. ՄԵՐ ԸՆՏԱՆԻՔԸ

Եր ընտանիքը մեծ չէ: Ես ունիմ հայր և մայր, երկու եղբայր և երկու քույր. ես ամենից մեծն եմ: Մենք ունինք էլի մի պառաւ տատ: Նա շատ սակաւ է տանից դուրս գալիս, այն էլ ժամ է գնում: Նա մեզ շատ է սիրում և փայփայում է:

Իմ հայրը շատ է աշխատում. նրա աշխատանքովն ենք կերակրւում և հագնւում ամենքս:

— «Մենք առանց նրան ի՞նչպէս կարող ենք ապրել», ասում է շատ անգամ մայրս:

Մայրս տնտեսութիւն է անում. նա հրամայում է ճաշ և ընթրիք պատրաստել. նա գնում է ներքնատուներ և մառանք: Բայց որ իմանաս, թէ ես ի՞նչպէս սիրում եմ նրա հետ մառան գնալ: Ամբողջ օրը մայրս մեզ համար հոգում և շորեր է կարում: Նա սովորեցնում է մեզ խաշակներել և աղօթել: Մենք երեկոները, քնելուց առաջ, միշտ աղօթում ենք:

Ես մէկ փոքրիկ քոյր էլ ունեի, բայց նրան տարան գերեզմանատուն և գրեցին կանաչ բլրակի տակ: Մայրս մինչև այսօր էլ լաց է լինում փոքրիկ Մանուշակի վրայ:

42. ԶԱՆԱԿՆԵՐԻ ՄԻՍԻԹԱՐԱՆՔԸ

«Եկէք, եղբարք, շուրջ պատենք,
Մեր մօր վիշտը փարատենք»:

Մատղաշ տղայք ցատկելով
Մօր չորս կողմը կտրեցին,
Կէս վշտագին, կէս ուրախ
Աղաղեցին, խընդրեցին:

— Մայրիկ—մայրիկ, քանի՛ լաւ,
Մինչ երբ տանջուիս, հառաչես.
Մանուշակը փատ տեղ չէ,
Հերիք սիրտդ մորմոքես:

Երբ մեր քոյրը մեզ թողեց,
Մենք ճիշ բարձիքը լալագին,
Մայրիկ, դու այս խօսքերով
Վախճան գրիր մեր լացին:

«Երկնքումը մեզնից լաւ
Հրեշտակները ձեր քրոջ
Փայփայանքով սէր կըտան,
Սէր, օրհնութիւն մեր Տիրոջ»:

«Ինչպէս անմեղ թիթեռնիկն
Ծաղկանց մէջ է ուտոտում,
Որպէս աստղիկն երկնքի
Պարզ գիշերին է փայլում»:

Այնպէս հոգին ձեր քրոջ
Աստուածաբնակ դրախտի մէջ
Հրեշտակներին հաւասար
Պիտի գըտնէ եւ եւ էջ»:

Մայրիկ—մայրիկ, նոյն խօսքերն
 Լսիր մեզնից սրտաբաց.
 Երջանիկ է Մանուշակն,
 Սրբեր աչերդ, ուրախ կաց:

43. ՈՐԲԻ ՕՐԸ ՍԵՆ Է

Իկողայոսը գնաց իրանց հարևանի տուն և տեսաւ, որ
 այնտեղ սաստիկ անկարգութիւն է տիրում. երեսայքը
 կեղտոտ, շորերը պատառոտած, մազերը գլգլուած և չսանրած:
 Փոքրերը վեր էին թափած կեղտոտ յատակի վրայ, ուրիշ եր-
 կուան էլ կուռում էին, իսկ ամենից մեծը հիւանդ պառկած էր
 և ոչ ոք չկար, որ նրան նայէր, խնամք տանէր: Այս ամենը
 տեսնելով, Նիկողայոսը միտքը բերեց, որ իւր հարևանի կինը
 մօտ օրերում վախճանուել է և, մտածելով թէ ինչ դրութեան
 մէջ կըլինի ինքը, եթէ իւր մայրը չլինի, վազեց իրանց տուն
 և փաթաթուեցաւ իւր ծնողի պարանոցով:

44. ՕՐՕՐՈՑԻ ՆՐԳ

Արի, իմ սոխակ, թող պարտէզ, մէրին,
 Տաղերով քուն բեր տըղիս աչերին.
 Բայց նա լալիս է. դու, սոխակ, մի գալ,
 Իմ որդին չուզէ տիրացու դառնալ:
 Ե՛կ, աբեղաձագ, թող արտ ու արօտ,
 Օրօրէ տըղիս, քնի է կարօտ.
 Բայց նա լալիս է. դու, ձագուկ, մի գալ,
 Իմ որդին չուզէ աբեղայ դառնալ:
 Թող դու, տատրակիկ, քո ձագն ու բունը,
 Վուժույով... տըղիս բեր անուշ քունը.
 Բայց նա լալիս է. տատրակիկ, մի գալ,
 Իմ որդին չուզէ սրգաւոր դառնալ:

Կաչաղակ ճարպիկ, գող, արծաթասէր,
 Շահի զրուցով որդու քունը բեր,
 Բայց նա լալիս է. կաչաղակ մի գալ,
 Իմ որդին չուզէ սովազար դառնալ:

Թող որսըդ, արի, քաջասիրտ բաղէ,
 Քո երգը գուցէ իմ որդին կ'ուզէ:
 Բաղէն որ եկաւ, որդիս լռեցաւ,
 Ռազմի երգերի ձայնով քնեցաւ:

45. ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ ՊԱՏՈՒԻՐԱՆԸ

Պատուիր քո հօրը և մօրը, որ քեզ բարի լինի և որ
 երկայնակեաց լինիս երկրի վրայ:

46. ՀՐԱՇԱԼԻ ԽՈՑ

Իկու աղախին, Աննան և Կատարինէն, քաղաք էին
 գնում: Նրանցից ամեն մինը մի կողով խնձոր էր տա-
 նում: Աննան չարունակ տրտնջում էր ու հառաչում. իսկ Կա-
 տարինէն ծիծաղում ու կատակներ էր անում:

— Ի՞նչ է պատճառը, որ դու այդպէս ուրախ-ուրախ ծի-
 ծաղում ես, հարցրեց վերջապէս Աննան. չէ՞ որ քո կողովդ էլ
 իմիս պէս ծանր է և դու էլ ինձանից ուժեղ չես:

«Ծնարիտ ես ասում, պատասխանեց Կատարինէն. բայց
 ես իմ կողովումս մի այնպիսի խոտ եմ դրել, որից ամենայն
 բռն էլ թեթեւանում է»:

Միթէ: Այդ ինչպիսի խոտ է և որտեղից ես ճարել,
 հարցրեց Աննան զարմացած:

«Որտեղից ճարելը ես էլ չգիտեմ, պատասխանեց Կատա-
 րինէն. միայն անունը կարող եմ ասել. սա կոչւում է համ-
 բերու թիւն, որից դու զուրկ ես, սիրելի Աննա»:

47. ԳԱՐՆԱՆ ԿԱՐԱՊԵՏ

Մարտըն անցաւ, հասաւ ապրիլ գեղեցիկ,
Հեռու աշխարհից եկաւ ծիծեռնիկ,
Բարո՛վ դու եկար, զարնա՛ն կարապետ,
Բուն շինողներից ամենից վարապետ:

Կունկը թռաւ, զնաց վերերէն,
Սոխակն էլ փախաւ մեր պարտէզներէն,
Մէկ դու մնացիր ճնմողուկների հետ,
Սիրո՛ւն ծիծեռնակ, զարնան կարապետ:

Պատուհանիս մօտ շինի՛ր քո ջունը,
Անուշ ճողողով երգէ զարունը,
Ածա՛ ծու, հանէ՛ գեղեցիկ ծագեր,
Մնա՛ մեր մօտը մինչի սեպտեմբեր:

49. ԾԻԾԵՐՈՆԱԿ

Ծիծեռնակը, տես, ամենևին չէ հան-
գատանում. ամբողջ օրը թռչում է,
ծղօտներ է հաւաքում, կտուցովը կաւ է
կրում, իւր համար բուն է շինում: Բունը
շինեց, վերջացրեց, մէջը երեք ձու ածեց,

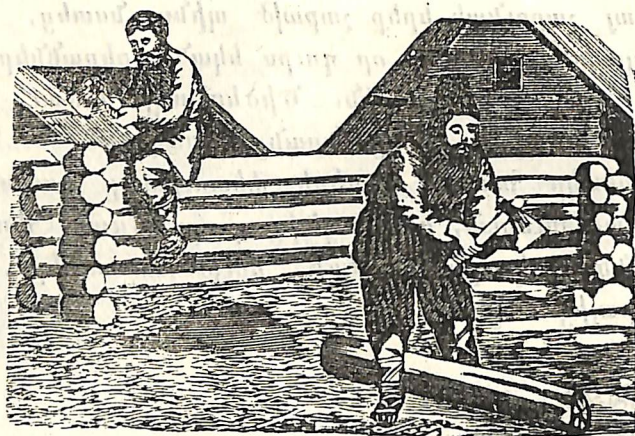
Նրանց վրայ շարունակ երեք շաբաթ պինդ նստեց, փոքրիկ
ձագեր գոյացրեց: Ձագերը որ դուրս եկան, բերանները բաց
արին և կերակուր խնդրեցին: Ծիծեռնակը թռաւ, դաշտը
դուրս եկաւ, մօեղներ բռնեց, նրանց կերակրեց:

Ժամանակը հասաւ. ձագերի փետուրները դուրս եկան.
Նրանք թռաւորուեցան, իրանց ընկից դուրս թռան, հեռու ճա-
նապարհ ընկան. կապոյտ ծովերի, մութ անտառների, բարձր
սարերի վրայից անցան:

49. ՄԵՐ ՏՈՒՆԸ

եր տունը մեծ չէ: Նա մի յարկից է և
ունի ութը սենեակ՝ դահլիճ, ընդունա-
րան, սեղանատուն, ննջարան, մանկանոց,
առանձնասենեակ, նախասենեակ և խոհանոց:
Դահլիճն ամենամեծ սենեակն է, իսկ նախա-
սենեակը ամենից փոքրը: Մանկանոցն ա-
ռանձնապէս մեզ համար է. այնտեղ մենք պատ-
րաստուած ենք մեր դասերը: Նա ունի չորս լուսա-
մուտ և երկու դուռը: Մեր սենեակը շատ լոյս է,
որովհետև պատուհանները մեծ-մեծ են: Սենեակի մէկ անկիւնում
վառարանն է շինած, իսկ միւս անկիւնում դրած է մեր դրքերի
ու թղթերի պահարանը: Սենեակում կայ մէկ սեղան և մի
քանի աթոռներ: Պատերի վրայ կախուած են շատ կենդանի-
ների և բոյսերի նկարներ. նրանք մեզ հարկաւորուած են դաս-
ներս պատրաստելու ժամանակ:

50. ԻՆՉՊԷՍ ԵՆ ՇԻՆՈՒՄ ՏՆԵՐԸ

Բայց ինչպէս են շինում տունը և ով է շինում նրան:

Փայտէ տները շինում են հիւաները գերաններից: Քարէ տները շինում են որմնադիրները աղիւսից կամ տաշած բարից: Ամենից առաջ հիմքն են դնում: Հիմքի վրայ բարձրացնում են պատերը: Պատերի մէջ թողում են բացուածներ՝ դռների և լուսամուտների համար: Երբոր պատերը բարձրացնում պրծնում են, ապա գցում են նրանց վրայ գերաններ, իսկ գերանների վրայ կոճեր: Յետոյ նրա վրայ շինում են կտուրը: Կտուրը թերուած է լինում, որ անձրևի ջուրը վրան չկանգնի: Կտուրները ծածկում են հողով, երկաթով կամ եղէգով:

Տունը դրսից պատրաստ է, բայց նրա ներսից դեռ էլի չառ գործ կայ: պէտք է յառակն ու առաստաղը տախտակել, վառարանները պատրաստել, դռները կախել, լուսամուտների փեղկերը հագցնել: պէտք է պատերը կամ ներկել կամ թուղթ կապնել: Երբոր տունը պատրաստուած է, նրա մէջ բերում դարսում են զանազան կարասիներ և ամանեղէններ: յետոյ կանչում են քահանային: Քահանան օրհնում է տունը և այնուհետև սկսում են նրա մէջ բնակուիլ:

51. ԽՐԾԻԹ

էս գիշերին պայծառ լուսինն
Երկնքումը քարճրացաւ,
Աղօտ ծածանչները սփռեց
Եւ խրճիթը լոյս առաւ:

Փոքրիկ խուղ էր, դատարկ ցեխից
Անշքապէս նա շինած.
Մի դուռն ունէր ցած եւ նեղիկ
Եւ մի երդիկ էլ քացած:

Խրճիթի մէջը, երդկի տակը
Կոլոր հնոց կար շինած.
Նրա շուրջը երեք հոգի
Գործը ձեռքին նստոտած:

Պառաւ կինը ծախարակը
Վարպետութեամբ պտտում էր,
Բրդի փափուկ քուլաները
Ուշի ուշով մանում էր:

Համեստաղէմ՝ կոյս աղջիկը
Սանդերքն առաջը դրած,
Հանդարտութեամբ ըուրդ էր գզում,
Խը մայրիկի մօտ նստած:

Երիտասարդ տղամարդը
Արագ-արագ տաշում էր,
Եւ մի ժամից ողջ գութանը
Վաղուան համար պատրաստ էր:

Հաւը խօսեց: Պառսան մեղմով
 Ձեռքի քուլան վերջացրեց,
 — «Կէս գիշերը վաղուց անցաւ,
 Պէտք է քնենք», նա ասեց:

Անցան ժամեր: Եւ խրճիթում
 Խոր լուծին էր տիրել,
 Մինչ աղջիկը արիաջան
 Անկողնից վեր էր կացել:

Հուսամուտից նա դուրս նայեց
 Եւ շրթունքը մեղմ խաղաց.
 Արշալոյսը նոր էր քացում,
 Կուժն ուսեց, ջուրը գնաց:

52. Պ Ա Ր Տ Է Չ

Պարտէզները տների մօտ են լինում և չորս կողմից
 ցանկ կամ պատ են ունենում: Պարտէզը շատ անգամ
 մշակում է պարտիզի տէրը, երբեմն նաև պարտիզական: Պար-
 տիզի մէջ չինում են մարգեր (ածուներ) և ցանում են տեսակ-
 տեսակ ծաղիկներ ու բանջարներ: Պարտիզում տնկում են և
 պտղատու ծառեր: Շատ ծառեր էլ կան, որոնք պտուղ չեն
 տալիս, բայց սիրուն անուշահոտ ծաղիկ ունին: Պարտիզին
 վնաս են տալիս թռչունները, ընտանի կենդանիները և որդերը:
 Տաք եղանակին մարգերը ջրում են: Պարտիզի բանջարեղէնները
 մարդիկ գործ են ածում իբրև կերակուր, իսկ անպէտք մաս-
 ները անասուններին են տալիս: Եթէ պարտիզում միայն բան-
 ջարեղէն է ցանած, բանջարանոց կամ բոճիկ է կոչւում:

53. Ա Յ Գ Դ

յգիները երկու տեսակ են՝ պտղաբեր և հասարակ:
 Հասարակ այգիները սովորաբար տների առաջ
 կամ քաղաքի դանազան թաղերում են լինում՝ դրօսանք անե-
 լու համար: Պտղաբեր այգիները մեծ մասով քաղաքից դուրս
 են լինում: Այգիները շրջապատում են ցանկով, պատով կամ
 ճաղերով (վանդակներով): Այգու մէջ տնկում են պտղատու ծա-
 ուեր, թփեր և պարտիզի ծաղիկներ: Գեղեցիկ հասարակ ծաղիկ-
 ներ էլ են բուսնում այնտեղ:

54. ԵՐԿՐԱԳՈՐԾԸ ԵՆ ԾԱՂԻԿԸ

ամեստ ծաղիկ դաշտային, վատ ժամի հանդիպե-
 ցար. երբ արօրը քչեցի, նրա առաջն ըն-
 կար: Գեղեցկութիւն դաշտերի, քեզ փրկել
 չկարացի. սրտի ցաւով, ակամայ քաղցր
 կեանքդ կտրեցի:
 Խոնարհաբար փայլելով, իբրև գոհար,
 խոտերում, միամիտ կ'սպասէիր արեգակի
 ծագելուն: Յանկարծ արօրս սրածայր անդթաբար քեզ կտրեց
 և այդպիսով քաղցր կեանքիդ դժբախտաբար վերջ տուեց:

55. Վ Ա Ր Դ

Իբր գեղեցիկ տեսքի և անուշ հոտի համար վարդը ծաղիկ-
 ների թագուհի է կոչւում: Վարդը բացւում է թփերի
 վրայ: Վարդենու արմատները երկար են և պինդ. բուռն շագանա-
 կազոյն է. նորաբոյս ոստերն ու շառաւիղները կանաչ են և մանր
 փշերով շրջապատուած: Վարդենու տերեւը կոլորաւուն է, շուրջը

ատամնաւոր: Վարդը զանազան գոյնի է լինում՝ կարմիր, սպիտակ, դեղին, բայց նրա սովորական գոյնը բաց կարմիրն է, որ կոչւում է վարդագոյն: Մէկ թփի վրայ բոլոր ծաղիկները մէկ գոյնի են լինում:

56. ԿԱԿԱՉ

Կակաչը պարտիզի ամենագեղեցիկ ծաղիկներից մինն է, բայց հոտ չունի: Նա բուսնում է սոխարմատից: Սոխարմատը (կոճղէզը) տնկում են հողի մէջ. այնտեղ նա թելի նման մանր ծիլեր է արձակում և ցողուն է տալիս: Յօղունի վրայ բացւում է զանգակի պէս մի ծաղիկ: Կակաչները լինում են դեղին, կարմիր և գոյնզգոյն:

57. ՄՈՐԻ ԵՆ ԿԱԿԱՉ

Մորիի հասարակ սպիտակ ծաղիկը համեստաբար փայլում էր խոտերի մէջ, իսկ փառահեղ կակաչը գոռոզաբար շարժում էր նրա վրայ իւր փայլուն գագաթը: Տասն օր անցաւ. սպիտակ ծաղիկ տեղը տեսնւում էր մորիի (եղակի) կարմրագոյն և ախորժահամ սլտուղը, իսկ գոռոզ կակաչի տեղը տատանւում էր նրա թառամած ցողունը:

58. ԾԱՂԻԿՆԵՐԻ ԵՐԳԸ

Վ ա ր դ

Ինձ ամենքը կոչում են ծաղիկների թագուհի, Որովհետեւ ծաղիկս Սիրուն գոյն ու հոտ ունի:

Թէեւ իմ կանաչ թուփը Շատ մարդու ձեռք կըծակէ, Բայց այս անմեղ յանցանքը Ինձ ամեն մարդ կընտրէ:

Շ ու շ ա ն

Իմ սալիտակ կոկոնում
Անուշ բուրմունքներ կան շատ,
Եւ ոսկէնման փոշի
Մեղուններին ըազմաշխատ:

Իմ ցողունս է նազուք
Եւ գագաթս գեղեցիկ,
Տերեւներս ընդարձակ
Եւ ինքս եմ խիստ հեզիկ:

Իմ հիւրասէր թերթերում
Մեղու, մրջին, թէ թիթեռ
Կարող են հանգիստ գտնել
Իբրեւ ազնիւ զեռուններ:

Յ ա փ ր ու կ

Իմ թուփերս փարթամ չեն,
Ոչ ծաղիկս փառաւոր,
Բայց բուրմունքս կըլսեն
Ամեն մարդիկ հեռաւոր:

Այս պատճառով կարող էք
Յափրուկ գտնել ամեն տեղ,
Թէ փողրիկ պարզ փընջերում,
Թէ պարտէզներում շքեղ:

59. ԲՈՅՍՆՐԻ ՏԵՍԱԿՆԵՐԸ

ենք գիտենք բոյսերի մի քանի դասակարգ՝ ծառեր, թփեր, հացաբոյսեր, բանջարեղէններ, սունկեր և խոտեր:

Ծառն ունի մէկ հաստ բուն, շատ ճղներ և ոստեր: Ոստերի վրայ կան կամ տերևներ կամ ասեղներ—փշեր:

Թուփը մէկ բնի փոխանակ մի քանի բարակ բներ ունի: Հացաբոյսերը բնի փոխանակ դատարկ ծոցներ ունին:

Խոտը բարակ ցօղուն ունի: Սունկը չունի ոչ տերև և ոչ ոստեր, միայն ունի մի կոթ և նրա գլխին իւր թասակը:

Մենք մի քանի բանջարեղէնների պատեանները և նրանց միջի սերմերն ենք ուտում, միւսների արմատը, իսկ մի քանիսների՝ տերևները:

60. ԳԱՐՆԱՆԱՅԻՆ ԱՌԱՒՈՏ

Քարնան արեւը հպարտ քարծրացաւ,
Երկրագործն իրան մաճը ձեռք առաւ.
Արօրի ետքից հանդարտ գնում է
Եւ ուրախ-զուարթ քարծր երգում է.

«Ո՛վ է կեանք վառում՝ երկրագործի պէս՝
Գարնան սկզբից միշտ ուրախ երես»:

61. ԵՐԱՇՏ

մառը չորային էր: Արեգակը օրէցօր բարձրանում էր պարզ երկնքի վրայ: Փոշին ամպի նման տալաւում էր ճանապարհին: Երկիրը քարի պէս պնդացել ու ճարճըրոտել էր:

Առունները ցամաքել էին: Ծաղիկները տխրութեամբ կախել էին իրանց գլուխները. խոտերը դեղնել էին. նորահաս արտերը թառամել էին: Երկրագործը տխրութեամբ նայում էր իր արտերին և ասում. «Աստուած իմ, ինչ-որ ինձանից կախուած էր՝ արեցի, հողը՝ որքան կարելի էր, խոր ցելեցի, ընտիր սերմով սերմեցի և ուշադրութեամբ ցաքեցի. այժմ թող լինի Քո սուրբ կամքը»:

62. ԲՈՅՍՆՐԻ ԿԵՐԱՅՈՒՐԸ

Պայծառ երկնակամարի վրայ ամպեր երևեցան. փոքր առ փոքր նրանք թանձրացան և սև կեղևով ծածկեցին կապոյտ երկինքը, իսկ երեկոյին կենսատու անձրևը ջրեց արօտամարգերն ու արտերը: Դաշտային թառամած բոյսերը զուարթացան. նրանք անտեսանելի կերպով ծծեցին իրանց բարակ արմատներով թաց հողի սննդարար հիւթը: Խոտը կանաչեց. ծառերի փայլուն տերևները ազահաբար ներս ծծեցին խոնաւ օդը: Ուրախ զուարթ տատանուիլ սկսեցին ցորենի, գարու և վարսակի արտերը և արագ-արագ լցրին իրանց քստալի հասկերի նիհար հատիկները:

63. ԸՆԿՈՅՁ ԵՒ ԴԴՈՒՄ

մառուայ չոգ եղանակին՝ գիւղացին, ընկուզենու տակ ձգուած, զովանում էր: Վերև նայելով՝ նա տեսաւ ծառի վրայ շատ ընկոյզներ: «Զարմանալի բան է, մտածում էր գիւղացին, այս ծառի մեծութեանը մտիկ տո՛ւր ու իրան պտուղներին: Բունը ահագին, ճղները բազմաթիւ և լայնատերև, կասես մի կատալեալ բլուր լինի. բայց պտուղներն այնքան մանր են, որ հա-

զիւ են տեսնուում. մինչդեռ դդումը, որ աւելի մեծ է, քան թէ մարդու գլուխը, աճում է այնպիսի բարակ և քնքոյշ ցողունների վրայ: Չէ, եթէ ես Աստուած լինէի, բանն ուրիշ տեսակ կըստեղծէի»: Այս խօսքերն ասած-չասած, յանկարծ մի ընկոյզ ցած ընկաւ և այնպէս սաստիկ դիպաւ քթին, որ արիւնն աղբիւրի պէս դուրս բղխեց:

«Մեղայ Աստուծոյ, բացականչեց գիւղացին. լաւ օրի կը հասնէի, եթէ այդ բարձրութիւնից դդում վայր ընկնէր իմ գլխին: Չէ, Աստուած ամեն բան իմաստութեամբ է ստեղծել և ես, մեղաւորս, չալիտի համարձակուիմ Նրա ստեղծածի մէջ սխալներ գտնել»:

64. ԺԱՌԵՐԻ ՎԷՃԸ

Ծառերը վիճեցին միմեանց հետ, թէ նրանցից ո՞րն է լաւ: Կաղնին ասաց. «Ես բոլոր ծառերի թագաւորն եմ. իմ արմատս գետնի մէջ խորն է մտած, բունս հաստ է, գազաթս երկնքին է նայում. իմ տերէններս կտրատուած, իսկ ճղներս կարծես երկաթից ձուլած լինին: Ես փոթորիկների առաջ չեմ խոնարհում, կայծակների առաջ չեմ ընկճւում»:

Սօսին ժպտաց այս խօսքերի վրայ. «Շատ ես պարծենում, ասաց նա. դու մոռանում ես, որ ինձ նման ծառ ողջ Հայաստանում չկայ: Արմատներս անդունդն են հասնում. գազաթս ամպերի մէջ է խաղում. ես հարիւրաւոր ճղներ ունիմ, ամեն մի ճիւղս քո բնիցը հաստ: Իսկ իմ բունս... օ, նրա փշակում կարող է մարդս կարիք օրը տեղ գտնել: Համեստութիւն արեցիր, պտուղներդ չիչեցիր. բայց նրանք էլ խոզերին են քեզ մօտ հրաւիրում. իսկ իմ կոծոծները թէև սնուցիչ չեն, բայց տերէններիս հետ ձեռք ձեռքի տուած սօսելով, յոգնած և արևից տոչորուած անցւորականին իրանց ստուերի տակն են առնում, արևից, անձրևից պաշտպանում»:

Խնձորենին լսեց այս երկուսի խօսակցութիւնը և ասաց. «Դուք երկուսդ էլ շատ էք հպարտանում, բայց ասացէք, դուք տալիս էք մարդկանց այն, ինչ-որ նրանք ինձանից են ստանում»:

Լսում է մայրին, շարժում է իւր փշոտ գլուխը և ասում է. «Սպասեցէք, շուտով կըգայ ձմեռը և դուք ամենքդ էլ կըմերկանաք, իսկ ինձ վրայ միշտ կ'մնան իմ կանաչ փշերը: Առանց ինձ ցուրտ երկիրներում ապրիլ չի կարելի. ես նրանց վառարանները տաքացնում եմ և մարդիկ իմ փայտից իրանց համար խրճիթներ են շինում»:

65. ՈՒՐԻՇԻՆ ՆՈՐ ՓՈՐՈՂԸ ԻՆՔԸ ՄԷՋԸ ԿԸՆԿՆԻ

I.

Ի ծեր մարդ ապրում էր իւր պառաւ կնոջ հետ: Պառաւը շատ չար կին էր և ունէր մի աղջիկ՝ անունը Շողակաթ: Շողակաթը չարութեան կողմից իւր մօրիցը պակաս չէր:

Ծերը հանդարտ և բարի մարդ էր և ունէր մի աղջիկ, անունը Մարիամ: Մարիամն էլ շատ հանդարտ, աշխատասէր և գեղեցիկ աղջիկ էր:

Խորթ մայրն ամենեկին չէր սիրում Մարիամին: Նա միշտ ասում էր իւր մարդուն. «Ձեմ ուզում Մարիամի հետ կենալ: Տա՛ր նրան անտառը, այնտեղ մի գետնափոր գտիր, թող նա այնտեղ մանի, գործի, ինչ ուզում է անի»:

Պառաւն այնքան ասաց, որ խեղճ մարդու գլուխը տառաւ: Ել ուրիշ ճար չկար. ծերը լծեց սայլակը, վեր առաւ Մարիամին և ճանապարհ ընկաւ: Գնացին անտառը և այնտեղ գտան մի այր: Շատ ցաւում էր ծերը իւր աղջկայ վրայ, բայց ինչ անէր: Նա տուեց Մարիամին հրահան, կայծաքար, արէթ

և մի տոպրակ բրինձ ու ասաց նրան. «Մարիամ, կրակ վառիր, որդի, բրնձից քեզ համար կերակուր եփիր, խրճիթդ լաւ սրբիր— աւելիր և դու էլ նստիր ու մանիր. մի վախենար, վաղը ես կրգամ քեզ տեսութեան»: Ծերը մնաս բարով ասաց աղջկան և յետ դարձաւ տուն:

Մարիամը մնաց մենակ, ամբողջ օրը մանեց, իսկ երբոր մթնեց, վառարանը վառեց և իրան համար կերակուր եփեց: Հէնց որ կերակուրն սկսեց եփ գալ, մին էլ տեսնես, յատակի տակից մէկ մուկը դուրս վազեց և նրան ասաց. «Սիրուն աղջիկ, մի գդալ սպաս տաս ինձ՝ ուտեմ»: Մարիամը լաւ կերակրեց մկանը. նա էլ շնորհակալութիւն արեց ու գնաց:

Ինքը Մարիամն էլ հաց կերաւ և էլի սկսեց մանել: Յանկարծ, կէս գիշերին, մէկ արջ ներս է մտնում խրճիթը և ասում է նրան. «Ապա, աղջիկ, կրակը հանգցրո՛ւ, արի, աչքակապուկի խաղանք. վեր առ այս արծաթէ զանգակն ու զընգընդացրո՛ւ. իսկ ես կ'աշխատեմ քեզ բռներ»:

Մարիամը շատ վախեցաւ և չէր իմանում, թէ ինչ անի: Բայց այն բոլորին մուկը դուրս վազեց յատակի տակից, բարձրացաւ Մարիամի ուտերը և նրա ականջումն ասաց. «Մի վախենար, Մարիամ, կրակը հանգցրո՛ւ, դու էլ դռան յետը թագկաց, իսկ զանգակն ինձ տուր»: Մարիամն այնպէս էլ արեց:

Արջն սկսեց խաղը, բայց ամենեին չկարողացաւ մկանը բռնել. մուկը վազում էր և զընգընդացնում. իսկ արջը նրա յետակից պտոյտ-պտոյտ էր անում: Նա շատ այս ու այն կողմն ընկաւ, բարկացաւ, կատաղեցաւ, գոռաց բարձր ձայնով, սկսեց դադանակով բոլոր անկիւններին ու պատերին խփել, կոտորեց բոլոր ամանները. բայց մկանն ինչ պիտի անէր: Վերջապէս արջը հանդարտուեցաւ և ասաց. «Դու շատ լաւ աչքակապուկի ես խաղում, աղջիկ, այդ պատճառով ես առաւօտեան կ'ուղարկեմ քեզ համար մի ջուկ ձի և մի սայլ հարստութիւն»: Ասաց ու գնաց:

II.

Միւս օրը, առաւօտեան, պառան ինքն ուղարկեց ծերին անտառ. «Գնա՛, ասաց, տես, շատ է մանել քո Մարիամը»: Ծերը գնաց. իսկ պառաւը նստեց լուսամտի առաջ և ինքն իրան ասում էր. «Ահա ծերուկս կրգայ և Մարիամի ոսկորներն էլ հետը կրբերէ»:

Պառաւը նստած էր ամբողջ երեք ժամ և սպասում էր. մէկ էլ լսեց որ անտառի կողմից մի չրխչրխկոցի ձայն էր գալիս. շունն էլ տախտի տակից սկսեց հաջել և ասել. «Տես, ծերունու աղջիկը գալիս է, հետն էլ մի խումբ ձի է տես, ծերունու աղջիկը գալիս է, հետն էլ մի խումբ ձի է քշում, մի սայլ էլ հարստութիւն է բերում»: Պառաւը բարկացաւ շան վրայ. «Սուտ ես ասում, անպիտան, այդ Մարիամի ոսկորներն են չրխչրխկում»: Այս խօսքերն ասած-չասած, բազի դռները բացուեցան, ձիանքը ներս թափուեցան. իսկ Մարիամը, իւր հօր հետ սայլի վրայ նստած, անթիւ բարիք էր բերում: Պառաւը բարկացաւ, կատաղեցաւ, նրա չրթունքները սևացան և զարմացած ասաց. Ա՛յ քեզ հրաշք: Վաղն էլ իմ աղջկաս տանես անպատճառ. իմ Շողակաթը քո Մարիամի հատը չէ. նա երկու ջուկ ձի կրբերէ և երկու սայլ ոսկի»:

III.

Միւս օրը ծերը պառաւի աղջկան տարաւ անտառի այրը և տուեց նրան բոլոր բաները, ինչ-որ իւր աղջկան էր տուել: Շողակաթը կրակը վառեց և ճաշ եփեց: Մուկը յատակի տակից դուրս նայեց և ասաց. «Սիրուն աղջիկ, խնդրեմ մի գդալ կերակուր տաս»: Շողակաթը գոռաց նրա վրայ. «Կորիր, կեդտոտ անպիտան, դեռ կերակուր էլ է ուզում», ասաց ու ձի-պոտով խփեց խեղճ մկան մէջքին: Մուկը փախաւ, մտաւ իւր

բունը. իսկ Շողակաթը նստեց, միայնակ բոլոր կերակուրը կերաւ ու պառկեց քնելու:

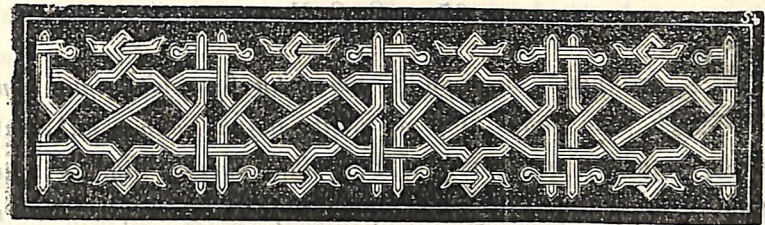
Կէս գիշերին արջը ներս մտաւ այրը և ասաց աղջկան. «Այ աղջիկ, արի աչքակապուկի խաղանք. առ այս փոքրիկ զանգակը, վազիր և զընգզընգացրու, իսկ ես կ'աշխատեմ քեզ բռնել»: Աղջիկը վեր առաւ զանգակը և սկսեց վազել. բայց ուր պիտի փախէր արջի ձեռքից: Նրա ծնկները ծալուած էին, ձեռները դողդողում և զանգակն ինքն իրան զընգզընգում էր: Իսկ մուկը յատակի տակից ասում էր. «Ձար Շողակաթը թող ոչնչանայ. արժանի է»:

Միւս առաւօտ պառաւը մարդուն ուղարկեց իւր աղջկայ յետևից. «Քնա, ասաց նա, ձիանքը և ոսկին բեր»:

Ծերը գնաց. իսկ պառաւը նստեց դռանը և սպասում էր. փոքր ժամանակից յետոյ նա լսեց, որ անտառի ճանապարհից թրխկթրխկոցի ձայն է գալիս. շունն էլ սկսեց դռան յետևից հաչել. «Ահա գալիս է պառաւի աղջիկը, ախ է քաշում, հառաչում, իսկ դատարկ սայլը թրխթրխկում է»: Պառաւը բարկացած խփեց շանը և ասաց. «Սնուտ ես ասում, անպիտան, այդ արծաթի ձայնն է, որ արկղների մէջ զընգզընգում է»:

Վերջապէս ծերունին մօտեցաւ. սայլը դռանը կանգնեց: Պառաւի աղջիկն այնպէս ջարդուել ու կոտրատուել էր, որ հազիւ կարողացան սայլակից ցած բերել նրան: Կատաղեց չար պառաւը, բայց ինչ կարող էր անել:

Մի քանի ժամանակից յետոյ Մարիամը մի լաւ երիտասարդի հետ ամուսնացաւ:

ՇՐՋԱՆ ԵՐՐՈՐԻ

66. Շ Ն Ի Կ

«Ապա, սիրուն չնիկ, կարգա, թէ ինչ է գրած իմ գրքումը», ասաց Հայկը իւր փոքրիկ շանը:

«Ի՞նչ իմ բանն է գիր կարգալը, ասաց նա. ես տունը վրապահանեմ, գիշերները չեմ քնիլ ու միշտ կըհաջեմ, գայլերին կըվախեցնեմ, որսի կըգնամ, նապաստակ կըբռնեմ, բադեր կըգտնեմ. իմ կողմից սա էլ բաւական է»:

Նօրեղբայրս որսորդ է. նա ունի հրացան, որսի պարկ և շատ շներ: Մի օր հօրեղբայրս ասաց ինձ. «Խորամանկ աղուէսը գիշերս եկել է և մեր հաւանոցից մի հաւ է գողացել. ես պէտք է գնամ, նրան սպանեմ. ուզում եմ՝ դու էլ արի հետս»: Ես շատ ուրախացայ և թռչկոտալով առաջ ընկայ դէպի անտառը: Ինձանից առաջ՝ պոչը մէջքին դրած, գնում էին Պիտանը, մեր գայլ խեղդող շունը, և նրա երկու ընկերները՝ բարակ Ձգաստն ու քերծէ Թռչկանը: Երբոր գիւղից մի փոքր հեռացանք, բարակն ու քերծէն բռնեցին աղուէսի հետքը և գետինը հոտոտելով՝ առաջ անցան: Պիտանը անպատուութիւն համարեց յետ մնալ նրանցից:

Մի քանի րոպէից յետոյ շներն աչքիցս կորան: Ես կարծում էի, թէ նրանք էլ յետ չեն դառնալ, բայց հօրեղբայրս՝ որ փորձուած որսորդ էր, անտառի բերանում մի նեղ ճանապարհի առաջը կտրեց և ինձ էլ պատուիրեց, որ թփի յետեր նստեմ: «Իմ խելօք շները հէնց այս րոպէիս կը գտնեն աղուէսը և դուրս կը խուլեն դէպի մեզ», ասաց նա:

Մենք նստեցանք և սպասեցինք: Ոչինչ չէր երևում. միայն հեռուից երբեմն լսում էին շների հաջոցն ու կլանչոցը. հաջոցը առաջ անտառի խորքիցն էր լսում. յետոյ նա սկսեց քիչ-քիչ մօտենալ... Հօրեղբայրս ականջները սրած լսում էր... մէկ էլ ինչ տեսնեմ՝ շները յետածած խուկում են դէպի մեզ մի չիկահեր աղուէս և մի նապաստակ. նապաստակն առաջից թռչում էր գլուխը կորցրած. նրա յետևից վազում էր աղուէսը, իսկ աղուէսի յետևից հասուէհաս գալիս էին բարակն ու քերծէն. Պիտանը յետ էր մնացել: Նոյն րոպէին հօրեղբայրս հրացանն երեսն առաւ և աչքեց աղուէսի կուրծքին: Հրացանի տրաքինն ու աղուէսի գլխագլորը լինելը մին եղաւ: Շները, ական թօթափել, վրայ տուին և ուզում էին ծուրկ-ծուրկ անել

զազանին. բայց հօրեղբայրս մօտ վազեց և չթողեց, որ աղուէսի մորթը գրգռեցնէ:

Ես այդ միջոցին ուրիշ բանով էի գրադուած. երբոր հրացանի ձայնը որոտաց, խղճուկ նապաստակը, հէնց իմանաս, սրտաճաք եղաւ, տեղն ու տեղը տափիցը կպաւ: Շներն իրանց որսն ունէին, թէ չէ նրան հանգիստ չէին թողիլ:

Երկիւղի առաջին րոպէին՝ ես մօտ վազեցի և բռնեցի նապաստակը: Նրա սիրտը սաստիկ բաբախում էր և իւր տուղ աչքերը, կ'ասես, չէր ուզում հեռացնել բարկացած շներից: Ես փեշիս տակն առայ նրան, տուն տարայ և երկար ժամանակ կերակրում ու պահում էի: Բայց մի գիշեր նա միտն էր բերել իւր վայրենի կացարանը և, չգիտեմ ինչպէս, դուրս էր փախել դաշտը:

Փխիկ, փիսիկ, դու չար փոքրիկ, շատ սիրուն ես, խորամանկ ես, մետաքսապատ թաթեր ունիս, սուր եղունգով մատներ ունիս: Սկանջներդ շուտ են լսում, մեծ աչքերդ մթնում փայլում, երկար բեխերդ ոլորած, խեղճ մկներին մահ ես նիւթում:

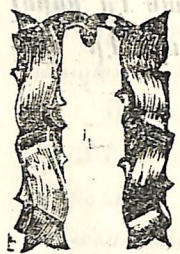
Քո ընկերիդ երբ տեսնում ես, պոչդ այս — այն կողմն ես չարժում, մէջքդ ծալում, կռացնում, աչքերդ փակ մըռուցնում, բայց թէ յանկարծ մի խեղճ մուկիկ մի անկիւնից դուրս է ընկնում, քո պողպատէ թաթ իկներով զլխին խփում ես, սպանում:

69. ՄԿԱՆ ՀԱՄԱՐ ԿԱՏՈՒՆ ԷՆ ԳԱԶԱՐԻ

կնիկը վաղեց մկան մօտ և ասաց նրան. — Բարեկամ, բարի համբաւ կայ, լսել ես. ասում են, որ կատուն առիւծի ճանկն է ընկել: Փառք Աստուծոյ, այսուհետեւ հանգիստ կ'ապրենք:

Մեծ մոկը պատասխանեց. «Այդչափ մի ուրախանար, աչքի լոյս, և իղուր յոյսեր մի կապիր. թէ որ գործը կռուի հասնի, հաւատա՞ որ առիւծը ողջ չմնայ. կատուից զօրեղ գաղան չկայ»:

70. ԻՆՉ ԿԸՐԲՐԵՍ, ԱՅՆ ԿՈՒՏԵՍ

րտորդները, գայլի յետևից ընկած, հալածում էին: ձարը կտրած, նա փախաւ՝ գիւղը մտաւ և ուզում էր մի տեղ գտնել թագչելու: Բայց նրա չար բախտից բոլոր դռները փակ էին:

Գայլը տեսաւ կատուին և աղաչեց. «Փիչիկ, իմ բարեկամ, ասա՛ շուտով, այս գիւղացիներից մին աֆրան բարի կը վինի, որ ինձ հիւր ընդունի և չար ոտխներիցս ազատի: Դու լսում ես չների հաջոցը և փողերի ձայնը, այդ ամենը իմ յետևիցս են ընկած»:

— Շուտով խնդրիր Ստեփանին, նա շատ բարի մարդ է, ասաց կատուն:

«Այդպէս է, բայց ես նրա ոչխարը յափշտակել եմ»:

— Ուրեմն փորձիր Կարապետի մօտ օգնութիւն գտնել:

«Վախենում եմ. նա էլ ինձ վրայ բարկացած կը վինի, որովհետեւ նրա էլ այժմ եմ գողացել»:

— Վաղիր ուրեմն Մարկոսի մօտ:

«Ո՛չ, չեմ կարող. նա գարունըստից գայրացած է իմ դէմ. ես նրա հորթը լափել եմ»:

— Այդ վատ բան է, բայց հաւատացած եմ, որ քեզ Կիրակոսը կըրպաշտանէ:

«Ա՛խ, կատու եղբայր, նրա էլ գառն եմ կերել»:

— Ինչպէս տեսնում եմ, գայլ, դու այս գիւղում ամենքին էլ վնաս ես հասցրել, ասաց կատուն. ուրեմն էլ ի՛նչ պաշտպանութիւն ես որոնում: Չէ, այս լաւ իմանաս, որ մեր գիւղացիք այնքան յիմար չեն, որ իրանց վնասակար թշնամուն պահեն, պաշտպանեն: Եւ իրաւունք ունին. դու ես մեղաւոր՝ ի՛նչ որ բըթել ես, նոյնը և խըթիր:

71. ԹՈՒՉՆԱԿ

Երէկ բացի ես դռնակը այն բանտի,
Որի մէջը խեղճ թռչնակն էր բանտարկուած,
Նրան տուի ազատութիւն ցանկալի,
Եւ դաշտերին՝ իրանց երգելը կորած:

Թուաւ-անցաւ նա նուրբ օդը ծնողքելով,
Պայծառ օրուայ թարմութիւնը զգալով.
Թուաւ-անցաւ ազատութիւն շնչելով,
Եւ ինձ համար մեղմ, մաքիկ աղօթելով:

72. Չ Ի

Ին գեղեցիկ կենդանի է: Նա, երբոր ուրախ է, խրր-խրնջում է եռանդով, ականջները վեր ցցում, աչքերն այս ու այն կողմը ուրում, վիզը սիրուն կռացնում և իւր ամուր սմբակներով գետինը թակում: Ձին պարանոցի վրայ երկար բաշ ունի, որի մի փունջը, երկու մանրիկ ականջների միջով, ծածկում է նրա ճակատը. յետևի կողմը ձին ունի հերարձակ ագի, որ տէրերը, թամբելուց յետոյ, կշկռում, կարճացնում են, կամ սանրում ու երկար ձգում թողում:

Ձիու բերանը սանձ են գցում, մէջքին սիրուն թամբ են դնում, փորքաշը կապում, կրծկալը պնդում, երկու կողմից ասպանդակներ կախում, յետոյ հեծնում ու քշում, ուր որ սըրտերն է ուղում:

Ձիու սմբակները պայտում են, որ ոտները չվնասուին: Ձին արագ և գեղեցիկ գնացք ունի. նա ուժեղ կենդանիներից մինն է: Երբ աշխոյժ ելիվարը չափ է ընկնում, գետինը ոտների տակը, կ'ասես թէ, տատանում է:

73. ՏԻՍՈՒՐ ՉԻ

Ինչ ես խրխնջում, իմ ծի եռանդուն,
 Ինչի՞ ես այդպէս գլուխդ կախել:
 Ինչի՞, ինձ ասա՛, քաշող չես շարժում,
 Չես կռծում քերնիդ ոսկեփայլ սանձեր:

Մի՞թէ ես քեզ չեմ պատում ու քորում
 Եւ կամ քեզ զարի առատ չեմ տալի:
 Մի՞թէ սարքը չէ սիրուն, շողշողուն,
 Կապդ ու փորքաշը չե՞ն արքեշումի:
 Երկզոյգ պայտերդ չե՞ն արծաթաջրած,
 Ասպանդակներդ ոսկով չե՞ն պատած:

Տխուր ծին ինձի այս պատասխանեց.
 «Ես նրա համար եմ այսչափ տրտում,
 Որ որոտմունքի ծայներ եմ լսում,
 Անա փողերի թիկդ ու ողորին,
 Սըրերի ծայթինն աշխարհք է լցնում:

«Ես խրխնջում եմ մորմոքիչ ծայնով,
 Պատմա՛ն՝ զգում եմ, որ հովիտներով
 Երկար չեմ վագիլ, պատուով չեմ ապրիլ.
 Իմ փայլուն սարքով էլ չեմ պճնուիլ:

«Թշնամին անգուլթ—ես այդ զգում եմ—
 Իմ ողջ սարքերս պիտի կողոպտէ,
 Եւ այս արծաթեայ երկզոյգ պայտերս
 Թեթեւ ոտներիցս նա պիտի պոկէ»:

74. Պ Ա Յ Տ

Մի հարուստ գիւղացի իւր որդու հետ քաղաք էր գնում:
 «Մտիկ տուր, Կարապետ, ասաց հայրը, տհա ճանապարհի մօտ ընկած է մի պայտ, վերցրու նրան»:
 — «Է՛հ, հայրիկ, արժէ՛ կռանալ այդ չնչին բանի համար, պատասխանեց Կարապետը:

Հայրը ոչինչ չասաց. ինքը վերցրեց պայտը և գցեց պար-

կի մէջ: ձանապարհին նա պայտը մի քանի կոպէկով ծախեց և այդ փողով բալ գնեց: Նրանք առաջ գնացին: Օրը շատ տաք էր. արեգակը սաստիկ այրում էր, և շրջակայքում ոչ աղբիւր կար և ոչ ծառեր: Կարապետը տանջւում էր ծարաւութիւնից և հազիւ էր կարողանում գնալ հօր յետևից: Հայրը կամաց ցած գցեց մի հատ բալ: Կարապետն իսկոյն վեր թռցրեց, կերաւ: Սա մի փոքր զովացրեց նրան: Մի քանի քայլ առաջ գնալով, հայրը վայր գցեց մի ուրիշը, յետոյ երրորդը, չորրորդը... մինչև վերջանալը. իսկ Կարապետը շարունակ հաւաքում էր նրանց և ուտում: Երբ նա վերջին հատիկը վեր առաւ, հայրը յետ նայեց և ծիծաղելով ասաց. «Տեսնո՞ւմ ես, որդի, եթէ դու մի անգամ կռանայիր պայտի համար, այսքան անգամ չէիր կռանալ բալերի համար: Սյս քեզ խրատ, որ միւս անգամ չծուլանաս»:

75. Կ Ո Վ

ովը ձիու չափ գեղեցիկ չէ և ոչ էլ նրա չափ ուժեղ. բայց օգտակարութեան կողմից նա ոչ մի ընտանի կենդանուց յետ չի մնալ:

Կովի դունչը լայն է, ականջները դէպի վեր չեն բարձրանում, այլ դէպի այս ու այն կողմն են ցցուած: Կովի ատամ-

ները պակաս են, այսինքն վերին ծնօտի վրայ առաջնատամներ չունի. այդ պատճառով էլ կովը կծել չէ կարող, բայց դրա փոխանակ կարող է հարու տալ իւր երկու սուր եղջիւրներով:

Կովի ճակատը տափակ է, վիզը բարակ, ողնաշարը դուրս ցցուած, կողքերը փքուած, ոտները կարճիկ, կճղակները բաժանուած, պոչը վրձնաձև:

Կովը իւր կերակուրը երկու անգամ է ուտում. առաջ խոտը պոկում է, փոքր ինչ ծամլըմորում ու կուլ տալիս. յետոյ, երբոր բաւական պաշար է հաւաքում, կանգնում կամ նստում է մի ապահով տեղ, կուլ տուածը նորից բերանն է դուրս բերում և հանգիստ կերպով որոճում է, այսինքն իւր տափակ սեղանատամների տակ նորմէկից լաւ աղում, մանրացնում է:

Ամենայն առաւօտ և երեկոյ կովը վերադառնում է հանդից՝ կուրծն անուշ կաթով լցրած, բառաչում է ու կանչում տանտիկնոջը.

«Արի՛, արի՛, տանտիկին,
Շայի՛ր իմ՝ լիք ծծերին.
Գոգնոցդ կապիր,
Առատ կաթ կլծիր:

Միայն հորթուկիս,
Սիրուն քալիկիս
Բաժինը թողես՝
Լիւ-լիւ ծծերս
Իսպառ չղարտկես:

76. ԿՈՐԱԾ ՀՈՐԹԸ

Ինն էր գալիս փաթիլ-փաթիլ,
Հետն էլ անձրեւ կաթիլ-կաթիլ.
Այդ միջոցին մի պառաւ կին
Հորթ էր փնտռում դաշտի միջին:

Կովը եկաւ տաւարիցը՝
Կուրծ ու ծծեր կաթնով լիբը.
«Հորթուկս ո՞ւր է», նա բառաչեց,
Խեղճ պառաւին լացացրեց:

Մինչդեռ այսպէս պառաւ ու կով
Ողբում էին լաց ու կոծով,
Յանկարծ լսուեց մի բարակ ձայն.
Կովն իմացաւ, որ հորթն է այն:

Կովը վազեց բառաչելով,
Պառաւն յետքից տընքտընքալով.
Կորած հորթը մօրը գտաւ,
Լիք ծծերը բերանն առաւ:

Ծծեց քոլոր կաթն ու տըռզեց.
Տան-տիկնոջը բան չթողեց.
Բայց պառաւը այս անգամին
Սիրով ներեց չար հորթուկին:

77. ԿԹԵԼ ԵՒ ՀԱՐԵԼ

(Մարմնամարզական խաղ)

Ասա՛, տեսնեմ, մեր զիւղերում
Կովերն ի՞նչպէս են կըթում:

— Ահա այսպէս են կըթում.
Հորթին կապում մօր ծընկնից,
Ծիծը խլում զաւակից,
Կովկիթն իրանց ձեռքն առնում,
Ապա կողքին կըկըզում —

Փը՛ 22, քը՛ ժժ . . .

Փը՛ 22, քը՛ ժժ . . .

Ահա՛ այսպէս են կըթում,
Փոքրիկ հորթին լացացնում:
«Ո՞նց են հարում խընոցին,
Հէնց էսօր էլ հարեցին»:

— Ահա՛ այսպէս հարեցին.
Թոկը ծառից կապեցին,
Հաստ խնոցին կախեցին,
Երկու օրուայ հաւաքսը
Նրա մէջը ածեցին,
Տաք ու հով ջուր խառնեցին
Եւ, ծայրերից բռնելով,
Տարան, բերին, շարժեցին —
Թը՛ իկ, չը՛ իկ,
Չը՛ իկ, թը՛ իկ . . .

Ահա այսպէս հարեցին,
Դեղին կարագ հանեցին:

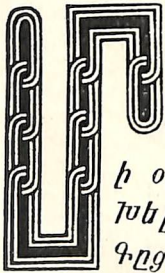

78. ՈՉԽԱՐ

սում են, թէ ոչխարը յիմար է. ես էլ կարծում եմ, որ այդ ճշմարիտ է: Հրդեհի ժամանակ ոչխարներն իրանք իրանց ընկնում են կրակի մէջ, իսկ երբոր տեսնում են գայլը, փայտի պէս մնում են իրանց տեղը և յիմարաբար կճղակներով գետինը փորում են:

Բայց մեր ինչին է պէտք ոչխարի խելքը. մեզ հարկաւոր է նրա բուրդը՝ գուլպայ, շալ և մահուդ շինելու համար, նրա ճարպը՝ սաւոն և մոմ շինելու, կաշին կօշիկների և մուշտակների, իսկ միսը՝ խորովելու համար:

79. ԳԱՌԸ ԳԱՅԼԻ ՄՈՐԹՈՎ

Ի որ մէկ գառը, չեմ՝ գիտում, ի՞նչ էր, Խելքին ի՞նչ տեսակ քամի էր փռչել, Գըցեց իւր վրայ մի գայլի մորթի, Գընաց, խառնուեցաւ հետը իւր հօտի:

Բայց երբ շների աչքովն ընկաւ, Ասին՝ անտառից անա գայլ եկաւ. Գողում՝ գոչումով վրան վազեցին, Բերաններն առան ու զզզրզեցին:

Հաւ էր, որ շուտով հովիւը տեսաւ, Փայտ ու մահակով նոյն տեղը հասաւ, Ու խեղճ գառնուկը կատղած շների Սուր ատամներից հագիւ փրկուեցաւ:

Եւ մեր գառը հագիւ հագ, Արինթաթախ ու նուազ, Թոյլ ոտները քաշ տալով, Հասաւ գոմը մի կերպով:

80. ԳԱՅԼԻ ԱՐՏԱՍՈՒԹԸ

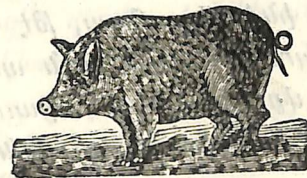

այլը լսեց, որ հովուի բոլոր հօտը կոտորուել է: Նա արտասուալից աչքերով եկաւ հովուի մօտ և ասաց. «Ցաւում եմ քեզ վրայ, ով բարի մարդ, շատ ու շատ ցաւում եմ»:

Հովիւը նայեց գայլի արտասուքին և ասաց. «Շնորհակալ եմ, գայլ. բայց ով գիտէ, թէ ինչի ես լաց լինում դու, արդեօք այն պատճառով, որ ցաւում ես վրաս, թէ նրա համար, որ ինքդ էլ այսուհետեւ ապրելու միջոց չես ունենալու»:

81. Խ ՈՉ

Շատ կեղտոտ է մեր խոզը, կեղտոտ է և շատակեր. ամեն բան ուտում է, ամեն բան ջարդում, տիղմերի մէջ այնպէս է թաւալում, կասես թէ պարզ ջրի մէջ լինի. մեծ յօժարութեամբ նա մտնում է ճահիճների մէջ և էլ չի ուզում դուրս գալ այնտեղից:

Խողի կնճիթը գեղեցիկ չէ — բութ է, քիթը գետնին է հասնում, բերանը ականջներին. իսկ ականջներն էլ կեղտաշորի պէս կախուած են: Ամեն մի ոտի վրայ չորս կճղակ ունի: Նրա պոչը ոլոր է, ողնաշարը դուրս ցցուած, ողնաշարի և պարանոցի վրայ էլ կոշտ մազեր են դուրս եկած: Խողը երեքի չափ ուտում է, հինգի չափ հաստանում. տէրերն էլ նրան լաւ պահում և շատ ուտացնում են, որովհետեւ նրա ճարպը և մազը լաւ գին ունին:

82. ԽՈՋԸ ԿԱՂՆԻ ԺԱՌԻ ՏԱԿ

Խողը, հաստարմատ կաղնու տակ կանգնած, Կերաւ կաղինը, գլուխը կախած, Մինչեւ կոկորդը կերաւ, լցուեցաւ. Ասլա կաղնու տակ հանգիստ քնեցաւ.

Յետոյ գարթելով՝ քացաւ աչքերը,
Եւ ըսլթ կնճիթով սկսաւ փորել
Այն կաղնի ծառի հաստ արմատները,
Որից այդ ժամին սնունդ էր առել:

«Զէ՛ որ այդ ըանը ծառին վնաս է,
Նրան վերելից ազուար կ'ասէ.
Եթէ այդպիսով արմատը ըանաս,
Նա կըչորանայ, այս լաւ իմանաս:

— «Իսկ ինձ ինչ վնաս, թէ կ'չորանայ,
Յաճից ասում է նրան խոզն ազա՛հ.
Ես դորա վրայ իսկի չեմ ցաւում,
Կաղինն է իմն, նա է գերացնում»:

«Ա'պերախտ, ասաց քարճրիցը ծառը.
Ինչի՛ց են թափւում այդ կաղինները.
Գէթ կարենայիր մի վերել նայել
Եւ կոյր աչքովդ այդ ըանն ստուգել»:

83. ԿԵՆԴԱՆԻՆԵՐԻ ՎԷԾԸ

Ովը, ձին և շունը վիճում էին միմեանց հետ, թէ տանուտէրը նրանցից որին աւելի է սիրում:

«Իհարկէ նա ինձ ամենիցդ շատ է սիրում, ասում էր ձին. ես նրա արօրը և ցաքանը քաշում եմ, անտառից նրա համար փայտ եմ բերում. նա շատ անգամ հեծնում է ինձ և քաղաք է գնում. նա առանց ինձ բոլորովին կորած կըլինէր:

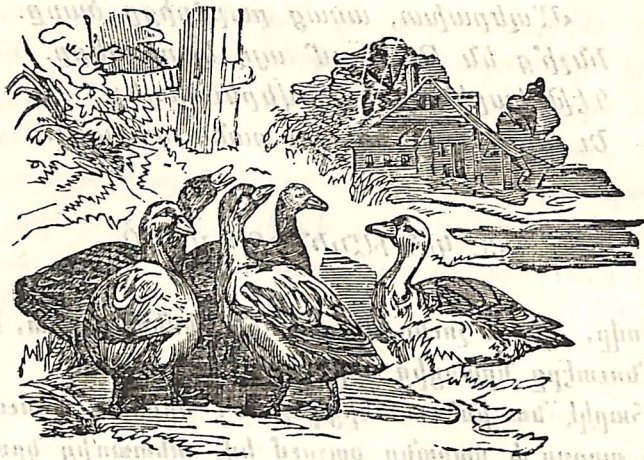
— Ո՛չ, մեր տէրն ինձ աւելի է սիրում, ասաց կովը. քո արածդ ինչ է, որ մեծ-մեծ էլ խօսում ես. դորա սեծազոյն մասը իմ եղբայր եզն էլ կարող է կատարել. իսկ ես նրա բոլոր ընտանիքը կաթնով կերակրում եմ:

«Դուք երկուսդ էլ սխալւում էք, ոռնաց շունը. մեր տէրն ինձ ամենից աւելի է սիրում, որովհետեւ նրա բոլոր հարստութիւնը ես եմ պահպանում»:

Կենդանիների տէրը լսեց այս վէճը և ասաց նրանց. «Զուր տեղը միմեանց հետ մի վիճէք. դուք ամէնքդ էլ ինձ հարկաւոր էք և ձեզանից ամեն մինը լաւ է իւր տեղը»:

84. ՍԱԳԵՐ

Սագերը գնացին գետի ափը՝ կերակուր գտնելու, ճիճուներ որսալու: Իրիկնապահին պառաւր վեր առաւ ճիպոտը և գնաց, որ նրանց տուն բերի: Սագերը պառաւին որ տեսան, ջուրը թափուեցան և սկսեցին լողալ: Պառաւը կանչեց նրանց.

Ջո՛ւ, ջո՛ւ, շատակեր,
Սեւ ու սպիտակ իմ սագեր,
Հերիք, որչափ լողացիք,
Կարմիր տոտիկ լուացիք,
Հերիք, որչափ գետի մօտ
Որդեր կերաք դուք տըղմտ.
Գնա՛նք, գնանք դէպի տուն,
Զեզ կուտ կըտամ իրիկուն:

Բայց չար սագերը հանդարտ պառաւին չուղեցան լսել.
Երկար ու բարակ վիզները ձգեցին, կարմիր թաղանթոտ ոտ-
ները շարժեցին, լայն թևերը թափ տուին, կտուցները բաց
արին.

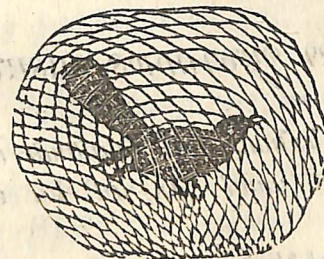
Ղա՛, դա՛, գոռացին,
Թող ջուր մտնենք մենք կրկին.
Դեռ չենք ուզում գնալ տուն,
Մտնել աղաւտ հաւաքուն.
Ջրի մէջը վայր ու վեր
Պէտք է մաքրենք մեր թևեր:

Պառաւը նստեց գետի ափը: Սագերը լողացան, լողացան,
մէկ էլ յանկարծ թևերը թափիթափ տուին, միմեանց յետևից
դորժոռալով դուրս թափուեցան ջրից ու դէպի տուն վազեցին:

85. ԱՂԱԽՆԻՆԵՐ

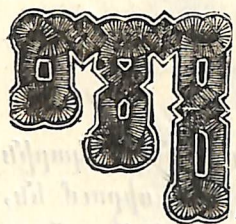
Լիրոն աղանիներ, թաւոտն թուշուններ, կտրին
նստելով, միմեանց նայելով, իրար սիրում են,
միշտ համբուրում են և ձագուկներին մնաս
բարով ասելով, դէպի դաշտն են շտապում, հա-
տիկներ են հաւաքում, քուշերում փափկացնում, իրանց փոք-
րիկ ձագերին նախաճաշիկ պատրաստում: Իսկ բնի մէջ ձա-
գերը, քնքոյշ աղանեակները, նստած են մնում, ուտել են
ուզում: Մայրը տուն է յետ դառնում և պատրաստած սննդով
փոքրիկներին կերակրում:

86. ՈՒՐԻՇԻ ՎՐԱՅ ՄԻ ԾԻԾԱՂԻԼ

Պեղձանիկը չար թափարդի մէջ բնկաւ. խեղճը նրա մէջ
թրրալըրտում էր և չարշարում. իսկ փոքրիկ աղանին
վերևից նրան ծաղր էր անում: «Ամօթ չէ՛, ասում էր, որ օրը
կէս օրին թափարդի մէջ բնկար: Ես համարձակ կարող եմ քեզ
հաւատացնել, որ ինձ այլպէս հեշտութեամբ չէին կարող որո-

գայթի մէջ ձգելը: Այս ասած-չասած, մին էլ տեսնես իւր ոտներն էլ խճճուեցան ցանցի մէջ: Եւ արժանի էր. թող այնուհետեւ ուրիշի վրայ չծիծաղէր:

87. ԴԵՂՁԱՆԻԿԸ ԵՒ ՍՈՒՄԱԿԸ

ատուհանից կախած՝ վանդակի մէջ երգում էին դեղձանիկը և սոխակը: Հէնց որ սոխակը իւր երգն սկսում էր, փոքր որդին գնում—կտրում էր հօր առաջը, մատը մեկնում էր դէպի վանդակն ու ասում. «Ա՛խ, հայրիկ, տես, ինչպէս գեղեցիկ է երգում այս թռչունը»:

Մի օր էլ՝ երբ մանուկը ուշադրութեամբ լսում էր սոխակի երգը, հայրը ցած բերեց վանդակը, տուեց որդուն և ասաց. «Ապա իմացիր, որն է այս թռչուններից լաւ երգողը»:

Մանուկը իսկոյն դեղձանիկը ցոյց տուեց. «Ահա սա է լաւ երգողը, հայրիկ», ասեց:

88. ԵՐԳ ՊԱՆԴՈՒԽՈՍ ՊԱՏԱՆԵԿԻ

Թիծեռնա՛կ, ծիծեռնակ, դու զարնան սիրուն թռչնակ,
Դէպի ո՛ւր, ինձ ասա՛, թռչում ես այդպէս արագ:

Ա՛խ, թռի՛ր, ծիծեռնակ, ծնած տեղս—Աշտարակ,
Անդ շինիր քո բունը հայրենի կտուրի տակ:

Անդ հետու աչեւոր հայր ունիմ՝ սգաւոր,
Որ միակ իւր որդուն սպասում է օրէցօր:

Երբ տեսնես դու նորան, ինձնից շատ բարեւ արա՛,
Ասա՛, թող նստի լայ իւր անբախտ որդու վերայ:

Դու պատմէ՛, թէ ինչպէս աստ անտէր ու խեղճ եմ ես,
Միշտ լալով, ողբալով կեանքս մաշուել, եղել կէս:

Ինձ համար ցերեկը մութ է շրջում արեգը,
Գիշերը թաց աչքիս քունը մօտ չի գալիս:

Ասի՛ր որ, չքացուած, թառամեցայ միացած,
Ես ծաղիկ գեղեցիկ՝ հայրենի հողից զրկուած:

Դէ՛հ, սիրուն ծիծեռնակ, հեռացի՛ր, թռի՛ր արագ
Դէպի հայոց աշխարհը՝ ծնած տեղս—Աշտարակ:

89. ԿԱՂԱՄԲԻ ԹԻԹԵՌ

մանուկը պարտէզում բռնեց մէկ սպիտակ թիթեռ
և բերեց իւր հօր մօտ:
«Ի՜նչ շատ վնասակար թիթեռ է, ասաց
հայրը. եթէ դրանք բազմանան, մեր կաղամբը
բոլորովին կ'ոչնչանայ»:

—Մի՛թէ սա այդպէս ազահ է, հարցրեց մանուկը:

«Ո՛չ թէ ինքը թիթեռն է ազահ, այլ նրա թրթուրը,
պատասխանեց հայրը: Այդ թիթեռն ածում է շատ մանր
ձուաններ, իսկ նրանցից դուրս են սողում որդունքներ, որոնք
անուանւում են թրթուրնե՛ր. Թրթուրը շատ ազահ է. նա
ուրիշ բան չունի, բացի ուտելն ու մեծանալը: Երբ նա մեծա-
նում է, պատենաւորւում է: Այդ միջոցում նա ոչ ուտում է,
ոչ խմում, այլ անշարժ ընկած է: Մի քանի ժամանակից յետոյ
նրանից թիթեռ է դուրս գալիս, ինչպէս ահա այդ բռնածդ:
Այդպէս կերպարանափոխւում են ամեն թիթեռներ. ձուից դոյա-

նում են թրթուրներ, թրթուրներից՝ պատենաւորներ և պատենաւորներից՝ թիթեռներ: Իսկ թիթեռները ձու են ածում և մեռնում:

90. Հ Ա Տ Ի Կ

Արդիւն. Նայիր, հայրիկ, ինչպիսի գեղեցիկ, կտրիկ բզեզ եմ բռնել: Սրա գլուխը սև է, թևերը կարմիր և թևերի վրայ բծեր կան: Միթէ սա կենդանի է, հայրիկ. ամենին չի շարժւում:

Հայրը. Կենդանի է, բայց մեռած է ձեռքում. իր վեց ոտները ծալել, փորիցն է կապել, բիւսերը թաղցրել է և սպասում է, որ դու նրան վայր գցես խոտերի մէջ: Դրա անունը գատիկ է: Դա շատ օգտակար բզեզ է: Զատիկը և աւելի էլ դրա թրթուրները ուտում—ուշնշացնում են շատ վնասակար կանաչազոյն միջատներ, որոնք խմբովին կաշում են տերեւներին և շատ վնասներ են տալիս նրանց:

Որդիւն. Նայիր, հայրիկ, բզեզն արթնացաւ և բարձրացաւ մատիս ծայրը: Այնտեղից նա ուր կըզնայ:

Հայրը. Ահա կտեսնես. մտիկ տուր, նա ինչպէս շարժում է իւր կարծր վերնաթևերը, իսկ նրա տակից հանում—չուււմ է իւր իսկական թևերը, որոնք թիթեռ են և թափանցիկ:

Որդիւն. Ահա թռաւ նա. ինչ խորամանկն է եղել:

91. ԹԻԹԵՐԻ ԵՒ ՄԱՆՈՒԿ

Մ ա ն ու կ

Սիրո՛ւն թիթեռ, ինձ ասա՛, թէ ինչո՞վ ես դու ապրում: Ամբողջ օրը խաղում ես, ո՞նչպէս է որ չես յոգնում:

Թ Ի Թ Ե Ռ

Սիրուն կանաչ դաշտերում ես ապրում եմ համարձակ, ծաղկանց բուրմունքը անուշ իմ կերակուրս է միակ:

Բայց իմ կեանքն շատ կարճ է, ես մի օրից չէ երկար. Բարի եղի՛ր, ո՛վ մանուկ, յոնայի՛ր ինձ, ձեռք մի տար:

92. ՀՐԵՂԷՆ ՁԻ

Ա.

Ի ծեր մարդ երեք որդի ունէր՝ երկուսը խելօք, իսկ երրորդը յիմար և կեղտոտ: Գիշեր ու ցերեկ յիմարը տանը վայր ընկած՝ ոչինչ գործի չէր գնում:

Այս մարդը մի օրավար ցորեն էր ցանել. ցորենը գուրս էր եկել, մեծացել և գեղեցիկ հասկեր բռնել. միայն գիշերները մէկը գալիս էր ու տրորում արտը: Այս բանին մի ճար անելու համար՝ ծերը իւր որդոցն ասաց: «Սիրելի որդիք, գիշերները հերթով գնացէ՛ք, արտը պահպանեցէ՛ք և աշխատեցէ՛ք գողին բռնել»:

Առաջին գիշերը մեծ որդին գնաց պահպանութիւն անելու, բայց կէս գիշերին քունը տարաւ ու քնեց: Առաւօտեան յետ դարձաւ տուն և ասաց. «Ամբողջ գիշերը չքնեցի, սառայ, փայտ դարձայ, բայց գող չտեսայ»: Միւս գիշերը երկրորդը գնաց, ողջ գիշերը քնեց և առաւօտեան միկնոյն լուրը բերեց. Երրորդ գիշերը հերթը յիմարին հասաւ: Նա մէկ պարան

վեր առաւ և գնաց, արտի մօտ նստեց, գողին սպասեց: Կէս

հասաւ նոյն դաշտը, ձիու վրայից թռաւ, իւր առաջուայ կերպարանքն ստացաւ, ձին արձակեց ու տուն գնաց։ Եղբայրները երեկոյին յետ դարձան քաղաքից և դարմացած պատմեցին իրանց հօրը, ինչ որ տեսել էին։ Իսկ Յովհաննէսը լսում էր և քթի տակին ծիծաղում։

Գ.

Միւս օրը մեծ եղբայրները միւսերի նման կրկին գնացին հանդէս և Յովհաննէսին հետները չտարան։ Յովհաննէսը

դուրս եկաւ դաշտը, ձիուն կանչեց, հեծաւ ու քշեց։ Երբոր թագաւորի պալատին մօտեցաւ, առաջուանից աւելի մարդ տեսաւ. ամենքն էլ թագաւորագին աղջկան էին մտիկ տալիս, բայց ոչ որ չէր կամենում ցատկել։ Նա խփեց իւր ձիու կողերին. ձին մռնչաց ու ցատկեց. միայն երկու աստիճան մնաց, որ աղջկան հասնէր։ Ժողովուրդը լեզուն կծեց — դարմացաւ, իսկ Յովհաննէսը ձիու բերանը յետ դարձրեց ու փախաւ։ Նրա եղբայրները ուշ ճանապարհ տուին։ Յովհաննէսը նրանց մի լաւ մտրակեց, ճանապարհ բացեց, դէպի դաշտ վազեց, իւր ձին արձակեց ու յետ դարձաւ տուն։ Եղբայրներն եկան, իրանց հօրը պատմեցին բոլորը. իսկ Յովհաննէսը լսում էր և քթի տակին ծիծաղում։

Երբոր օրը եղբայրները նորից գնացին հանդէս։ Յովհաննէսը դուրս եկաւ դաշտը և հրեղէն ձին հեծնելով ինքն էլ գնաց. բայց երբոր աշտարակին մօտեցաւ, ձիուն այնպէս մտրակեց, որ նրա ազդրի կաշին պոկուեցաւ։ Կենդանին մռնչաց, սաստիկ ուժով վեր ցատկեց և պատշգամբին հասաւ, Յովհաննէսը շտապեց, թագուհու մատից թանկագին մատանին հանեց, ձին յետ դարձրեց և սկսեց փախչիլ։ Թագաւորը, թագուհին և բոլոր ժողովուրդն սկսեցին գոռալ. «Հայ, բռնեցէք, բռնեցէք . . . Բայց հրտեղ . . .

Յովհաննէսը տուն եկաւ՝ ձեռքի մէկը փալասով փաթաթած։ «Այդ ի՞նչ է եղել ձեռքդ», հարցրին հարսները։

«Մորի քաղելիս քարից վայր ընկայ, ձեռքս պոկուեցաւ, ոչինչ բան չկայ», ասաց Յովհաննէսն ու գնաց, կրակի առաջ ձգուեցաւ։

Եղբայրները յետ դարձան և մեծ դարմանքով պատմեցին իրանց հօրը բոլորը, ինչ-որ պատահել էր քաղաքում։ Այդ միջոցին Յովհաննէսը կամեցաւ նայել մատանուն. փախսը բարձրացրեց թէ չէ, բոլոր խրճիթն սկսեց լուսաւորուիլ։ «Յիմար, կրակի հետ չեն խաղալ, գոռացին եղբայրները. փոքր մնաց

խրճիթը կրակ տայիր. ամենին պահելու պտուղ չես. վաղուց պէտք էր քեզ տանից դուրս անել»:

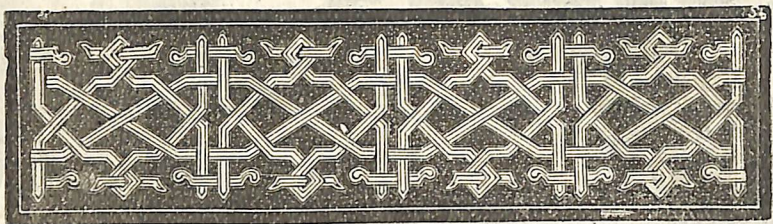
Դ.

Երեք օրից յետոյ թագաւորից մունետիլներ են գալիս և ասում են, որ բոլոր մարդիկ, որոնք բնակւում են նրա թագաւորութեան մէջ, պարտաւոր են գնալ նրա մօտ՝ խնջոյք անելու, և ով որ թագաւորի այս հրամանը չի կատարել, նրա գլուխը կրկտրեն:

Ուրիշ հնար չկար. ծերունին իւր բոլոր ընտանիքով գնաց հրաւերքի: Եկան, ժողովուեցան, սփռոցի շուրջ շարուեցան, կերան, խմեցին, շատ ուրախացան: Խնջոյքի վերջում թագաւորի աղջիկը իւր ձեռքով սկսեց ամենքին մեղրաջուր բաժանել: Ամենից յետոյ Յովհաննէսին մօտեցաւ: Յովհաննէսն էլ այն օրումն էր, որ թշնամիդ չլինի՝ շորերը պատառոտած, մրոտած, մազերը կեղտոտ, խճրճուած, ձեռքի մէկն էլ մի կեղտոտ փալասով փաթաթած. իստակ զգուելի: «Տղայ, ձեռքդ ինչի է կապած, հարցրեց թագաւորի աղջիկը. բաց արա, տեսնեմ»:

Յովհաննէսը ձեռքի փաթաթանը յետ արեց և մատի վրայ փայլեցաւ թագուհու մատանին: Աղջիկը բռնեց նրա ձեռքից, տարաւ իւր հօր մօտ և ասաց. «Հայրիկ, ահա իմ փեսացուն»: Սկսեցին Յովհաննէսին բազանիք տանել, գլուխը սանրել, մազերն օծել, շորերը փոխել, և նա այնուհետեւ այնպիսի դեղեցիկ տղամարդ դարձաւ, որ իւր հայրն ու եղբայրներն էլ չէին կարողանում ճանաչել: Թագաւորը եօթն օր, եօթը գիշեր հարսանիք արեց, մեծ խնջոյք տուեց և Յովհաննէսին փառքով պսակեց:

ՇՐՋԱՆ ԶՈՐՐՈՐԴ

93. ԴԱՇՏ ԵՒ ՈՒՍՈՒՄՆԱՐԱՆ

արդիկ հերկում են դաշտը և հացահատիկներ են ցանում: Մանուկները գնում են ուսումնարան և Աստուծոյ խօսքը սովորում են:

Հատիկները ծածկւում են փափուկ հողի մէջ:—Աստուծոյ խօսքը մտնում է մանուկ սրտերի մէջ:

Անձրեկից երկիրը փափկանում է, արեկից տաքանում: Խելացի խօսքերով ու քնքշութեամբ հողին եռանդ է ընկնում:

Հողի տակ, խաւարումը, չեն ննջում սերմերը: Չէ ջրնջւում սրտիցը բարի ուսմունքները:

Սերմերը բուսնում են կանաչ ընձիւղով: Ուսումն աւանդում են խելօք խօսքերով:

Արտերը ծածկւում են ոսկեգոյն հունձով: Տիրոջ խօսքը պսակւում է բարի գործերով:

Աստուած, ժամանակին տււր անձրեկ, արեկ: Հայր, ամեցիրու մեր սրտերում բարութեան սերմերը:

94. ԳՐԱՏԱԽԱՏԱՆ ԵՒ ՔԱՐԵՏԱԽԱՏԱՆ

Գրատախտակը շինում է տաղձագործը, իսկ ներկարարը ներկում է նրան սև գոյնով: Գրատախտակը քառանկունի ձև ունի և դրուած է շարժուն ոտների վրայ կամ կախած է պատից: Գրատախտակը միշտ դասատան մէջն է մնում: Նրա վրայ գրում են կաւիճով:

Քարետախտակները կտրում են քարտաշները շերտաքարից, իսկ հիւսնը փայտէ չրջանակների մէջ է դնում նրանց: Քարետախտակները դրած են աշակերտների առաջ, գրասեղանների վրայ: Աշակերտներն իրանց քարետախտակները հետները տուն են տանում: Քարետախտակի վրայ գրում են քարեգրչով:

Համեմատեցէք քարետախտակը գրատախտակի հետ:

95. Կ Ա Ռ Ո Յ

Փորրիկ Նազելին վաղուց գիտէր, որ կաւիճով գրում են գրատախտակի վրայ, որ նորանով տողում են մահուղը՝ ձեկու ժամանակ, որ կաւիճով կարելի է ձեռներն ու շորերը փռչոտել, որ նա սպիտակ է ու փափուկ և կարելի է փշրել, փռչի դարձնել: Ուրիշ ոչինչ չէր իմանում Նազելին կաւիճի մասին: Մի անգամ նա հարցրեց իրանց աղախնին, թէ ո՞րտեղից են ստանում կաւիճը:

«Խանութներիցն են գնում», պատասխանեց աղախինը:

—Շատ լաւ. իսկ խանութներում ի՞նչ տեղից է:

«Սարերից . . . այգալիսի սարեր էլ կան:

—«Հա՛, ուրեմն դա հող է, մտածեց Նազելին և էլ ոչինչ չհարցրեց:

Բայց որքան զարմացաւ մեր Նազելին, երբ մի անգամ նկատեց գրքի մէջ մի այնպիսի պատկեր, որպիսին նկարած է

այստեղ, և նրա տակը կարդաց՝
կաւիճ: Նազելին վաղեց իւր
մօր մօտ. «Մայրիկ, սիրելի
մայրիկ, մի՞թէ սա կաւիճ է
նկարած»:

— Այո, որդի, տեսնում ես, գրած է. . .

«Բայց մեր կաւիճը այդպէս չէ, մայրիկ»:

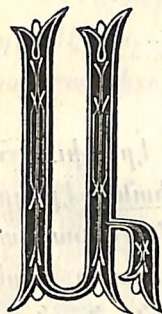
— Նա էլ այդպէս կ'երևի, եթէ խոշորացոյցի տակ դնենք:
Խոշորացոյցը մի խողովակ է, որ առարկաները ցոյց է տալիս
մեծ գիրքով:

Այնուհետև մայրն սկսեց պատմել, թէ ինչից և ինչպէս
է գոյանում կաւիճը 1):

Նազելին ուշադրութեամբ լսեց մօրը: Խօսակցութիւնը վեր-
ջանալուց յետոյ՝ Նազելին նստած էր լուռ և մտածում էր. մտածե-
լու էլ չատ բան կար. մօր պատմութիւնը աղախնի պատասխա-
նի նման չէր. սրան հարկաւոր էր հասկանալ և լաւ հասկանալ:

1) Ուսուցիչը քացատրում է.

Կաւիճն այն մանր կենդանիների բունն է, որոնք չինում են
կաւիճէ և կրէ լեռներ: Դրանք բնակում են ծովային ջրերում և այն-
քան մանր են, որ հասարակ աչքով չեն տեսնուիլ: Ուսումնականներն
այդ մանրիկներին անուանում են ինֆուզօրիա: Նրանք շատ են
և իրանց մանր կաշուի մէջ սողում են ջրի յատակում. . . այն տեղ
ապրում են—ապրում ու մեռնում, իսկ իրանց կաշին—վահանը թո-
ղում են ջրի յատակում: Զուրն էլ աւագի հետ քշում է նրանց իրան
ալիքներով դէպի ծովի ափերը: Դրանք այնքան շատ են, որ չնայելով
իրանց մանրութեան, այդ մեռած մարմինները միմեանց վրայ դար-
սուելով՝ ծովի յատակից, շատ տարիներ անցնելուց յետոյ, վեր է բար-
ձրանում և հպարտաբար փայլում է արեգակի տակ մի ամբողջ սար:
Ահա ինչպիսի նշանաւոր կենդանիներ են այն մանրիկները. նրանք
մինչև անգամ ամբողջ սարեր են շինում: Երբեմն այն սարերի վրայ
աճում են խոտեր, թփեր, քաղաքներ, գիւղեր: Մեր պատերն սպիտա-
կացնող կիրն էլ քիչ չունի այն ջրային մանրիկների պատեաններից:

96. ՀԱՅՆ ՈՒՏԵԼՈՎ, ԲԱՆՆ ԱՆԵԼՈՎ

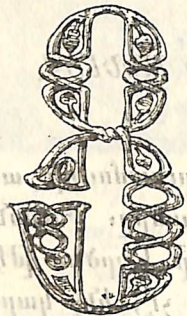
Հիստասէր մանուկը նստել էր լուսամուտի ա-
ռաջ և պատրաստում էր իւր դասերը: Գուրսն
էլ արեւն այնպէս փայլում էր, որ կարծես թէ
ասում էր մանկանը. «Բաւական չէ, ինչ կար-
դացիր, վեր կաց, խաղերդ սկսիր»: Մանուկը պատասխանում
է արեգակին. «Ո՛չ, պայծառ արեւիկ, ո՛չ. այժմ խաղի միջոց
չունիմ, թող առաջ դասս վերջացնեմ»:

Մանուկը գրում է ու կարդում. իսկ պատուհանի տակ,
ձղան վրայ նստած, սիրուն թռչունն է երգում և միշտ այս
բանն է ասում. «Հերիք չէ՞ կարդաս. մի քիչ էլ խաղան»:

Մանուկը թռչունին պատասխանում է. «Ո՛չ, սիրուն
թռչնակա, ո՛չ. այժմ խաղի միջոց չունիմ, թող առաջ գործս
վերջացնեմ»:

Մանուկը դարձեալ նստած է՝ գիրքն առաջին և լուսա-
մուտին էլ չէ նայում. իսկ պարտիզի կարմիր կեռասը ականջի
տակ այս է ասում. «Բաւական չէ, ինչքան կարդացիր, դուրս
արի դուռը, ծառը բարձրացիր, հասած պտուղներս կեր, ու-
րախացիր»: Մանուկը կեռասին պատասխանում է. «Ո՛չ, իմ
քաղցրատես կեռաս, ո՛չ. այժմ խաղի միջոց չունիմ, թող ա-
ռաջ դասս վերջացնեմ»:

Մանուկը կարդաց ու գրեց, բոլոր գործը վերջացրեց,
գրքերն արկղի մէջը դրեց, ապա դէպի այգին վաղեց ու հա-
մարձակ ձայնով կանչեց. «Այն ո՞վ էր, որ ինձ հրաւիրում էր»:
Արեգակն այժմ նրա համար աւելի լաւ էր փայլում. փոքրիկ
թռչնակը իւր երգը նրան էր նուիրում. իսկ կեռասնին ծի-
ծաղելով քաղցրիկ պտուղ էր ընծայում:

97. Մ Ա Տ Ի Տ

ուրախ, որ մի սրամիտ մանուկ էր, իւր հօր գրասեղանի առաջ նստած, մատիտներ էր կտրատում իրան համար և հօր համար: Նա քանի կտրում էր, կտրւում էր: Թէև մատիտ կտրելը դժուար չէր, բայց այսօր այդ բանը նրան չէր յաջողում: Յոլակը մտածման մէջ էր. նա անուշադիր էր, նրա համար էլ գործը գլուխ չէր գալիս:

— Ի՞նչ ես անում, փոքրիկս, ներս մտնելով առաջ հայրը. երևում է՝ խելքդ ուրիշ բանի վրայ է, նրա համար էլ գործը ձեռնիցդ վայր է ընկնում:

«Հա, հայրիկ, ես ուզում եմ իմանալ, թէ ինչպէս է այս սեւ ու փայլուն չօփը փայտէ ճիւղոտի մէջ մտել ու մատիտ դարձել:

— Ե՛հ, որդի, կ'ուզես հարիւր մատիտ կտրատիր ու կտրատիր, բայց էլի քո խելքովդ ոչինչ հաստատ տեղեկութեան չես հասնիլ . . . Դա արդէն շատերին յայտնի է—գրքի մէջ կարդա՛, հարցրո՛ւ . . . իսկ ինչ-որ ամենքն էլ վաղուց գիտեն, նրա մասին հարկաւոր չէ գլուխ ցաւեցնել:

«Գրքերի մէջ ես այդ բանին չեմ պատահել, իսկ եթէ դու պատմես, հայրիկ, ես շատ շնորհակալ կըլլինիմ,—միայն չուտ, որովհետեւ պէտք է գնամ՝ դասերս պատրաստեմ»:

— Շատ լաւ: Նայիր այդ կտորներին, որ դու այդտեղ թափել ես. նրանք սեւ են, նշանակում է՝ ի՛նչի նման են:

«Ածուխի նման են, հայրիկ»:

— Շատ լաւ. բայց նկատիր՝ ածուխն աւելի փափուկ է և, երբոր կտրում ես, հաւասար չէ կտրւում. իսկ երկաթը, տեսնէ ես, ինչպէս է կտրւում.—համեմատիր . . .

«Հատկացայ: Այստեղ խառնուած են երկաթն ու ածուխը»:

— «ձմարիտ է, առաջ հայրը և համառօտ կերպով պատմեց, թէ ինչպէս է պատրաստւում բնական ու արհեստական կապարազրիչը 1):

98. ԳՈՐՏԸ ԵՆ ԵՁԸ

ի գորտ դաշտում մի եղ տեսաւ մեծ ու գեր: Չես ասիլ, որ գորտն էլ նախանձ է ունեցել. մտքից անցրեց, թէ արի մի փորձ փորձեմ, տեսնեմ՝ կարող եմ եղանը հաւասարուեմ: Գորտը ուռչիլ սկսաւ, փրուեցաւ, տողեցաւ, դարձաւ, ընկերին ասաւ:

«Նայիր, կրկնան ընկեր, արդեօք եղան չեմ հասել»:

— Ձէ, սանամայր, առաջ նա. դու ո՛ւր տեղ ես և նա ո՛ւր. ձեր մէջը մեծ սարեր կայ:

«Հապա հիմա, նորից նայիր, տես թէ որքան փրուեցայ: Գէհ, ինչպէս եմ, ասիր տեսնեմ, այժմ այդ եղան կընմանեմ»:

1) Ուսուցիչը քննատրում է.

Ածուխն ու երկաթը անհաւասար չափով, այսինքն մէկից շատ, միւսից քիչ, հողի տակը խառնուել են միմեանց հետ, միացել են և դրանից առաջացել է կապարաքարը: Մարդիկ էլ գտել են նրան, սղոցել են և անց են կացրել ճիւղոտի մէջ ու մատիտը պատրաստուել է: Բայց այս էլ պէտք է իմանաս, որ սարերում գտած կապարաքարով չեն բաւականացել մարդիկ. այժմ նրանք միեւնոյն բանը չինում են արհեստական կերպով, այսինքն՝ գործարաններում. դրա համար առանձնապէս չինած հնոցներում երկաթը հալում են, նրա հետ ածուխ չեն խառնում և կապարաքար են պատրաստում. պատրաստուելց յետոյ՝ նրան ջուլջրկում և ստանում են զանազան տեսակներ՝ փափուկ, պինդ... Փափուկ մատիտների մէջ երկաթը սակաւ է, իսկ պինդերի մէջ նա համեմատաբար աւելի է:

— 2է, հոգի, չէ:

«Հապա հիմա»:

— Տարբերութիւնն ոչինչ է. ինչ-որ էիր, էլ այն ես:

Բայց մեր վորտը նորից այնքան փրուեցաւ ու փրուեցաւ, որ վերջապէս շատ ուռչելուց ճաքեցաւ:

99. Ռ Շ Տ Ի Ն

արդիւր, որ մի փոքրիկ, աշխատասէր և խելօք մանուկ էր, մի անգամ, գրքից դասն արտագրելու ժամանակ, ը տառի տեղ ալ գրեց: Վարդիկը նկատեց իւր սխալը և սկսեց լաց լինել:

«Մի լաց լինիր, սիրունիկ, ասաց նրան իւր մայրը. քան թէ լաց ես լինում, վեր առ, ուղղիր»:

— Բայց այն ժամանակ կրկեղտոտուի, մայրիկ. իսկ վարժապետը պատուիրել է, որ մաքուր և անսխալ արտագրենք:

«Ե՛հ, այդ ցաւին էլ ճար կ'անուի. վեր առ ուսմանը կամ գրչահատը և կամաց ու զգուշութեամբ քերթի սխալ գրած տառը. միայն զգոյշ կաց, որ թուղթը չծակես»:

— Յետոյ այդ քերած տեղը ինչպէս ը գրեմ, մայրիկ. չէ՞ որ թանաքը կըծծի և աւելի վատ կըլինի:

«Այ ինչպէս կ'անես. զգուշութեամբ քերելուց յետոյ՝ դու նրան կըտրորես գրչահատի կոթով. լաւ տրորելուց յետոյ՝ շուտով կըգրես հարկաւոր տառը և իսկոյն աւագ կածես վրան . . . էլ ոչինչ չի նկատուիր»:

Լացը դադարեց. տառը ուղղուած էր արդէն և Վարդիկն սկսեց իւր մօրը հարցումներ ձգել:

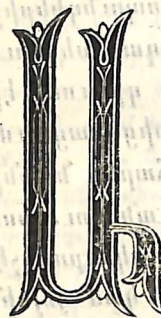
— Ո՞րտեղից է, մայրիկ, այդ պատուական ուսմանը, որ այդպէս զարմանալի կերպով ձգւում, մատուց է փաթաթուում. իսկ երբոր քաց ես թողում, նորից սեղմում, կուշ է գալիս: Իսկ այն միւսը հազցրած է փայտի մէջ և ի՛նչ երկար է ու

մեծ . . . Ո՞րտեղից են այդ բոլոր ուսմանները, մայրիկ:

«Մի տեսակ ծառ կայ, ասաց մայրը, որ աճում է տաք երկիրներում. այդ ծառից հիւթ է գուրս գալիս, իսկ այդ հիւթիցը կամ խէթիցը մարդիկ պատրաստում են զանազան տեսակ ուսմաններ. նրանցից մի քանիսը թանաքով գրածի համար են, միւսները մատիտով գրածի համար: Ռեւոլյուցիոնում են նոյնպէս կրկնախօշիկներ, կօշիկներ, գնդակներ և ուրիշ բաներ: Մի ուրիշ անգամ էլ, երբոր ժամանակ կ'ունենամ, ես քեզ ցոյց կըտամ, թէ ինչպէս լաւ է այրւում ուսմանը»:

«Այժմ, մայրիկ ջան, այժմ ցոյց տուր. լուցկին քսես թէ չէ, կրակը պատրաստ կըլինի»:

Մայրը վառեց ուսմանը և նա սկսեց այրուիլ: Վարդիկը հանդարտ և անշարժ նայում էր: Նրա աչքերն էլ, կարծես, կրակ էին ընկել և այրւում էին հետաքրքրութեանից:

100. ԱՌԻԻԾԸ ԵՆ ՄՈՒԿԸ

Առիւծը քնած էր: Մուկը վազեց-անցաւ նրա վրայով: Առիւծը դարձեց և բռնեց նրան: Մուկը խնդրեց, որ արձակէ իրան և խոստացաւ, որ գրա փոխարէն լաւութիւն կ'անէ նրան: Առիւծի ծիծաղն եկաւ, որ մուկը նրան լաւութիւն է խոստանում, բայց էլի արձակեց:

Քիչ ժամանակից յետոյ որսորդները բռնեցին առիւծին և հաստ թովով կապեցին ծառից: Մուկը լսեց առիւծի մռնչոցը, մօտ վազեց, իւր սուր տատմաներով կռուեց — կտրեց թակը և յետոյ ասաց. «Միտքդ է, որ դու ծիծաղեցիր ինձ վրայ, երբ ես խոստացայ քեզ լաւութիւն անել. այժմ հաւատում ես, որ մկնիցն էլ կարելի է լաւութիւն սպասել»:

լաւ բան է, ասաց նա. ջրի մէջ համ ինքդ ես հովանում, համ բեռդ է թեթեանում: Այս բանը չենք մոռանալ: Մի բանի օրից յետոյ՝ էջը կրկին անգամ պէտք է անց կենար միկնոյն առուակով. բայց այս անգամ նա բեռնուած էր սպունգով: Առուակի մէջտեղը հասնելով, էջը ջրումը անվրդով պառկեց, որ նորից թեթեացնէ իւր բեռը: Բայց հակառակը եղաւ: Եւ մեր էջը շատ էլ չարչարուեցաւ, այնուամենայնիւ տեղից կանգնել չկարողացաւ ու խեղդուեցաւ:

103. ՓՈՐՁԱՆԸ ՈՒ ՊԱՏՈՒՀԱՍ

Քիւղացին ցորեն էր տանում ջրաղացը: Զուարը ծակ էր և մի բանի ցորենի հատիկներ թափուեցան ճանապարհին: Ծտերը խմբովին ցած եկան և սկսեցին ուտել հատիկները, բայց արագալը մօտ վաղեց և ծտերին հալածեց: Ծտերը գանգատուեցան ցինին: Յինը իւր օրէնքով դատեց նրանց. առաջ պատառոտեց արագալին, իսկ յետոյ խեղդոտեց ծտերին:

104. ԶՐԱՂԱՑ

Զուրը նաւից արշաւելով,
Կատաղաբար ճայն է հանում,
Եւ ջրաղացի յատակի տակ
Կարծես ամպեր են որոտում:

Անիւների խիստ շարժուելուց
Ամբողջ յատակն է դողդողում,
Եւ երկանի պտրտուելուց
Փոքրիկ լեզուակն է չրխչրխում:

Նա շարժում է օրօրուելով
Եւ լիք տաշտի քերանն շարժում,
Որից վերին երկանի մէջ
Մաքուր ցորեն է կաթկաթում:

Իսկ քարի տակ մանրուելով
Ալիւր դարձած ամբարն թափում
Եւ ջրաղացը գեղեցկապէս
Դրբել ծերուկ ալեգարում:

105. ՀԱՆՆԼՈՒՅ

Մի տուն ունինք, տան նման չի.
Գետի ափին, մեծ ժայռի տակ,
Կրկնգած է մեն-միայնակ.
Գիշեր-ցերեկ չար բուի պէս
Չայն է հանում, գոռում այսպէս.
Թըրը խկ-չըրը խկ.
Վը՛շտ-ճը՛շտ:

Առուն բարձրից ցած է թըռչում,
Պատը ծակում, միջովն անցնում.
Յատակումը դըրդող է,
Շրըմից ու թըրխկոց է:

Տան մէջ երկու ուժեղ գազան,
Մինը տակին, միւսը վրան,
Առիծի պէս մոնչում են,
Իրար ըռելի կըռծոտում են...

Սրանք մարդ չեն, ոչ արջ, ոչ գայլ,
ինչ էլ որ տաս, քիչ է դարձեալ.
Հարամի են իսպառ քաղցած,
Էլ չեն լսում ոչ խօսք, ոչ լաց.
Դուրս են մղում իրանց փորից
Կերակուրը փոշի դարձրած:

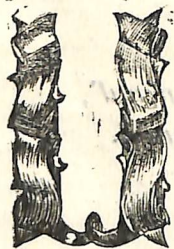
Այժմ՝ ասէ՛ք, այդ ի՞նչ տուն է,
Որ մինչ այսօր էլ կանգուն է:

106. ՈՒՏԵՆԻՔ ԵՆ ԽՄԵՆԻՔ

ռանց ուտելիքի մարդս քաղցից, իսկ առանց խմելի
ծարաւից կըմեռնէր: Մարդը իբրեւ ուտելիք
գործ է ածում բուսեղէն, մսեղէն և աղ: Նա խմում է ջուր,
թէյ, սուրճ, գինի, գարեջուր:

Ամենահարկաւոր ուտելիքը հացն է. ամենակարեւոր և
առողջարար խմելիքը ջուրն է:

107. Կ Ր Ա Կ

Խմոնը գնաց դաշտը: Շատ ցուրտ էր և անձրեւ
էր գալիս. նա դողդողում էր ամբողջ մարմնով:
Սիւմոնը մտաւ անտառը, չոր ցախ ժողովեց,
ջէբից հրահանը հանեց, գարկեց կայծաքարին և
կրակ արեց: Նա տաքացաւ, չորերը ցամաքացրեց և իւր չոր
հացի կտորը տաքացրեց, կերաւ:

Կրակի առաջ նստած՝ Սիւմոնը մտածում էր. «Ի՞նչ լաւ
բան է կրակը. առանց նրան ոչ կերակուր կարելի է եփել և
ոչ տաքանալ: Տես, որքան գործ է շինում դարբնոցում և գոր-

ծարաններում: Եթէ կրակ չլինէր, մենք երկաթից ի՞նչպէս
պիտի շինէինք պայտեր, խոփ, կացին և ուրիշ շատ բաներ:
ձշմարիտ, թէև երբեմն կրակից մենք վնաս ենք ստանում,
բայց այդ էլ մեր անզգուշութիւնից, մեր յիմար անհոգութիւ-
նից է լինում: Մենք արեգակիցն էլ ենք տաքանում. նա էլ
կրակի նման այրւում է երկնքում: Առանց արեգակի ոչինչ չէր
աճիլ՝ ոչ դաշտերում, ոչ անտառներում և ոչ պարտէզներում,
և բոլոր կենդանիք ու մարդիկ կմեռնէին քաղցածութիւնից:
Իսկ այժմ Աստուծոյ ողորմութեամբ ապահով ապրում ենք:

108. ԴԱՐՅԻՆ

Կրօնը ծեռքին, զընդանն առաջին,
Քիթ-երես մըրոտ, դարընոցի միջին,
Կաշուէ գոգնոցը առաջը կապած,
Լըռիկ կանգնած է մեր Խաչոյ դարբին:

Փութսը — փո՛ւ-հա-փո՛ւս — փշում՝ է, փշում՝,
Կայծեր ու մոխիր դէս ու դէն փրոռւմ,
Երկաթի մի շերտ հնոցը կոխած,
Սաստիկ տաքիցը վառւում, կարմըրում:

Խաչոն հանում է երկաթի շերտը,
Զընդանի վերայ կըռնանով ծեծում,
Շինում նրանից պայտ, մեխ ու կացին
Եւ իսկոյն ջրի տաշտակը կոխում:

Թշշո՛ւմ է երկաթն ցուրտ ջրի միջին,
Ամպի պէս փրոռւմ տաք-տաք գոլորշին,
Կրկին պնդանում, կրկին փափկանում,
Մինչեւ պատրաստուած շըպրտւում գետին:

Այսպէս ամբողջ օր մեր դարձին Խաչոն
Կրակի առաջ, այն կեղտ ու մնորում,
Մի կտոր չոր հաց ծարելու համար
Կուգ—ծիգ անելով իւր կեանքն է մաշում:

109. Օ Դ

ու օդ տեսնել ես:

Նա միշտ քեզ մօտ է և դու նրան չես
տեսնում:

— Բայց կարելի է լսել, թէ ինչպէս է
ձայն հանում նա:

Տեսներ:

Ահա քամին զօղանջում է խողովակների մէջ և սուլելով
ներս է մտնում տան ամենայն բացուածներից. ահա նա խփում
է պատուհաններին և սաստիկ փոշի է բարձրացնում ճանա-
պարհներում:

Իսկ ի՞նչ բան է քամին:

Նա օդն է, որ շարժւում է—մի տեղից միւս տեղ է փախ-
չում: Փախչելու ժամանակ նա զարկում է որևիցէ առարկայի
և լսում է աղաղակ, շվիւց: Երբ փչում ես փողոց, կամ սրինգ
ես ածում, կամ մտրակի պտտացնում ես,—ամեն անգամ ձայն
է լսում: Փորձի համար մի թղթի պարկ շինիր և մի փոքրիկ
ծակ թողելով՝ փչիր, ուռցրու նրան, իսկ յետոյ բռնեցրով
խփիր այդ փշած պարկին. պարկը սաստիկ կըճայթի և կը
պատռուի: Սա օդն էր, որ դու լցրել էիր նրա մէջ քո բերա-
նից: Երբոր վազում ես, զգում ես, թէ ինչպէս է խփում օդը
քո երեսիդ: Նշանակում է՝ նա միշտ քեզ հետ է և դու նրա-
նով ես չունչ քաշում: Առանց օդի դու մի բոլոր էլ չես կա-
րող ապրիլ: Երբոր դու, լողանալիս, ջրի տակն ես անում, քո

չորս կողմից ջուր է լինում: Բոլորովին այդպէս էլ օդն է շրջա-
պատում քեզ ցամաքի վրայ և դու նրան չես տեսնում այն
պատճառով, որ նա շատ նուրբ է և թափանցիկ: Օդը մինչև
անգամ քո ներսդ էլ է մտնում:

110. ՎՈՒՇԻ ՄՇԱԿՈՒՄՆ

I. Փոքրիկ Հայկանուշը տեսաւ, որ իւր հայրը դաշտումը
բռնով մանր ու փայլուն սերմեր էր ցանում և հարցրեց.

«Հայրիկ, այդ ի՞նչ ես անում»:

— Վուշ եմ ցանում, աղջիկս, որ քեզ ու Բարսեղի հա-
մար շապիկ դուրս դայ:

Հայկանուշը մտածման մէջ ընկաւ: Նա երբէք չէր տեսած,
որ շապիկներն աճեն դաշտումը:

Երկու շաբաթից յետոյ ցելը ծածկուեցաւ կանաչ մետաք-
սեայ խոտերով և Հայկանուշը մտածեց. «Ի՞նչ լաւ կըլինէր,
եթէ ես այդպիսի շապիկ ունենայի»:

Մի քանի անգամ Հայկանուշի մայրը և քոյրերը գնացին
արտը քաղհանելու և ամեն անգամ ասում էին նրան, թէ լաւ
շապիկ պէտք է ունենաս: Անցաւ էլի մի քանի շաբաթ: Կա-
նաչը բարձրացաւ, ցօղունների գլուխներին կապտազոյն ծա-
ղիկներ երևեցան: «Իմ եղբայր Բարսեղի աչքերի նման են
արանք, մտածեց Հայկանուշը. բայց այսպիսի շապիկ ես ոչ
ոքի հագին չեմ տեսիր»:

Երբոր ծաղիկները վայր թափուեցան, նրանց տեղը մը-
նացին կանաչ և կոլոր գլուխներ: Երբոր գլուխները փոքր
ինչ կարմրեցան ու չորացան, Հայկանուշի հայրը և քոյրերը
արմատից փետեցին նրանց, խուրձեր կապեցին ու կոթերի
վրայ կանգնեցրին, որ չորանան:

II. Վուշի խուրձերը չորացան. նրանց գլուխները կըտ-
րեցին, կալսեցին և պահեցին, իսկ կոթերը թրջոց դրին ա-

ուռակի մէջ, վրան էլ քարեր դարսեցին, որ ջրի երեսը չանեն: Հայկանուշը տխուր նայում էր, թէ ինչպէս են իւր չապիկը ջրումը խեղդում: Իսկ քոյրերը նրան նորից ասացին, թէ շատ գեղեցիկ չապիկ ես ունենալու:

Երկու շաբաթից յետոյ վուշը ջրից հանեցին, չորացրին և սկսեցին փայտով թակել՝ առաջ կալումը, իսկ յետոյ բագումը, այնպէս որ խեղճ վուշի չոփերը բոլորը դուրս թափուեցան: Թակելուց յետոյ սկսեցին երկաթէ սանդերքով գզել, մինչև որ նա փափկեց և դարձաւ իրրև մեղաքս: «Ի՞նչ գեղեցիկ չապիկ ես ունենալու», ասացին նորից Հայկանուշի քոյրերը: Բայց Հայկանուշը մտածում էր. «Այդ ի՞նչ տեսակ չապիկ է, կ'ասես թէ մեր Բարսեղի չէ՞լ մաղերը վին»:

III. Զմեռուայ երկար գիշերներն եկան: Հայկանուշի քոյրերը ճախարակները սարքեցին և սկսեցին վուշից թել մանել: «Այս թել է, իսկ չապիկը ո՞րն է—մտածում էր Հայկանուշը»:

Հայկանուշի հայրը տորքը սարքեց խրճիթում, նրա վրայ հինաժ արեց և սկսեց գործել: Մաքուքը սատանի նման անցուղարձ էր անում թելերի միջով և Հայկանուշը տեսնում էր, թէ ինչպէս է թելերից քաթան շինւում: Երբոր քաթանը պատրաստուեցաւ, պրծաւ, նրան ցրտի տակ սառցրին և ձիւնի վրայ փռեցին, իսկ գարնանը ձգեցին կանաչ խոտերի վրայ, արևի տակը և վրան էլ ջուր ցանեցին: Քաթանը փոքր առ փոքր սպիտակեց ինչպէս ձիւն:

Մայրը քաթանից չապիկներ ձևեց և Հայկանուշի քոյրերն սկսեցին կարել, այնպէս որ ջրօրհնէքին նա էլ, իւր եղբայր Բարսեղն էլ հագան ձիւնի պէս սպիտակ չապիկներ:

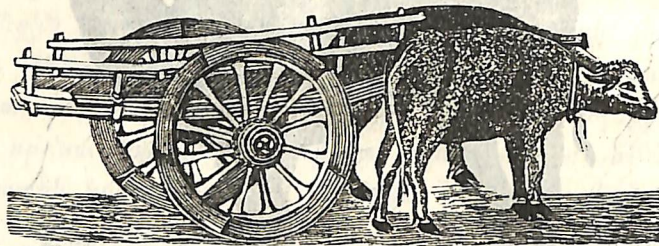

111. Ի՞ՆՉՊԷՍ Է ՄԱՐԴՍ ՄԱՆ ԳԱԼԻՍ ԵՐԿՐԻ ՎՐԱՅ

Մարդս թէև շատ կամաց չէ ման գալիս, սակայն նա իւր երկու ոտների յուսով շատ հեռու չէր կարող գնալ: Բայց զուր տեղը չէ Աստուած մարդուն խելք տուել: Մարդը տեսաւ, որ ձին իւր չորս ոտով իրանից արագ է ընթանում, տեսաւ և կարողացաւ նրա մէջքին նստել. թամբ հնարեց, բերանը սանձ գցեց և իւր կամքին սկսեց նրան վարել: Այս բաւական չէ. յետոյ մտածեց անիւաւոր կառքեր և կռներաւոր սահնակներ շինել. այնուհետև նա հեշտութեամբ անցնում է օրական հարիւր վերստ և ինքն ամենակին չէ յոգնում: Նա ձիով հերկում է հողը և բեռներ է կրում:

Բայց միայն ձիւլ վրայ չիշխեց մարդս: Նա իրան հնազանդեցրեց հաստապարանոց եզանը, ուժեղ գոմշին, երկայն-

ոտնանի ու սապատաւոր ուղտին և թեթևագնաց եղնիկին: Այս քաւական չէ նա հեծաւ անագին փղի մէջքը և, ճանճի նման նստելով նրա պարանոցին, սկսեց մուրճով ծեծել նրա գլուխն ու քշել, ուր որ կամենում է:

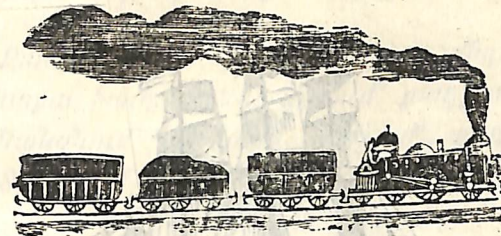
Մարդը նկատեց, որ ուղիղ ճանապարհով անիւներն աւելի հեշտութեամբ են գլորւում, սկսեց շինել մեծամեծ սայլի ճանապարհներ և խճուղիներ ձգեց:

112. ԾԱՆԱԳԱՐՀՈՐԴՈՒԹԻՒՆ ԱՌԱՅՑ ՉԻՆՐԻ

արդը կամայ համարեց ձիով և սայլակով ճանապարհ գնալը. նա սկսեց մտածել, ուրիշ ճար գտնել և հնարեց երկաթուղին: Սարերը քանդեց, գաշտերը հաւասարեցրեց, կամուրջներ ձգեց և սլաքի նման ուղիղ ճանապարհ շինեց, այնպէս որ կարծես մի կտոր կտաւ էր փռած: Այս կտաւի վրայ նա ձգում է երկաթէ շաւիղներ—բեկսնեք, իսկ բեկսի վրայ սարքում է երկաթէ մեքենայ, որի մէջ կայ հնոց, կաթսայ և ծխահան, ինչպէս հեշտանուր: Հնոցի մէջ նա փայտ կամ ամուլս է ածում, նրանով ջուրը եռ է գալիս և շոգիների զօրութեամբ մեքենան գլորւում է առանց ձիու,

քայց այնպէս շուտ-շուտ, որ մարդ ոչ մի ձիով չէ կարող նրա յետևից հասնել: Մի ժամումը նա անցնում է 50 վերստ, մի օրումը 1000 վերստ: Շոգեմեքենան գլորւում է երկաթուղու վրայով, ճշում է, ծըլվում, երբէք չէ յոգնում, միայն իջևաններում փայտ և ջուր է վեր առնում: Նա իւր յետևից քաշ է

տալիս շատ շոգեկառքեր (վաղօն). դրանցից մէկ քանիսի մէջ նստած են հարիւրաւոր մարդիկ և լուսամուտներից նայում են, իսկ միւսներում այնքան ապրանք է դարսած, որ մարդ զարմանում է:

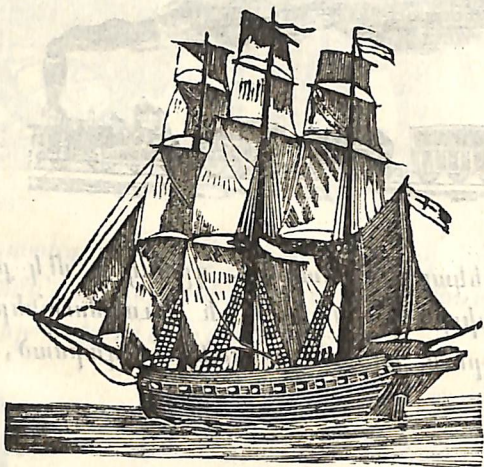
113. ԵՐԿԱԹՈՒՂԻ

ա փռած կտաւ է եւ ոչ թէ ուղի. Չին էլ չէ մի ծի, հարիւր ոտն ունի, Որ այնպէս վազում,
Այնքան ծանրութիւն մենակ է տանում:
Ոչ թէ ձգում է, այլ ծիշո թռչում է,
Ոչ կանգ է առնում եւ ոչ յոգնում է.
Բարձր սուլելով, ուժգին ճշալով
Մի ժամում յիսուն նա վերստ անցնում է:

114. ԻՆՉՊԷՍ ԵՆ ՃԱՆԱՊԱՐՀՈՐԴՈՒՄ ԶՐԻ ՎՐԱՅ

Լողտալում մարդս շատ էլ հմուտ չէ. ինչքան որ սովորի, խեցեւորինի պէս չէ կարող լողտալ, ուր մնաց թէ ձկան պէս: «Այս լաւ բան չէ», մտածեց մարդը. փայտից նաւակ չինեց, թիակը վեր առաւ և չուրը մտաւ ու սկսեց առաջ գնալ:

Շուտով սա էլ զգուեցրեց մարդուն. «Ի՛նչ բան է, թիա-վարում ես, թիավարում, բայց էլի շատ հեռու չես գնում»: Ի՛նչ պէտք էր արած:

Մարդն սկսեց մտածել. նա տեսաւ, որ ծովի երեսին հա-մարեան շարունակ քամի է փչում, բայց զուր է կորչում: «Ի՛նչի զուր կորչի, ճանապարհներում սաստիկ թող անի, ծովի ալիք-ները բարձրացնի, երկնքից էլ ամպեր հալածի. արի ստիպեմ, որ ինձ ծառայի»: Եւ մարդը վեր առաւ կտաւը, առագաստ չինեց, քամին էլ ուռցնելով նրան՝ առաջ քշեց թէ փոքրիկ և թէ մեծամեծ նաւերը: Մարդը քամուն էլ լծեց, բայց ոչ մրտ-րակ կար, որ նրան քշեր, ոչ սանձ կար ձեռքում, որ կանգ-նեցնէր, ոչ կապեր ունէր, որ կառավարէր:

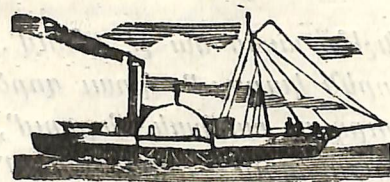
115. ԶԱՄԻ ԵՈՒ ՆԱԽԵՐ

Ծովի երեսին հանդարտիկ քամին ծեմում է ազատ՝ ծիծաղը դէմքին. Փոքր ու մեծ նաւեր՝ առագաստ քացած, Նորա ժպիտին նայում են յառած.

Զամին հնչում է յաջողակ ու մեղմ.
Նորա խաղում են, ծեմում քաղցրադէմ.
Կանգնում է քամին, զրժում, ըորժորում.
Տանջում են նաւերն, ողբում ու սրգում:

116. ԶՐԻ ԵՐԵՍԻՆ ԱՆԻՒՆԵՐՈՎ

աւ կըլինէր առագաստաւոր նաւով գնալ, եթէ քամին մեզ լսէր, բայց բանն այն է, որ դու կամե-նում ես դէպի հարաւ գնալ, իսկ նա դէպի հիւսիս է տանում քեզ. դու կամենում ես այսօր գնալ, իսկ նա ասում է՝ սպասի՛ր վաղը, այսօր ես կա-մենում եմ քնել. դու կամենում ես ծանր գնալ, իսկ նա քո նաւը, ինչպէս մի տաշեղ, այս ու այն կողմն է գցում, տակն ու վրայ է անում:

«Ո՛չ, այս լաւ բան չէ», մտածեց մարդը. «չողին թէեւ քամուց աւելի ծանր է քշում, բայց հնազանդ է լինում»: Եւ մարդը նաւերի տակն անիւներ դրեց, չողին էլ նրանց

շարժեց և նաւերն սկսեցին ջրի մէջ գնալ այնպէս, ինչպէս որ ցամաքի վրայ: Սրա համար մարդը նաւի մէջ հնոց է սարքում, նրան վառում է, ջուրը կաթնայի մէջ եռացնում, ծուխը խողովակներով երկինքն ուղարկում, իսկ շոգիով անիւները շարժում և առաջ են տանում նաւը, ուր որ ինքը կամենում է:

117. ԶԱՐԲԱՆԱԼԻ ՄՇԱԿ

Ինքն է անշունչ, չունի հոգի,
Բայց գործերն են ազգի ազգի:

Անիւները մեծ ու փոքրիկ,
Լիսեռնները լայն ու նեղիկ.
Կաշուէ գօտիկ մէջքին կապած,
Հուր ու դժոխք իւր փորն առած.
Խմած ջուրը տակառներով,
Արտաշնչումն ամն է ու ծով:

Մորնչում է վիշապի պէս,
Ծըփում, ծըչում, մորրիկ կ'ապես.
Փռնչոցը այնպէս ուժգին —
Հազար գոմէշ ունի միջին:

Ինչե՞ր ասես նա չէ անում.
Յորեն կախում, կտաւ գործում,
Բուրդ ու քամրակ մաքրում, մանում,
Վուշը գգում, հինած անում.
Երկար ու լայն մեծ տորքերին,
Անթիւ ու քիւր մաքուքներին,
Արագ-արագ գործի դնում:

Գերաններից մանրիկ մեխեր,
Բազմատեսակ տախտակ քաշում.
Մետալներից սիրուն փողեր,
Եւ երկաթից գործիք ծուլում.
Կարծր ապակիք, պողպատիկներ
Խաղ ու պարով տաշում, յրդկում,
Կ'ասես նրա սուր կըտրիչին
Չեն դիմանալ՝ ինչ էլ դիպչին:

Այս ամենը նա գործում է անխոռով.
Յոգնել չունի, միշտ շարժում է անվրդով:

118. ՄԱՐԴԻԿ Ի՞ՆՉՊԷՍ ԵՆ ԹՌՉՈՒՄ ՕԴԻ ՄԷՋ

արդու համար հեշտացաւ ճանապարհորդել թէ ծովի
և թէ ցամաքի վրայ. յետոյ նա սկսեց նախանձիլ
երկնքի թռչուններին: Բայց Աստուած մարդուն թևեր չէր
տուել. ուրիշից փոխ առնել էլ չէր կարող: Ի՞նչ անէր: Շատ
ցանկանում էր օդի մէջ թռչիլ, աշխարհին բարձրից նայիլ. էլ
հարկաւոր չէր սարեր կտրատել, ճանապարհ չիներ. չորս կողմը
լայն ճանապարհ է:

Մարդն սկսում է սովորել և մտածել: Մտածում է, մտա-
ծում և վերջապէս մի բան է հնարում — օդապարիկ. փու-
չիկի նման մի մեծ դատարկ գունտ է շինում, նրա տակից մի
նաւակ կապում, նրա մէջ նստում ու վեր բարձրանում: Իւր
ոտի տակն են մ'նում ահազին անտառներ, սարեր ու ձորեր,
սրաթիւ արծիւներ, անձրևոտ ամպեր: Բայց ավստոս, որ մի
բան չատ է խանդարում նրան. անսանձ քամին այստեղ էլ իւր
շարուլթիւնը յայտնում է. օդի մէջ աւելի է նեղացնում մար-
դուն, քան թէ ծովումը. բշտում տանում է նրան, ուր որ կա-
մենում է. կարծես մարդուն բանի տեղ չէ դնում, և մինչև

այսօր մարդը դեռ ևս չէ կարողանում յաղթահարել քամուն։
Բայց հաւանական է, որ նա դրան էլ մի ճար գտնի ժամա-
նակով։

119. ԵՐԿՈՒ ԶՈՅՐ

Մեզնից շատ առաջ կար մի թագաւոր,
Հոգով դեռ արի, գլխով ալեւոր։
Մեծ ծով էր պատել նորա աշխարհը։
Ոսկի ասացին գիտունք այն դարը։

Ունէր նա երկու մատղահաս աղջիկ,
Մինը խիստ տգեղ, միւսը գեղեցիկ։
Մի օր տգեղը ասում է միւսին.
«Երթանք ծովի ափ, քուրիկ, միասին»։

Սիրունը գնաց առաջից տրտում,
Տգեղը յետնից ոխ պահած սրտով։
Հագիւ թէ ծովի ափին էր հասած,
Իւր սիրուն քրոջ գլորեց նա ցած։

Կանչեց կիսամեռ սիրունը ջրից.
«Քո՛ւրիկ, իմ քուրիկ, փրկէ ինձ մահից.
«Ես ունիմ տանը գեղեցիկ մանեակ,
«Առ, էն քե՛զ լինի, պարգեւէ ինձ կեանք»։

— Էն առանց քեզ էլ կարող եմ ստանալ,
Ինձնից փրկութիւն դու քնաւ մի՛ յուսալ։
«Քո՛ւրիկ, թէ այդ էլ քեզ չէ քաւական,
«Կրտամ քեզ ոսկէ պսակ պատուական»։

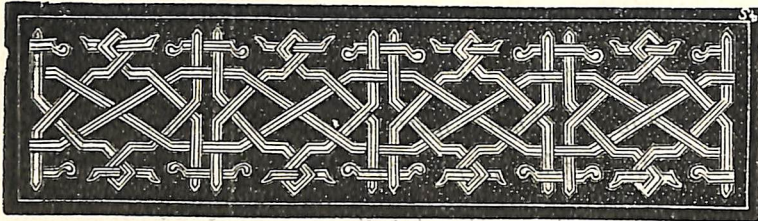
— Էն առանց քեզ էլ կարող եմ ստանալ,
Ինձնից փրկութիւն դու քնաւ մի՛ յուսալ։

«Քո՛ւրիկ, մի թողիլ դու ինձ անտէրունչ.
«Քեզ սիրուն փեսաս կըտամ անտրտունջ»։

Տգեղի սիրտը դարձել էր լեռ քար,
Քրոջ խնդիրքը թողեց անկատար։
Չկնորսը ծովը ձրգեց մեծ ուռկան,
Բռնեց մարմինը սիրուն աղջրկան,
Ջրիցը հանեց, դրեց ափի մօտ,
Շատ ծաղիկ ցանեց վրան ու շատ խոտ։
Մի աշուղ անցաւ, տեսաւ աղջրկան,
Հացեց ու առաւ, դրեց ուսի վրան,
Տարաւ իւր տունը այդ անգին գիւտը,
Չորացուց նորա մարմնի դիփ հիւթը.
Գեղեցիկ տաւիղ շինեց ոսկրերից,
Քաղցրածայն լարեր հիւսեց մագերից։
Երբոր ամեն քան պատրաստեց կարգին,
Գնաց արքունիք՝ տաւիղը ծեփին.
Երբ մտաւ դահլիճ՝ շրջեղ զարդարած,
Տեսաւ տգեղին փեսի մօտ կանգնած.
Բացեց քերանը, լարերին խփեց,
Հիւրերի առաջ քաղցրածայն երգեց.
«Հնչէ՛, իմ տաւիղ, հնչէ՛ համարձակ,
«Հարազատ քոյրս խլեց իմ պսակ.
«Լսէ՛, իմ ծնող, լսէ՛, սիրական,
«Հարազատ քոյրս խլեց իմ փեսան.
«Լսէ՛, ժողովուրդ, լսէ՛ անխրոող,
«Հարազատ քոյրս գլորեց ինձ ծով»։

Միւս օրը դահիճք խարոյկ շինեցին,
Մահապարտ քրոջ մէջը գլորեցին։

Հուրը պղպղղաց, աղջիկը կանչեց.
«Իմ մեղաց համար Աստուած ինձ պատժեց»։

ՇՐՋԱՆ ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ

120. ԻՆՉ ԱՐԵՅ ՉՄԵՌԸ

Ո՛ր է շշնջինը Սպիտակացրեց:
 Բաղըր անտառի Ալեւոր պապը
 Եւ կարկաչինը Իւր թեւի տակը
 Մերձակայ առուի: Ամենն շղթայեց:
 Ո՛ր են հոտաւէտ Առուն էլ սառեց:
 Ժաղկունքը դաշտի: Միայն ցուրտ քամին
 Ժառը մերկացաւ, Կատաղութիւնով
 Էլ տերեւ չունի: Անցորդի բերանն
 Չինէ սփռոցը Լցնում է ճիւղով,
 Ամենն ծածկեց, Երկինք էլ ծածկում
 Դաշտեր ու ճորեր Մոսայիտ մէզով:

121. ԱԼԵՒՈՐ ՊԱՊԻ ՀՐԱՄԱՆՆԵՐԸ

արկացաւ ալեւոր ձմեռը, սաստիկ բարկացաւ և մըտ-
 քումը դրեց, որ ոչ մի կենդանի չունչ չթողնէ երկրիս
 երեսին: Ամենից առաջ նա թռչուններին ձեռք առաւ. նրանք
 ձանձրացրել էին նրան իրանց երգերով ու ծվոցով:

Ձմեռը փչեց սառը քամին, ծառերի տերևները վէր ածեց
 և նրանց քչեց-ցանեց ճանապարհներում: Թռչունների տեղը

Վտրուեցաւ. նրանք խուճը-խուճը հաւաքուեցան, միտք արին
 և սկսեցին կրկնաւոր թռչել բարձր սարերի, խոր-խոր ձորե-
 րի և կապոյտ ծովերի վրայով դէպի տաք երկիրները: Մնա-
 ցին միայն մի քանի թռչուններ, բայց նրանք էլ մօտեցան
 մարդկանց բնակարաններին: Դժուար էր յիշատակել զանա-
 յան ձմեռը տեսաւ, որ թռչունները յետևից չէ կարող հաս-
 նել, գաղաններին ձեռք առաւ: Ձիւնով ծածկեց դաշտերն ու
 անտառները, ծառերը զարդարեց սառցային կեղեւով և մինը
 միւսի յետևից ուղարկեց իւր սառնամանիքները: Գայիս են
 սառնամանիքները մինը միւսից չար, գալիս են և թռչկոտաւոր
 անցնում են ծառից ծառ, ամեն բան ճալթում, ճրճրուցնում
 ու գաղաններին վախեցնում: Բայց գաղանները չվախեցան.
 նրանցից մի քանիսը հաստ քուրքի մէջ էին կոլտուած, միւս-
 ներն էլ մօտան իրանց խոր որջերի մէջ. սկիւռը իւր խոռոչում
 բնկոյզ էր կրծում. արջը քարայրի մէջ իւր թաթն էր ծծում.
 Նապաստակը ցալթկելով էր տաքանում. իսկ ձիւները, կովերը,
 ոչխարները շատ վաղուց տաք գոմերի մէջ պատրաստի խոտը
 ծամում էին և տաք ջուրը խմում:

Աւելի սաստիկ բարկացաւ ձմեռը՝ դէպի ձկները դարձաւ:
 Սառնամանիքներ է ուղարկում մինը միւսից կատաղի: Նրանք
 զուարթութեամբ վազում, անցնում են գետերի և լճերի վրա-
 յից և նրանց երեսը ծածկում են թանձր սառուցով: Գետերն
 ու լճերը սառան, բայց միայն երեսից. իսկ բոլոր ձկները ջրե-
 րի խորքը գնացին. սառցային ծածկոցի տակ նրանք աւելի
 տաք էին ապրում:

Ե՛հ, սպասիր, ասում է ձմեռը. հիմա ես իմ բոլոր բար-
 կութիւնս մարդկանց վրայ կը թափեմ: Այս ասաց և մինը
 միւսի յետևից ուղարկեց միմեանցից աւելի սաստիկ սառնա-
 մանիքներ: Յրտութիւնից լուսամուտների ապակիները սառու-
 ցով ծածկւում են. սառը քամին խփում բաղնիքում է պատերին,
 լուսամուտներին: Բայց մարդիկ վառում են վառարանները,

Նրանց առաջ նստում, իրանց համար իւղարկիթ են թխում, ուտում և ձմեռուայ վրայ էլ ծիծաղում: Եթէ մէկը կամենում է գնալ անտառը փայտ բերելու, հազնում է հաստ քուրք ու տաք թաթմաններ և երբ սկսում է կացինը բարձր ու ցածր անել—փայտ կտրել, դեռ քրտնում էլ է: Չանապարհին, կարծես ծիծաղելով ձմեռուայ վրայ, կարաւանները շարում են. ձիաներից գոլորշի է բարձրանում, իսկ ձիապանները ոտով են գնում, ձեռները տրորում են, ուսերը թափահարում և ցուրտը գովասանում:

Ամենից աւելի ամաչեց ձմեռը, երբ տեսաւ, որ մինչև անգամ փոքրիկ մանուկները իրանից չեն վախենում. նրանք սղոյաններով սղոյում են սառուցների վրայ, ձնազնտի են խաղում, ձիւնից սարեր են կանգնեցնում և նրանց վրայ ջուր ցանելով՝ երգում են.

«Օրը կարճ է. արեւ չըկայ, շատ ցուրտ է.

Ճերմակ ծիւնը քուլա-քուլա կըքրթէ.

Մարդ, անասուն քուք բորանից վախեցած,

Տաք-տաք տներ, խոր-խոր ըններ են մտած:

Ա՛յ-օ՛յ-օ՛յ, — ձմեռն է,

Մեզ դուրեկան մի բռն է»:

Ձմեռը կատաղութիւնից մէկի ականջիցն է քաշում, միւսի քթիցը բռնում. նրանք գունատում ու կապտում են ցրտից, բայց էլի վեր են առնում ձիւնը, տրորում, թռչկոտում, խաղում և սրանով նրանց երեսը տաքանում ու կարմրում է՝ ինչպէս արիւն:

Ձմեռը տեսաւ, որ ոչ ոքի չէ կարողանում յաղթել, բարկութիւնից լաց եղաւ. Երկնքից նրա արտասուքը կաթկաթեց. . . Երկի գարունը մօտեցել էր:

122. Չ Ի Խ Ն

«Ա՛խ, ինչո՞ւ-ինչո՞ւ կըգայ պաղ ծիւնը,
Շորից ամիսներ պիտ մընամ տանը.
Տեսնելու չեմ ես կանաչ ծառ, արօտ,
Հոտոտ ծաղիկին պիտ մընամ կարօտ»:

— «Զիւնը որ կըգայ երկնքէն ի վար,
Իմացիր մեծ քախտ է մարդու համար.
Վերմակի պէս տաք կըծածկէ գետին,
Որ քոյսի արմատն ղիմանայ ցրտին:

Նա հողին կը տայ հիւթ, պարարտութիւն,
Դաշտին ու արտին մեծ առատութիւն.
Մի՛ տըրտընջալ, մարդ, դու ընութենէն,
Թէ տաք եւ թէ ցուրտ՝ մեզ միշտ օգուտ են»:

Մանկական յիշողութիւնից:

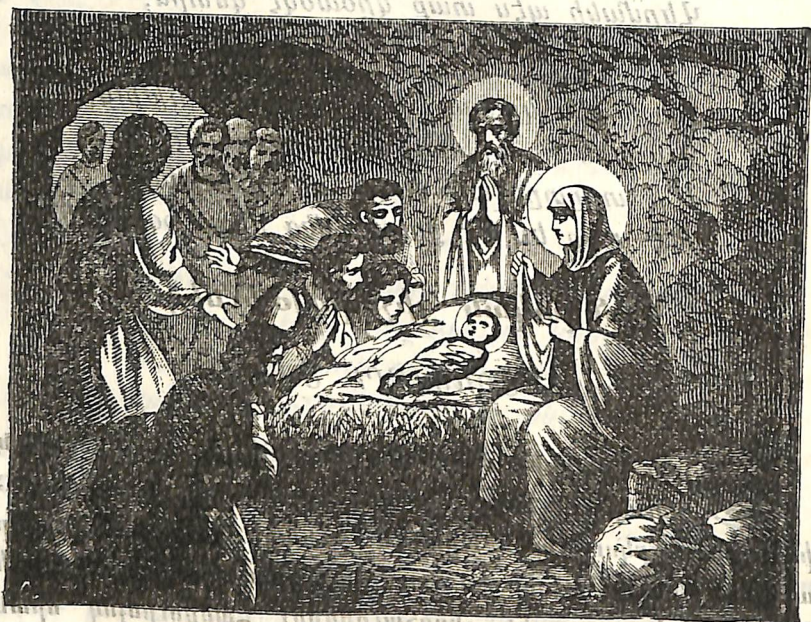
123. ՅՈՒՆՎԱՐԻ ՄԷԿԻՆ

Բէկ երեկոյին մեր տանը շատ հիւրեր կային. նրանք հաւաքուել էին, որ դիմաւորեն նոր տարուն: Ես մինչև տասներկու ժամն արթուն չմնացի և, առանց չորերս հանելու, քնեցայ: Այսօր ես շատ վաղ զարթեցայ և գնացի իմ ծնողներիս նոր տարին շնորհաւորեցի: Համբուրելով նրանց ձեռքը, ես վազեցի բարի հօրեղբօրս սենեակը, շնորհաւորեցի նոր տարին և ցանկացայ նրան բախտաւորութիւն և առողջութիւն: Հօրեղբայրս համբուրեց և տուեց ինձ մի գեղեցիկ և պատկերազարդ գիրք: Նա ասաց՝ եթէ միշտ լաւ կաշխատես, այսպիսի ընծաներ շատ կըստանաս ինձանից: Ես շնորհակալութեամբ համբուրեցի նրա ձեռքը: Ո՛րքան բարի է իմ հօրեղբայրս. նա իմ փոքր քրոջս ու եղբօրս էլ չմոռացաւ ուրա-

խաղնել՝ Շուշանիկին ընծայեց մի գեղեցիկ տիկին, իսկ Գարեգինն մի փոքրիկ թմբուկ։ Նա ուրախութիւնից այնքան խփեց թմբուկը, որ ձեռները թուլացան։

Այսօր ամենքն էլ ուրախ են և շնորհաւորում են միմեանց նոր տարին, փոխադարձ բախտաւորութիւն ցանկանալով։ Մայրս հազցրեց մեզ նոր շորեր։ Երեկոյին մենք գնալու ենք հօրաքրոջս տուն։ Ես գիտեմ, որ այնտեղ կըխաղանք, կ'երգենք և շատ ուրախութիւններ կ'անենք։

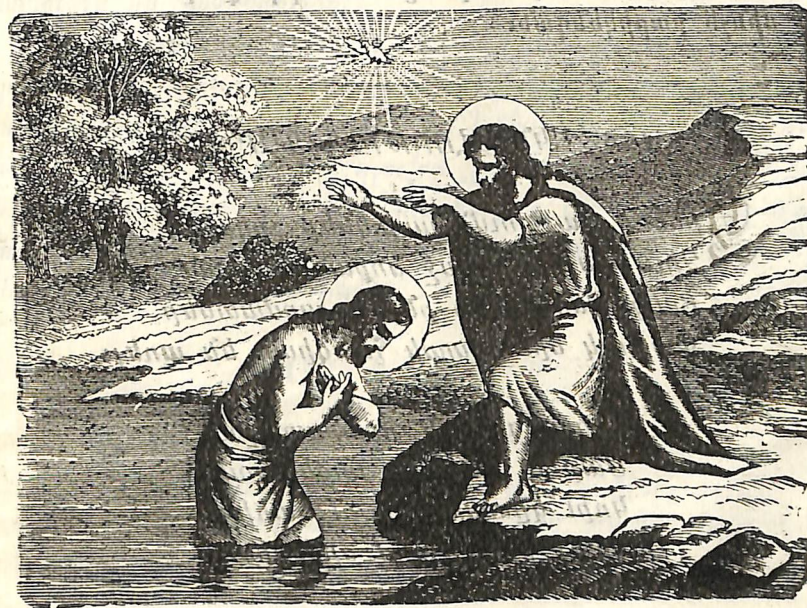

124. ՅՈՒՆՎԱՐԻ ՀՅԳԻՆ

Այսօր երեկոյին Քրիստոսի ծննդեան և մկրտութեան ճրագալոյցն է։ Ես իմ ծնողացս հետ գնացի եկեղեցի, որ լիքն էր ժողովրդով։ Եկեղեցին լուսաւորուած էր հազարաւոր ճրագներով։ Խորացուք և սարկաւազները քաղցր ձայնով շաքախաններ և երգեր էին երգում, քահանան պատարագ էր մա-

տուցանում։ մի ուրիշը կարդում էր աւետարանը։ իսկ բոլոր ժողովուրդը աղօթում էր։

Ես էլ աղօթում էի։ Ես մտաբերում էի իմ վարժապետի սրտամածը, թէ ինչպէս Փրկիչը ծնունդաւ ոչխարների այրի մէջ, ինչպէս հրեշտակը աւետիս տուեց հովիւներին, ինչպէս այդ հովիւներն եկան երկրպագութիւն տուին նորածին Մանկանը։ Երեւի այն երկիրը, ուր ծնաւ Փրկիչը, մեր երկրից տաք էր, որ հովիւները կարողանում էին գիշերները դուրսը քնել։ Իսկ մեզ մօտ ինչպէս ցուրտ է այժմ։ Յիմարիտ՝ յունվարը ամենացուրտ ամիսն է։ Երկիրը սպիտակ սաւանով ծածկուել է։ Ինչքան լաւ կըլինի, եթէ վաղը գոնէ եղանակը մեզմ լինի։

125. ՅՈՒՆՎԱՐԻ ՎԵՑԻՆ

Արդէն քանի օր է, որ գետի եզերքին Քրիստոսի մկրտութեան համար տեղ է պատրաստած։ Այսօր, կէսօրին, պատա-

բազից յետոյ, բոլոր քահանայական դասը ժողովրդի հետ մայր եկեղեցուց դիմեց դէպի Յորդանան: Հանդէսը շատ փառաւոր էր:

Ճաշից յետոյ քահանան տիրացուի հետ եկաւ՝ մեր տունն օրհնեց: Նա կարդաց աւետարանից, թէ ինչպէս Յիսուսն եկաւ Յորդանան գետը մկրտուելու, ինչպէս ընդունեց նրան Յովհաննէս Մկրտիչը, ինչպէս բացուեցաւ երկինքը և Աստուծոյ Հոգին աղանակերպ իջաւ նրա վրայ, ինչպէս լսուեցաւ երկրնքից Հայր Աստուծոյ ձայնը:

Միտա տրորւում է, երբոր մտածում եմ, որ վաղը չէ՝ միւս օրը պիտի գնամ ուսումնարան. բայց իմ մայրն ասում է, որ եթէ միշտ ազատ ման գամ, տօներն էլ այսպէս ուրախալի չեն լինիլ: Պէտք է իմացած, արդեօք շատ ժամանակ կայ մինչև բարիկենդան:

126. ԱԿՆԿԱԼՈՒԹԻՒՆ ԳԱՐՆԱՆ

Չըմեռը դաշտում՝ ծաղիկներ չըկան,
Զին գալուց առաջ նոքա չըքացան.
Բայց ծաղիկների քնքուշ արմատներ
Փափուկ ծիւնի տակ հանգիստ են առել:

Կրգայ գարուն ուտոստալով,
Սար ու դաշտին այցելելով.
Կռիւ կըտայ ծիւն ու սառին.
Վերջ կըղնի զիժ ձըմեռին:

Նոր ըողձոջ կըտան խոտերն ու ծաղիկ,
Գարնանաքերը կըքացուի հեզիկ.
Մանկունք ցնծալով դաշտը կըվագեն՝
«Օրհնեալ է գալը, գարուն, քո», կ'ասեն:

127. ՊԱՍԻ ԱՌԱՋԻՆ ԵՐԿՈՒՇԱՐԹԻՆ

արիկենդաններին մենք շատ ուրախութիւններ արինք, խաղացինք, իւզաբլիթ կերանք: Մենակ մենք չէինք ուրախանում: Ամենայն կողմից խնդութեան ձայնիւ էին լլսւում... Այսօր էլ մարդիկ մեծ շարժողութիւններն մէջ են, բայց յայտնի երևում է, որ այդ շարժողութիւններն այն զուարթութիւնը չունին, ինչ-որ երէկ. ամենքն զգում են, որ այժմ պատ է: Մեղմ զանգահարութիւնը օրը երեք անգամ և փառաբանութիւնները եկեղեցիներում, ահա պատի միակ զարդարանքը: Մարդիկ համեստութեամբ օրը երեք անգամ ժամ են գնում: Երէկ նրանք ուրախանում էին, այսօր աղօթում և պատրաստւում են հաղորդուելու:

Այժմ օրերն էլ փոխուել են: Օդի մէջ գարնան նշաններն երևում են: Միջօրէի արեգակը բաւականին տաքացնում է: Կտուրներից բիւրեղեան շիթեր են կախում: Զնծաղիկը դեղնած խոտերի միջից իւր գլուխը բարձրացնում է: Խնչքան ուրախալի է մտածել, որ Զատիկին երկիրը կանաչ խոտով ծածկուած կըլինի: Մենք միայն վեց շաբաթ ենք կարդալու. եօթներորդ շաբաթն ազատ ենք:

128. Գ Ա Ր Ո Ւ Ն

Արօտ ենք տեսքիդ, աննմա՛ն գարուն,
Շուտ արի, մնա՛ր քե՛ր ծաղիկ սիրուն.
Բե՛ր պայծառ արեւ, քե՛ր մեզ տաք օրեր,
Ծըռվըռող թռչուն, քե՛ր կանաչ դաշտեր:

Բա՛ց մեր դռները, բա՛ց մեր պատուհան,
Թող քացուին ծաղկին վարդ, մեխակ, շուշան.
Փակուած սենեակից ելնենք, ազատուինք,
Կանաչ դաշտ երթանք, խաղանք, գլորուինք:

129. ՄԱՆԿԱԿԱՆ ՅԻՇՈՂՈՒԹԻՒՆԻՑ

Ժողկազարդ կիրակի

Ահ պատի՛վեց շաբաթն անցկացաւ: Երէկ մեզ ուսումնարանից արձակեցին: Երբոր տուն եկայ, հայրս հարցրեց, թէ երէկ ի՞նչ տօն էր: Ես այդ չգիտէի, բայց ինձ հասկացրին, որ շաբաթ օրը Ղազարոսի յարութեան տօնն էր. իսկ այսօր Քրիստոսի հանդիսաւոր կերպով Երուսաղէմ մտնելու տօնն է. այս ես գիտեմ:

Այսօր մեր տանըլիբ բոլորը, բացի մանուկներից, շատ շուտ ժամ գնացին: Երբ մայրս վերադարձաւ, ձեռքին ուռնէր: Մենք դեռ անկողնի մէջ էինք: Մայրս ուռով մեզ կամաց խփեց և ծիծաղելով ասաց. «Լեր կացէք, այսօր ով որ

շուտ վեր կենայ, չնորհրով տղայ կըլինի»: Մենք ամենքս տեղներիցս վեր թռանք: Մայրս համբուրեց ամենիս և մի մի ուռ տուեց, ասելով՝

«Օրը տաքցաւ. ձիւնը հալուեց արեւից,
Քչքչալով ջուր է հոսում՝ դռներից.
Մար ու ծորեր զարդարուեցան կանաչով.
Դաշտը ծածկուեց ոչխարների հօտերով:

Հա՛-հա՛-հա՛,—գարունն է.
Տեսէ՛ք, ինչպէ՛ս սիրուն է»:

Ա՛խ, ի՞նչ գեղեցիկ է: Ուռի վրայ բրդոտ կոկոններ—
գառնուկներ կան. սա գարնան նշանն է: Երեկ շուտով ծառերի
ծաղիկներն էլ կըբացուին:

130. ԱՌԱԳ ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ

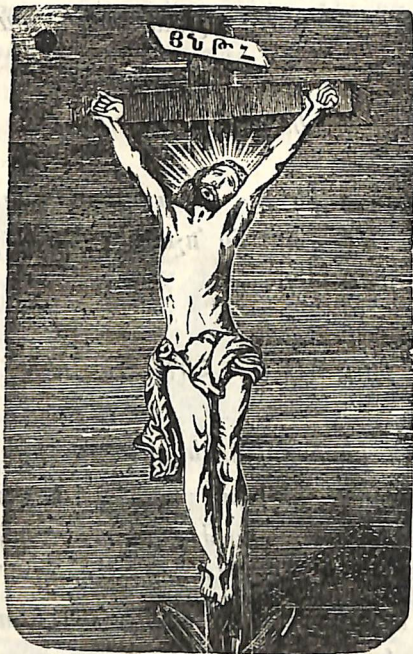

յսօր ես խոստովանուեցայ: Ես երկիւղով մօտեցայ քահանային, չոգեցայ նրա առաջ և խոստովանուեցայ իմ տղայական պակասութիւններս: Քահանան խրատեց ինձ, և երբ ես խոնարհաբար խոստացայ, որ կ'աշխատեմ միշտ ջանասէր, բարի և ճշմարտախօս լինել, նա ձեռքը դրեց գլխիս և Քրիստոսի անունով օրհնեց ինձ:

Պատարագն սկսուեցաւ, բայց վարագոյրը դեռ ծածկած ունէր սեղանը և քահանան կարդում էր այդ օրուան աղօթքը: Եկեղեցին լիքն էր մարդկանցով. նրանք ամենքն էլ աղօթում էին: Ես էլ աղօթում էի. ես աղօթում էի, որ Աստուած ինձ կարողութիւն տայ կատարելու իմ խոստումներս: Ես գիտեմ, որ խոստում չկատարելը մեծ պակասութիւն է: Քահանան վերջացրեց աղօթքը: Յանկարծ վարագոյրը բացուեցաւ. սարկաւագները գեղեցիկ ձայնով երգել սկսեցին: Սրբութիւնը վերա-

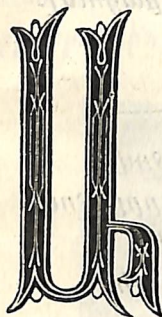
բերեցին ժողովրդի մէջ: Հաղորդութեան ժամանակ սարկաւազը երգեց. «Երկիւղով և հաւատով առաջ եկէք և սրբութեամբ հաղորդուեցէք»: Ես խոնարհութեամբ և երկիւղով մօտեցայ սեղանին և հաղորդուեցայ:

Այսօր ես ամբողջ օրը չեմ վազվզել, այլ նստած էի տա-տիս մօտ և աղօթք էի կարդում:

Աւագ ուրբաթ գիշեր մենք գնացինք սգին: Քահանան կարդաց եկեղեցում, թէ ինչպէս էր աւանդում մեր Փրկիչը աշակերտներին իւր վերջին պատուէրները, և թէ ինչպէս զգում էր, որ ինքն արդէն մատնուած է և պէտք է բռնուի: Իզուր չէր, որ ամեն մի աւետարանից յետոյ դպիրները ողբա-ձայն երգում էին... Վերջին աւետարանը կարդացին, ուր ման-րամասն գրուած էր, թէ հրէաներն ինչպէս չարչարեցին ու խաչեցին Քրիստոսին:

Այս գիշեր տաս երկու գլուխ աւետարան կարդացին: Խհարկէ դժուար էր կանգնել այդքան երկար, բայց ես կանգ-նեցայ:

131. ԱՆԱԳ ՈՒՐԱԿ ԵՐԵՅՈՅԻՆ

Այսօր Քրիստոսի թաղման օրն է և մենք գնացինք եկեղեցի: Ժամերգութիւնը դեռ չէր սկսուել: Ես սկսեցի պատել եկեղեցու շուրջը: Շատ պայ-ծառ օր էր. արեգակը երեկոյեան վերջալուսի ճառագայթներով փայլեցնում էր եկեղեցիների զմբէթները: Թռչուններն ուրախ-ուրախ թռչկոտում էին եկե-ղեցու կտուրի վրայ և երեկոյեան վերջալուսի տակ մեղմօրէն ծլվլացնում էին: Չնայելով այս բոլորին, ես կարծես տխուր էի. այսօր մեր Փրկչի թաղման օրն է. եկեղեցու մէջ դրած է Քրիստոսի դագաղը, որի չորս կողմը հանդարտ այրւում են մոմերը և իրանց շուրջը կապտագոյն շառաւիղներ են արձա-կում. կարծես նրանք էլ տխուր են: Միայն ուրախալի է լսել, թէ ինչպէս բարի Յովսէփը սուրբ կտաւով պատեց մեր Փրկչի մարմինը և չթողեց նրան չարագործների ձեռքը:

Ժամերգութիւնից յետոյ մենք յետ դարձանք տուն: Ծա-նապարհին տեղ-տեղ դեռ եւս ձիւն էր երևում, բայց շատ տե-ղերում էլ նա արդէն հալուել էր: Հալուած տեղերը կանաչ նորափթիթ խոտով ծածկուել էին: Պարտէզներում էլ հոտա-ւէտ փոքրիկ մանուշակն արդէն բաց էր արել իւր կապոյտ աչերը: Ծառերի կոկոններն ուռել ու լցուել էին. իսկ նշենի-ներն արդէն քանի օր է դարդարում են այգիներն իրենց սպիտակ ծաղիկներով: Ահա մերձակայ ձորում խոխոջում է ձիւնի ջրերից գոյացած առուակը: Գեղեցիկ արեւ, գործիր ջանասիրութեամբ. մի մոռանար, որ երկու օրից յետոյ Զա-տիկ է լինելու:

132. ԳԱՐՆԱՆԱՅԻՆ ԶՐԵՐ

Մարերի ծիւնը դեռ չէ վերկացել,
Բայց դաշտ ու հովիտ փթթել են, բացուել-
Զիւնի ջրերը ուրախ կարկաչով
Ցած են գլորում հովիտի միջով:

Ցած են գլորում հովիտի միջով,
Մտնում են դաշտը ուրախ քրքրելով,
Եւ ամեն մարդի, ամեն մի իրի,
Ցանկալի համբաւ, աւետիս տալի:

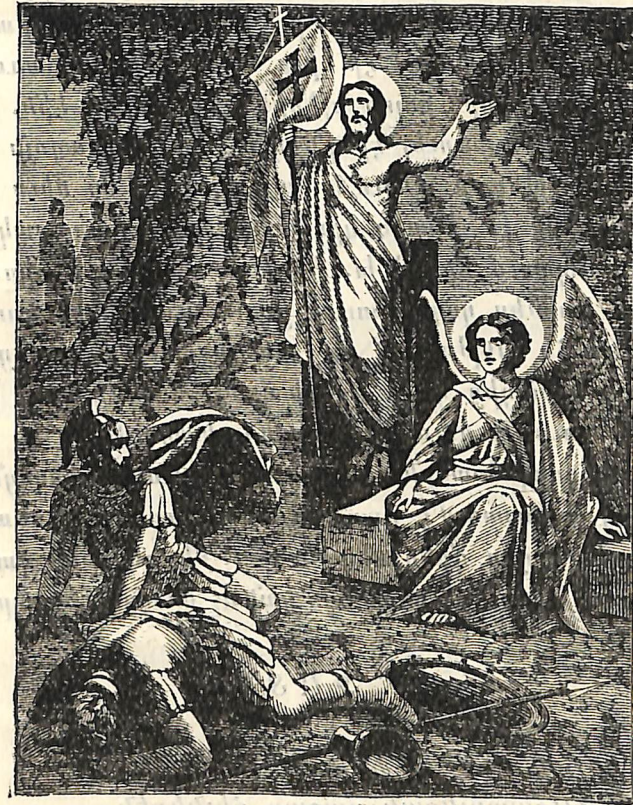
Ահա կենսաբեր գարունը եկաւ,
Եոր հոգի, նոր կեանք մեր երկրին տուաւ.
Դուք էլ, ո՛վ մանկունք, նոր եռանդ առէք,
Գարնան ծաղկի պէս դուք էլ ճոխացէք:

133. ՍՈՒՐԲ ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ

Չատիկ շաբաթ երեկոյին եկեղեցում հանդիսով տօնեցին
սուրբ յարութեան ճրագալոյցը: Մենք, երեկոյեան ժամից
յետոյ, դարձանք տուն և լուծեցինք պաններս — թաթախուե-
ցանք: Եօթը շաբաթ պահելուց յետոյ՝ ի՛նչքան ուրախալի էր
ձեռքիդ ունենալ կարմիր ձու և նրանով թաթախուիլ: Սեղա-
նի վրայ դարսած էին զանազան տեսակ կերակրելէն, բացի
մսեղէնից, որովհետեւ այս երեկոյ նաւակատիւք էր: Հաց ուտե-
լուց յետոյ ես շուտ քնեցի. բայց խնդրեցի մօրս, որ ինձ էլ
զարթացնի առաւօտեան ժամերգութեանը ներկայ գտնուելու:

Կէս գիշերից յետոյ մայր եկեղեցու զանգը որոտաց: Ես
նրա ձայնից ինքս զարթեցայ: Լուսաբացին միւս եկեղեցիների
զանգակներն էլ սկսեցին մեղմաբար զօղանջել: Մենք դուրս

եկանք տանից: Փողոցները դեռ ևս մութն էին, բայց եկեղե-
ցին հազարաւոր ճրագներով փայլում էր: Եկեղեցում այնքան
ժողովուրդ կար, որ մենք հազիւ տեղաւորուեցանք: Ժամերգու-
թիւնն սկսուած էր: Ես անչափ ուրախացայ, երբ յօսարկաւազ-
ները երգեցին քաղցր ձայնով. «Քրիստոս յարեաւ ի մեռելոց,

մահուամբ զմահ կոխեաց և յարութեամբն իւրով մեզ զկեանս
պարգեւեաց: Ահա իսկապէս ամենամեծ տօնը:

Պատարագը վերջանալուց յետոյ՝ մենք վերադարձանք
տուն: Ես շտապեցի համբուրել իմ հօրն ու մօր ձեռքը, կրկնե-
լով ինձ շատ սիրելի խօսքը՝ «Քրիստոս յարեաւ ի մեռելոց»:

Նրանք էլ ինձ համբուրեցին: Ասլա ես մօտեցայ իմ փոքրիկ եղբորս ու քրոջս և քաղցրութեամբ համբուրեցինք իրար:

Մի քանի ժամից յետոյ եկաւ քահանան տիրացուի հետ: Նրանք օրհնեցին մեր տունը և երգեցին Քրիստոսի հրաշափառ յարութեան շարականը:

Ես և եղբայրս դուրս եկանք, որ գնանք մեր բարեկամների Ձատիկը շնորհաւորենք: Ա՛խ, ինչպէս գեղեցիկ առաւօտ էր. փայլուն արեւ սփռում էր իւր արծաթագոյն ճառագայթները: Մեր պարտիզի բոլոր նշենիները ծաղկել էին. մանուշակը խոտերի մէջ փռուել էր ինչպէս մի կապտագոյն սփռոց և անուշահոտութեամբ լցնում էր աշխարհս: Ահա միւս կողմից ծիրանի ծառերն էլ իրանց կիսաբաց կոկոնների տակից համետաբար ժպտում են: Ա՛խ, ինչքան պայծառ է օրը. բոլոր բնութիւնը կարծես զարդարուած լինի: Կռուկները երամներն ահա շղթայած և ընթանում են՝ փառաբանելով գեղեցիկ գարունը. իսկ նրանցից ցած, երկրի վրայ, մանուկները, միասին ժողովուած, ուրախ զուարթ ձուկ են խաղում: Ահա մատաղ գաւռների փոքրիկ հօտերն էլ մայելով շրջում են փողոցներում: Ամեն մարդ աշխատում է գառն ունենալ իւր տանը: Սա Ձատիկի նշանն է: Հայրս գնեց մեզ համար մի գեղեցիկ գառը. ես նրան շատ եմ սիրում և նորաբոյս կանաչ խոտով կերակրում եմ:

134. Զ Ա Տ Ի Կ

Տողմը հնչեց ի հարաւէն,
Ազատուեցան դաշտը ծիւներէն.

Բերկրութիւն է ամեն տողոց.

«Բրիստոս յարեա՛ւ ի մեռելոց»:

Առունքը խոխոջացին,

Ծառերն քողքոջ արձակեցին.

Օղը լի է ձայնիւ թռչնոց.

«Բրիստոս յարեա՛ւ ի մեռելոց»:

Տղայ, աղջիկ ուրախ, զուարթ
Փթթեցան զերդ մայիսի վարդ. . .

Ոխ, քէն չունի սիրտը մարդոց.

«Բրիստոս յարեա՛ւ ի մեռելոց»:

Բրիստոս յարեա՛ւ . . . կասկած չկայ,

Բնութիւնն համայն է մեզ վըկայ . . .

Բայց ե՞րբ կ'ասէ լեզուն Հայոց.

«Ծոյլն էլ յարեա՛ւ ի մեռելոց»:

135. ԲՐԻՍՏՈՍ ՅԱՐԵԱ՛Ւ

Բաշտերումը ծիւնը հալուեց,
Կենդանարար հովը փչեց.

Սառնամանիք, հողմ՝ ձըմնոտան,

Կարծ միջոցում՝ անյայտացան:

Բերկրութիւն է անհոգ մարդոց.

«Բրիստոս յարեա՛ւ ի մեռելոց»:

Այգիք, պարտէզք զարդարեցան,

Ծառերն ամեն կանաչեցան.

Ծիծեռնակներ, թռչուն ամեն

Ողջունեցին նորեկ զարնան:

Յնծութիւն է հարուստ մարդոց.

«Բրիստոս յարեա՛ւ ի մեռելոց»:

Բազմութիւնը մեծ ու փոքր
Ժողովուրդացան եկեղեցին,
Հարսն ու աղջիկ զարդարուեցան
Որպէս ծաղկունք գարնանային:

Բերկրութիւն է շա՛տ—շա՛տ մարդոց.
«Բրիստոս յարեա՛ւ ի մեռելոց»:

Եկեղեցում՝ վիզը ծրոած,
Հագուստները պատառոտած,
Քարի վըրայ ոտաքորիկ
Տեսէ՛ք, եղբարք, ո՛վ է կանգնած:

Սուգ ու լաց է թշուառ մարդոց,
«Բրիստոս յարեա՛ւ ի մեռելոց»:

Որդկերանցով շրջապատուած,
Նա աղքատ է, սոված, քաղցած.
Նա տըկար է, անօգնական.
Մըխիթարե՛նք, եղբարք, նորան:

Տանջանք, մահ է թըշուառ մարդոց.
«Բրիստոս յարեա՛ւ ի մեռելոց»:

156. ՄԱՆԿԱԿԱՆ ՅԻՇՈՂՈՒԹԻՒՆԻՑ

Մեռելոցք.

Չատիկ երկուշաբթի ծնողքս ինձ, քրոջս և եղբորս տա-
րան հանգստարան: Այնտեղ, գերեզմանաքարերի տակ,
հանգստանում են մեր ազգականներից շատերը. այնտեղ է և
իմ քոյր Եղիսաբէթը: Քահանան ներկայ էր: Հայրս օրհնել

տուեց քրոջս գերեզմանը: Ի՛նչքան խոտեր են կանաչել նրա
փոքրիկ բնակարանի վրայ: Գերեզմանատունն էլ է նորոգուել:
Ամեն կողմում ծաղկում են գեղեցիկ ծաղիկներ: Շատ գերեզ-
մանների ճաղապատերի մէջ իրանց ազգականները զանազան
ծառեր են տնկել: Գարունը չէ մոռացել հանգստարանն էլ գե-
ղեցկացնել. ծառերը զարդարուած են կանաչ տերևով. թռչուն-
ները նրանց վրայ թռչկոտում են և ծլվում. մինը ծղօտ է
տանում, միւսը փետուրներ. երևում է, որ նրանք սկսել են
իրանց համար բներ շինել: Հանգստարանի միւս կողմում գիւ-
ղացիք արդէն հերկում են իրանց վարելահողերը:

137. ԵՐԿՐԱԳՈՐԾԻ ԵՐԳԸ

Իմ գոյգ ընկերներ, թանկագին եզներ.
Ահա եւ գարնան քացուեցան օրեր.
Աշնան սկզբից մեր խոփ ու ձեւիչ,
Արօրի շղթան, մաճկալի սրբիչ

Վաղուց են ընկած,
Ժանգի կուր դարձած:

Բացուեց արշալոյս, ծագեցաւ արեւ,
Աշխարհին տուաւ ցանկալի քարեւ.
Ամեն շնչաւորք նոր հոգի առան.
Մենք էլ սկսենք մեր գործ—վարուցան.

Քաշենք արօրը,
Բացում է օրը:

Զմեռը ամբողջ ես ձեզ հոգացի,
Խոտ ու դարմանով հանգիստ պահեցի.

Այգում՝ պտուղներն դեղնիլ սկսան.

Արտերում հարուստ ցանքերը հասան:

Դաշտում մանգաղներն սկսան փայլիլ,

Եւ անտառներում թռչնակներն երգել:

«Ի՞նչքան սիրուն է այս ստուերներում».

Ե՛կ, հանգստացի՛ր, մանկիկ, հովերում,

Ականջ դի՛ր, ինչպէս մենք երգ ենք երգում,

Առատ ամառուան փառք վերընծայում»:

— «Ոչ թէ ամառուան, ասաց, փառք տուէք՝

Ով ամառ տուեց, Նորան օրհնեցէք:

140. ԱՄԱՐԱՅԻՆ ԱՌԱՌՈՏ

մառուան պարզ գիշերն անցկացաւ. առաւօտեան հովը տարածուեցաւ օդի մէջ. մութ մեզերը բարձրացան ձորերից. աստղերը մինը միւսի յետեից շիջան. լուսաստղն էլ թառամեցաւ և շիջանելուն մօտ էր. նա երկնակամարից նկատում էր, որ ամպերը վազում են դէպի արևելք և, հանդիպելով արեգակին, ոսկիափայլ և արծաթագոյն շերտերով զարդարւում են:

Ահա և նա երևեցաւ: Ուրախ զուարթ բարձրանում է երկնքում ոսկեճաճանշ արևը: Նա իւր փայլուն ճառագայթներով արթնացնում է գետակները, դաշտերը, հովիտներն ու անտառները. արթնացնում է ծառերի վրայ թառ եղած թռչուններին և անտառի գազաններին. արթնացնում է և բզէզին, որ մի փոքր հանգստացել էր իւր մամռապատ անկողնում: Ոսկիանման արևը կարճ խօսքերով ասում է ամենին. «Հանգստացաք, բաւական է, այժմ ժամանակ է գործ շինելու»:

Գիշերն ամենը հանգստացել են ցերեկուայ գործերից: Դաշտերն ու արտերը, զովարար ցօղով նորոգուած, նոր ոյժ

են ստացել և ոսկիանման փայլում են առաւօտեան ճառագայթների տակ: Ծառերի տերևները, մարգերի խոտերը, արտերի հասկերը—բոլորը նորոգուեցան, զուարթացան: Թռչուններն արթնացան և սկսեցին ուրախ երգելով իրանց նախկին գործը ձեռք առնել: Ամառուայ գիշերը կարճ է, բայց կենդանարար է:

Մանուկները զարթեցան և յետ գցեցին վերմակները. նրանց մատղաշ անդամները բաւական հանգստացել էին, ոտները կամենում էին վազել, ձեռները գործ էին խնդրում, գանգրապատ գլխներում նոր-նոր մտքեր էին ծնւում: Աղջկերքը հագնուեցան, սառը ջրով երեսները լուացան, Աստուծուն աղօթք արին և գնացին ուսումնարան: Ահա վազում են նրանք, ծըլվրլում են ինչպէս թռչունները դաշտերում և ուրախ զուարթ սկսում են գործել: Արեգակը երկնքից նայում է աշխատասէր մանուկներին և ասում է քնքաբար. «Թող Աստուած օգնէ ձեզ»:

141. Ձ Ո Ղ Կ Ը

Տար է . . . իսկ գետումը, եզերքի ստուերների տակ, առոյգ ձկները խմբովին շարժւում են. նորանոր առուակներում նրանք համարձակ կերակուր են որոնում կամ ազատօրէն զբօսնում են: Ահա, նայեցէք, ինչպէս ձուկը ջրի յատակում խաղում է ուրախ:

Ձուկը, այ ձուկը, խաղա՛ որքան կամենում ես, միայն զգուշացիր պողպատեայ կեռերից. ահա մանուկը կարթը ձեռին նստած է ուռենու տակ և զգուշութեամբ նայում է քո հետքից: Ձուկը չէ տեսնում մահաբեր կարթը. նրա ծայրին հագցրած է պարարտ որդը: Ձուկը ագահաբար յարձակուեցաւ նրա վրայ և իւր փոքրիկ բերանի մէջ առնելով ցած գնաց մինչև ջրի յատակը: Մանուկը արագապէս քաշեց մազէ քուղը...

Խեղճ ձուկը, կեանքդ կարճացաւ:

142. Ո Ռ Ռ Ե Ն Ի

«Ուռնի՛ կանաչ, ուռնի՛ սիրուն,
ինչի՞ դու այսօր ուրախ չես ժպտում.
Մի՛թէ քեզ սաստիկ արեւն է այրում,
Արեւն է այրում, անձրեւը ծեծում,
Արմատիդ մօտից սառ ջուր չէ՞ վազում».

Հայոց աշխարհից իշխաններ անցան,
Ուռն կտրեցին—կեանքից զրկեցին.
Նրան տաշեցին, տաշտոռեցին
Եւ իրանց համար թիեր շինեցին,
Նաակ կազմեցին, մէջը նստեցան,
Մէջը նստեցան ու տուն յետ դարձան
Եւ ինձ, փոքրիկիս, հետները տարան:

143. ԱՄԱՌԸ ՄԱՐԳԱԳԵՏԻՆԵՐՈՒՄ

Մանկական յիշողութիւնից

դէպք, վաղը առաւօտեան մենք ամենքս կը
գնանք խոտհարքի», ասաց մեր հայրը, և
մենք այնպէս գորգոռացինք ու վազվզե-
ցանք, որ զօրով կանգնեցինք մեզ: Ես ձու-
կը բռնելու կարթեր էի պատրաստել: Իսկ
քոյրերս վեր առան իրանց կողովները, որ
պտուղներ հաւաքեն և առաւօտեան լուսա-
բացին մեր բոլոր ընտանիքը, սայլերի վրայ
նստած, ճանապարհ ընկաւ:

Մի ժամից յետոյ մենք չեղուեցանք լայն ճանապարհից և
գնացինք նեղ շաւիղներով, իսկ վերջումը բոլորովին ճանա-
պարհից դուրս եկանք և, վերջապէս, հասանք մեր փափագելի

մարգագետիններին: Երբոր մենք տեղ հասանք, արևի ոսկէ-
փայլ ճառագայթները դեռ նոր ծածանւում էին մեծ Մասիսի
ձիւնապատ գագաթի վրայ, բայց հովիտն արդէն հնձողներով
լիքն էր: Հնձողները, չուխաները հանած, շապկանց, գոյգ-գոյգ
առաջ էին քայլում բարձր խոտերի մէջ և իրանց յետևից ձգում
էին կանաչ խոտերի շերտերը: Նրանցից փոքր ինչ հեռու,
միւս կողմը, նրանց ընկերները փոցխով ու եղանով հաւաքում
էին չորացած խոտը և փոքրիկ դէզեր կազմում: Հովտի այս
ու այն կողմերումն էլ սարի նման բարձրանում էին մեծամեծ
դէզեր: Մէկ մարդ կանգնած էր դէզի գլխին և վարպետու-
թեամբ դարսում էր խոտը: Գիւղացի մանուկները փոքրիկ կոյ-
տերը կրում էին մեծամեծ դէզերի մօտ: Ուրախութեան աղա-
ղակը տարածւում էր օդի մէջ. աշխատասէր մշակները գոր-
ծում էին զուարճութեամբ. երգեր, ծիծաղ, բարձրաձայն խօ-
սակցութիւն, շների հաջոցը, գերանդիւնների զրնգզրնգոցը, բեռ-
նակիր ձիաների խրխրնչոցը, եղների բառաշիւնը, անիւների
մեղմ շառաչիւնը—այս բոլորը խառնուելով բնութեան երգիչների
քաղցր դայլայլիկների հետ, յափշտակում էին մարդու միտքը:

Ես շտապեցի ձուկը բռնել այն գետակի մէջ, որ հոսում
էր այդ հովտի միջով. իսկ քոյրերս սկսեցին հատապտուղներ
ժողովել: Յետոյ մենք շատ ուրախութիւններ արինք՝ թիթեռ-
ներ բռնեցինք, ծաղիկներ ժողովեցինք և քոյրերիս հաւաքած
մորու գեղեցիկ կարմրախառն հատիկներից փունջեր կազմեցինք:

Փոքր առ փոքր սկսեց մռլթն ընկնիլ. արեգակն արդէն
ծածկուել էր հորիզոնի յետևը: Մշակները դադարեցին իրանց
գործերից, ցած դրին գերանդիւնները և խաշակնքելով գոհացան
Աստուծուց: Մի քանի րոպէից յետոյ բանուորները, գերան-
դիւններն ուսերին, ուրախ-ուրախ ճանապարհ ընկան դէպի գիւղը:
Փոքր տղաները, խումբեր կազմած, գնում էին առաջից. նրան-
ցից մի քանիսը սրինգ էին ածում, միւսները պարելով հետե-
ւում էին նրանց և երգում:

«Սաստիկ շոգ է. ցորեն, գարի հասել են.

Հնձողները խոտը քաղել, դիզել են.

Բոլոր ծառեր ծածկուել են տերեւով.

Պտուղները «ճի՛թ» են անում՝ ժպտալով.

Հօ՛-հօ՛-հօ՛, — ամառ է,

Արեւը խիստ կը վառէ» . . .

Ես ու բոլորերս էլ խառնուեցանք այդ երգող դասի հետ
և ամենեկին չիմացանք, թէ ինչպէս տուն հասանք:

144. ԱՄԱՌԸ ԴԱՇՏՈՒՄ

Արախ և ազատ է լինում մարդ ընդարձակ դաշ-
տում: Մինչև հեռաւոր անտառի կապոյտ եզե-
րագիծը, բլրակների վրայից օրօրուելով, տարած-
ւում են գոյնզգոյն արտերը: Ոսկէգոյն հաճարը
ծածանւում է, ներս ծծելով կենսատու օդը: Կապտում է դե-
ռահաս գարին, սպիտակում է ծաղկած սիմինդրը (եգիպտա-
ցորեն), զարդարւած կարմիր ցօղունով և վարդակարմիր մեղ-
րաբեր ծաղիկներով: Ճանապարհից փոքր ինչ հեռու, կարծես,
թաք է կացել գանգրաւոր սիսեռը. նրա միւս կողմը տարա-
ծուած է բաց կանաչ վուշի արտը իւր կլորիկ գլուխներով և կա-
պուտակ աչիկներով: Բայց ահա ճանապարհի միւս կողմը տարա-
ծուած են ցորենի ճոխ արտերը և բարեկամաբար ողջունում են
իրանց միւս եղբայրներին:

Արտուտը դայլայլում է, արտերի վրայ բարձրանալով, իսկ
սրաթե արծիւը իւր հեռանկատ աչքերով նայում է երկնից.
նա տեսնում է շատախօս լորին խիտ արտերի մէջ և դաշտային
մկանը, որ կրում է հասած հասկերից թափած հատիկները:

Ամեն կողմից հազարաւոր զմայելի ձայներ են լսում:

Իսկ մեծ ճանապարհի վրայ, երկու ջուխտ եզր լծած, ճրճա-
լով առաջ է գնում չոր խոտը բարձած սայլը և օդը լցնում է
անուշ բուրմունքով:

145. ԱՄԱՌԸ ԱՆՏԱՌՈՒՄ

Նտառում այն ընդարձակութիւնը չկայ, ինչ-որ դաշ-
տումը. բայց ամառուայ շոգ օրերին անտառը շատ
հաճելի է: Եւ ի՛նչ չկայ անտառում: Բարձր կարմրագոյն մայ-
րիները կախել են իրանց փշոտ գազաթները: Լայնատերեւ և
հսկայակազմ սօսիւները իրանց կոկոծների ու թաթաձե տե-
րենների սօսափիւնով անցնողի ուշքը գրաւում են: Մոխրագոյն
բարտի ծառը շարժում է իւր փնջաձե գազաթը. իսկ հաստ-
արմատ կաղնին իւր վրանաձե ճղները տարածում է շուրջը:
Չորս կողմից բարձրանում են շատ հասարակ ծառեր՝ հացի,
բոխի, թխկի, հաճարի: Այս չէ բոլորը: Շատ փոքրիկ, բայց
պտղատու ծառեր էլ կան անտառում. ահա հոնը կարմրին է
տալիս հեռուից, նոյնպէս վայրենի տանձ ու խնձորը զարդա-
րում են ծառերը: Խոտերի միջից մորու սպիտակ ծաղիկն է
փայլում, իսկ նրա մօտ արդէն կարմրել է գեղիցիկ համեղ
պտուղը: Անտառային շուշանի սպիտակ գինտերը օրօրում են
երկար ու հարթ տերեւների միջից: Միւս կողմից կարծրակտուց
փայտփորը կտկտում է ծառերը. սև սարեակները թնդացնում
են օդը իրանց երգերով, իսկ անտուն կկուն համարում է իւր
կեանքի օրերը: Մոխրագոյն նապաստակն ահա թփի տակը
մտաւ. իսկ խորամանկ աղուէսը նայում է նրան իւր որջի դռ-
նից: Ահա անտառի խորքում մինը ծառերի ճղները ջարդում
— փշրում է. սա թաթեղ արջն է, որ իւր համար պտուղներ է
պոճոկում: Անտառներում պակաս չեն նաև կխտարը, եղնիկն
ու եղջերուն, այծն ու քօշը, վայրենի կինճն ու մէրունը:

146. ԱՐՁԱԳԱՆՔ

Է զազանն է անտառի մէջ մոնչում,
Թէ եղջերուն—կամ ամպերը որոտում,
Թէ այս կամ այն կողմերից երգ են երգում—
—Ամեն ձայնի
Իւր արձագանքը ընդարձակ օդում
Կը պատասխանի:

147. ՇԻՆԱԿԱՆՆԵՐԻ ԱՌԱՒՕՏԵԱՆ ԵՐԳԸ

Ա՛յ մարդ, այսօր շատ քրնեցար, ննջեցիր,
Առաւօտեան հով ժամանակն անցուցիր.
Արեգակը ծովի ծայրէն ծագեցաւ.
Զերմութիւնը ձորն ու դաշտը փռուեցաւ:
Ընկերներդ վաղ արտերը գնացին,
Ցորեն, գարի գերանդիով հնձեցին,
Խուրճ կապեցին, քարդ քարդեցին դաշտումը,
Երստան հանգչիլ կաղնիների հովումը:

Ա՛յ մարդ, վե՛ր կաց, սառը ջրով լուացուի՛ր,
Գօտիդ կապէ, գերանդիդ ա՛ռ, դաշտ հասի՛ր.
Քանի հով է՛ հունձդ արա՛ արտումըդ,
Հունձդ հնձէ, մի՛ ծուլանար գործումըդ:

Հունձդ կապէ՛, քարդըդ քարդէ՛, տուն արի,
Հանգստացիր, երբ քո հունձդ կատարի.
Բե՛ր գերանդիդ, կախէ պատէն քո տանը,
Ես իրիկուան կը պատրաստեմ սեղանը:

Ա՛յ մարդ, հերիք, ինչ-որ այսօր քնեցար,
Աչքդ մէկ քա՛ց, տն՛ս թէ որչափ ուշացար.
Մեր դրացին վաղ անց-կացաւ կամուրջէն,
Վաղ լըռել է մեր գգիրը ձայնելէն:

Ի՞նչ ես պառկել, ի՞նչ ես քրնել, սիրեկան,
Արեգական շողը հասաւ մեր դռան.
Մի ծուլանար, ժամանակդ խընայէ,
Այն պիտի մեզ քոլոր ձմեռ կերակրէ:

148. ԹԱԺԱՅ ՀԱՅ

Իւրակէի արևը ծածկուեցաւ անտառի յետեր: Միւս
առաւօտ գիւղացին իւր որդոց հետ դուրս գնաց դաշ-
տը և ուրախ-ուրախ նայեց մարգագետիններին ու արտերին:
Մարգագետիններում կանգնած էին մեծամեծ խոտի դէզեր.
Իսկ արտերում դեռ տատանւում էին հասած ցորենի հասկերը:
Գիւղացին խաչակնքեց և ասաց. «Օրհնե՛ք Նր Աստուծուն, որդիս,
այս տարի մեր տաւարը խոտ կ'ունենայ և մենք էլ հաց»: Գիւ-
ղացին պոկեց մէկ հասկ, տրորեց իւր ափի մէջ, նայեց և
տեսաւ, որ հատիկները մզացել են, յետոյ ատամի տակ փոր-
ձեց և տեսաւ որ տրարում է: «Ո՛րդիք, ժամանակ է հնձելու.
ձեր մայրը երէկ ամբարի վերջին ալիւրը մաղեց»:

Միւս օրը, թէ մեծ և թէ փոքր, բոլորը դուրս թափուե-
ցան դէպի արտերը: Խուրճերը արագութեամբ շարուեցան մի-
մեանց յետևից. իսկ երեկոյին արդէն բարձր տանեակներ և
երեսնեակներ կարգով կանգնած էին արտումը:

Դեռ հունձը չէր վերջացել, որ կամն սկսեց պտտել կալի
վրայ: Հայրը մի բեռը ցորեն տարաւ ջրաղացը և այնտեղից
ձերմակ ալիւր բերեց: Մայրը խաչ ճարեց, խմոր հունցեց,

իսկ միւս օրը մահուկներն արդէն ուտում էին նոր ցորենից պատրաստած թափայ հացը:

149. Հ Ո Ր Ն Զ

Ահա քանուորներն շարէշար կանգնած,
Մանգաղը ձեռքին, զոգնոցը կապած,
Մինչևև գօտկատեղ բարձրացող արտում,
Ժպիտն երեսին, ցորենն են հ'ոծում:

Ընդարձակ դաշտը, որ ամիսուկէս
Մեղմ քամու դիմաց կապոյտ ծովի պէս
Ծրկում թեքում էր ու հէրանց գնում,
Յորից յետ դառնում, իւր տեղն էր քրոնում:

Այժմ քաց-դեղին ոսկու գոյն առած,
Ծիրոջ օրհնութեամբ հասկերը լցրած,
Արեւի դիմաց փայլում է, խաղում,
Ամբողջ հովիտը հուր ու ծով շինում:
Կարծես հրեշտակը ծիրոջ հրամանով
Ժիծաղ է սրփոել իւր առանձնեքով.
Ուրախ ու քրքրիչ, խինդ ու քերկրութիւն
Դաշտը քոնած է, կ'ասես, օրն ի քուն:

Ահա քանուորներն շարէշար կանգնած,
Մանգաղը ձեռքին, զոգնոցը կապած,
Հընձում են ցորենն ու խուրձեր կապում,
Կապած խուրձերից տասնեակներ կազմում:

150. ԶՐԻ ԾԱՆԱԳԱՐՀՈՐԴՈՒԹԻՒՆԸ

1. **Չ**ուրը սւմ ասես, որ հարկաւոր չլինի: Բոյսերին, գազաններին, թռչուններին և մարդկանց հարկաւոր է նա: Ահա թէ ինչի Աստուած ծովերը և ովկիանոսները լցրեց ջրերով:

Բայց ծովի ջուրն աղի է և դառն: Այդ վնաս չունի, որովհետև ամենքը ծովի մօտ չեն բնակում: Բայց ինչպէս մարքերը ջուրը, ինչպէս տաններ մենք նրան ծովերից հազարաւոր մղոն հեռու, ինչպէս բարձրացնենք նրան սարերի գլուխը, ինչպէս անենք, որ նա լաւանայ, խմելու ջուր դառնայ:

Աստուած այս գործը յանձնել է աշխատասէր արեւին: Իւր տաք ճառագայթներով արեւը ջուրը թեթեւ գոլորշիների է դարձնում. ջրի գոլորշիներն իրանց միջի աղային մասերը թողում են ծովերում, իրանք բարձրանում են և, թանձրանալով, երևում են արծաթափայլ ամպի կերպարանքով կապոյտ երկնակամարի վրայ:

2. Գոլորշիները բարձրանալով թանձրանում և ամպ են դառնում, բայց նրանք չեն կանգնում ուղղակի ծովի վրայ: Այստեղ քամին սկսում է իւր գործը և ահագին ամպերը թեթեւ փետուրի նման քշում է գէպի լոյս աշխարհի ամեն կողմերը: Ամեն մէկ ամպի մէջ այնքան ջուր կայ, որ եթէ նա միանգամից ցած թափուէր, կըծածկէր քաղաքներ, գիւղեր, մարդկանց և կենդանիներին: Բայց Աստուած գործը ուրիշ տեսակ է կարգադրել. ամպերից կաթկաթում են անձրևի փոքրիկ կաթիլները, ինչպէս ալիւրը մաղի միջից, կամ սառչում ու թափւում են ինչպէս ձիւն:

3. Չուրը թարմացնում է հովիտներն ու արաւերը և հողը նրան իւր ներսն է ծծում: Հողի տակ աւելորդ կաթիլները միմեանց յետից հաւաքւում և կազմում են ստորերկրեայ փոքրիկ կոհակներ. մի քանի կոհակներ խառնւում են միմեանց

հետ և, մի ճանապարհ գտնելով, դուրս են բղխում երկրի երեսը սառն աղբիւրի ձևով։ Աղբիւրը բղխում է և առուակ կազմելով առաջ է խաղում։ Առուակն իրան համար ճանապարհ է պատրաստում։ փոքր առ փոքր հողը քանդում է և սկսում է քարերի վրայ խոխոջալով առաջ գնալ։ Պատահում է, որ նա ճանապարհին հանդիպում է մի իւր նման շատախօսի և նրա հետ եղբայրանալով, ձայն ձայնի տուած, առաջ են խաղում։ Նրանք միմեանց հետ առաջ են գնում։ Իսկ նրանց պատահում են ճանապարհին երրորդ, չորրորդ և հինգերորդ առուակներ... Նրանք ամենքը խառնուում են միմեանց հետ և բարեկամաբար առաջ են հոսում։ Նայում տեսնում ես, որ ահա այս եղբայրական միութիւնից մի կանոնաւոր գետակ է կազմուել։ Այս գետակը ջուր է տալիս մարդկանց, կենդանիների, թարմացնում ու զովացնում է դաշտերի ծարաւ բոյսերը, պտըտացնում է ջրադաշտերի երկանները, կրում է իւր վրայ լաստեր և թեթեւ առակներ։ Իսկ նրա սառն կոհակների մէջ խաղում են ուրախ ձկները՝ փայլեցնելով իրանց արծաթադոյն թեփուկները։

4. Գետակը վազում խառնուում է ուրիշ գետակի հետ և միասին առաջ են գնում։ Ճանապարհին նրանց հետ խառնուում են ուրիշները և այսպիսով կազմում են մի ահագին գետ, որ ունենում է բազմաթիւ վտակներ և անցնում է մի թագաւորութիւնից միւս թագաւորութիւն։ Երբեմն միւսնոյն գետն անցնում է շատ մանր տէրութիւններով և նրանց ամենին էլ բաշխում է իւր առատ ջրից։ Լողում են գետերի վրայ ծանր նաւեր, որոնք բարձած են լինում զանազան ապրանքներով։ Անցնում են նրանց վրայով առագաստաւոր նաւեր, իսկ եղբրեւների մօտ շինում են արուեստագործական գիւղեր և առևտրական քաղաքներ՝ մինը միւսից հարուստ։ Գետը մեծամեծ հարստութիւններ է տանում մի երկրից միւսը կամ դէպի հեռաւոր ծովեր և իւր լայն բերանով ոչ թէ փոքրիկ նաւակներ,

այլ մեծամեծ նաւեր, թեւանման առագաստներով զարդարուած, ծովն է մտցնում։

Գետերից շատ ջուր է թափւում ծովերի մէջ. բայց արեգակն էլ հանդարտ չէ մնում. նա առատ գոլորշիներ է բարձրացնում, ամպեր է կազմում և ամբողջ աշխարհին անձրև է բաժանում։

Գետերը դարերով թափւում են ծովերի մէջ և նրանց երբէք չեն լցնում. արևն էլ յաւիտեան գոլորշի է բարձրացնում ծովերից, բայց երբէք նրանց չէ ցամաքեցնում։ Այսպէս ամենիմաստ կերպով է կարգադրել Աստուած այս բանը։

151. ՄԱՆԿԱԿԱՆ ՅԻՇՈՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Օգոստոս

ատ ժամանակ է՝ ես իմ յիշատակարանումս ոչինչ չեմ գրել. ամբողջ ամառ ես դրա համար միջոց չ'ունէի։ Սյժմ մենք էլ այնքան չենք խաղում, որովհետև շուտ-շուտ անձրևում և աշնան հոտ է գալիս։

Այսօր, Աստուածածնի վերափոխման տօնին, մեծ ուրախութեամբ եկեղեցի են տանում այգիների և արտերի պտուղները։ Աստուածածնին պտուղներն օրհնում են։ Գիւղական փոքրիկ եկեղեցին լիքն է մարդկանցով։ Բարի գիւղացին ջերմեռանգութեամբ վեր առաւ մի փոքրիկ խաղողի ճիւղ և մի բուռը ցորեն։ Խաղողը նա կերաւ, պասը լուծեց, իսկ ցորենը տարաւ, իւր սերմացուի հետ խառնեց։ Հայրս և մայրս այսօրից սկսեցին պտուղներ ուտել։ Իսկ մենք վաղուց լուծել էինք պտղապասը։

Գաշտերում արդէն չարուած են ցորենի տասնեակները. շուտով գիւղացին կըբերէ նրանց իւր կալը, որ անձրևների տակը չմնան։ Ահա աշխատասէր գիւղացին ջանասիրութեամբ

կախում է. իսկ նրա փոքր որդին խուրճն է կրում հնձա-
տեղերից:

Խուրճը կրելուց յետոյ նա պարապ չէ մնալու. արեգակի
տարութիւնը պակասում է. երկինքը շուտ-շուտ ամպում և
անձրևներ է գալիս. գիւղացու ցեղերը փափկացել են. շուտով
ցաքը կ'սկսուի: ձանձերն էլ սկսել են զգալի կերպով կծել.
երևում է, որ ամառը վերջանում է:

152. ԱՇԵՆԱՆ ՆՇԱՆՆԵՐԸ

Աշունը գալիս է թէ չէ, ծառերի կանաչ տերե-
ւները փոքր առ փոքր դեղնում, թառամում
են, մանգաղը իւր գործը վերջացնում է ոսկե-
նման արտերում. հովիտների երբեմն կանաչ գոր-
գերը կարմրում, չորանում են. ծառերի պտուղ-
ները լցում, հասունանում են:

Աշնան նշաններն ամեն կողմից մարդու աչքին են դիպ-
չում. այստեղ, արևի տակ փայլելով, տատանւում է սարդի
ոստայնը. այստեղ, արտերի տեղը, երևում են մերկ ծղօտներ,
իսկ այգիներում որթի ոստերի վրայ կախուել են, տե՛ս, սպի-
տակ և կարմրախառն ողկոյգներ: Կալերում հնձած հացաբոյ-
սերը կախում են. առաւօտները մէզը սպիտակ քաթանի նման
ծածկում է կապոյտ լճակը:

Ամբողջ օրը ուայերը ճռնչում են. նրանք դաշտերից
խուրճ են կրում կալը: Կալերում կամների չըխըրխկոցը հե-
ռուից լսում է. կռուներին խումբերը շղթայաձև թռչում
են բարձրից, զարդարելով բնութիւնը իրանց ներդաշնակ
կրկնոցով և, կարծես, ասում են մեզ.

«Շոգերն անցան. պտուղները քաղեցին,
Հացով, մրգով ամբարները լցրեցին.
Երկինքն ամպեց, քարակ անձրեւ է մաղում»,
Մերկ դաշտերը եւ ծառերը ողողում:

Է՛յ-Է՛յ-Է՛յ,—աշուն է,
Տեսէ՛ք ինչպէ՛ս նախշուն է»:

153. Հ Ա Տ Ի Կ

Ոյսը քացում է, շուտ արտը զնամ,
Պատում սուր խոփով ես կուրծքը հողի.
Իմ սիրո՛ւն հատիկ, քեզ նորան պահ տամ,
Մինչեւ օրերը ամիսն արելի:

Թաղեմ քեզ, հա՛տիկ, եւ դարդըս քեզ հետ.
Թէ Աստուած ուզեց, դու կանաչեցիր,
Թող դարդըս մեռնի գետնի տակ անհետ.
Դու ինձ մխիթար կրկին տուն դարձիր:

Եւ ջերմ աղօթքով Տիրամօր առջեւ
Ես մոմ կը վառեմ, ես խունկ կը ծխեմ,
Որ քեզ պարգեւէ մի առատ անձրեւ,
Որ քեզ միշտ սիրով նայէ խնդաղէմ:

Բայց թէ այդ շնորհին, մեղքերիս համար,
Արժանի չըլինիմ, ծով կը դարձնեմ
Ես տաք քրտինքը մակտիս արեւատ,
Որ քեզ, իմ հատիկ, ծառաւ չըթողնեմ:

Ժլիր, կանաչի՛ր ոսկէ սաւանով,
Ժածկի՛ր իմ արտը ողջ ալեծածան,
Շոր այն ժամանակ անուշ շըշիւնով
Տուր ջարդուած սրտիս մի քուն հանգստեան:

154. ԱՇՈՒՆ

Երեկոյեան վերջալուսին
 ծիծեռնակները չըբացան.
 Սարեակները խումբեր կազմած
 Մեր կողմերիցը հեռացան:

Ամեն քան հանդարտ քնած է.
 Դուրսը խաւար է տիրում.
 Չոր տերեւը խշխշում է
 Եւ քամին դուռը ծեծում:

155. ԶՀՆՁԱԾ ԱՐՏ

Աշունն սկսուեց, ծիծառն թռաւ.
 Անտառն է դատարկ, դաշտը մերկացաւ.
 Միայն դաշտումը անհունձ մնացած
 Տխուր ու տրտում մի արտ կայ կանգնած:
 Կարծես հասկերը ասում են միմեանց.
 Ի՞նչպէս միտում ենք մենք այս ցրտի տակ.
 Շատ տխրալի է գետին խոնարհել
 Եւ ատօք պտուղը հողում թաթախել:

«Ամենայն գիշեր մեզ մօտ իջնում են
 Անցնող թռչուններն ու մեզ ուտում են.
 Գազաններն տրորում, քամին մեզ ծեծում.
 Ո՞ր է մեր տէրը, ի՞նչ է սպասում»:

Քամին տալիս է նրանց վատ համբաւ.
 «Մահը ձեր տիրոջ երկրից վեր առաւ»:

156. ԶՈՐՍ ԵՂԱՐՔ

Զորս եղբարք են. ամեն տարի.
 Երկրիս վրայ ման են գալի.
 Չորսն էլ ջոկ-ջոկ ունին հասակ,
 Պարգեւներն են հազար տեսակ:

Առաջինն է պատանի,
 Բողբոջ, տերեւ, սաղարթ ունի.
 Պայծառ տերեւ, կանաչ արօտ,
 Որոնց տղայքն են միշտ կարօտ.

Երկրորդ եղբայրն երիտասարդ,
 Տալիս է մեզ անձրեւ առատ.
 Ժաղկունք ցանում է ամեն դի,
 Յոյս է տալիս առատ հընձի:

Երրորդ եղբայրն այն չափահաս,
 Մրգերով լի ունի մի թաս.
 Բաժանում է տղոց իւր զանձ —
 Ժիրան, խնձոր, խաղող ու տանձ...

Չորրորդ եղբայրն է ծերունի,
 Յուրտ ու խաւար շալկած ունի,
 Այգի, անտառ ամայացած,
 Դաշտ եւ արօտ ձիւնով լցուած:

Վ. Ե. Բ. Զ.

Բ Ա Ռ Ա Ր Ա Ն

Առաջին շրջանից—իբրև նմուշ ուսուցիչներին համար.

Արթ—արթուն բառի արմատը.

Բաղ—այգի.

Զառ—արծաթաթել (գործուածք).

Թառ—թռչունների գիշերելը և գիշերելու տեղը.

Թաս—գաւաթ, բաժակ.

Համը—անիգու, լալիկ.

Հօտաղ—լուծը քշող տղայ.

Հաւար—կորկոտ (ցորենի ու հաճարի).

Ճահ—յարմար, պատշաճ. կարգ.

Ճաղ—սայլի կամ անիւի մատաձև տախտակ. տախտակեայ դռնակ (կախակա). գուլպայ գործելու մետաղէ կամ փայտէ չփեք.

Ճիտ—պարանոց, վիզ.

Ճուտ—ձագ.

Յամը—դանդաղ, ծանր.

Յօդ—անդամների կապը, խաղը.

Յօտ—որթի կտրած ճիւղը, մատը.

Որդ—ճիճու.

Որթ—վաղ, խաղողի թուփ. հորթ.

Չաղ—գեր, պարարտ.

Չանգ—մէզ, մառախուղ.

Չանչ—չանչ անել—բաց թաթի շարժմամբ անիծել.

Չոչ—չոչ անել—ձեռն ու ոտի վրայ ման գալ.

Չութ—փոքրիկ արօր միալուծ.

Պաղ—սառը, հով.

Պող—եղջիւր.

Պուտ—իւլայրի ծաղիկ (վայրի խաչնաչ).

Ջահ—մոմակալ. բոցավառ լոյս (մաշակա).

Ջինջ—իստակ. մաքուր. պարզ.

Ջոջ—աւազ. մեծ. գլխաւոր.

Սլէհ—գէնք. միջատների խայթոցը, ժանիքը.

Սկայ—մեծ, հսկայ.

Սկունդ—փոքրիկ շուն.

Սկուտդ—սինի, բլիւզ.

Սքեմ—կրօնաւորի զգեստ.

Տաղ—երգ.

Տե—տեղութիւն, դիմանալը.

Փառ—թաղանթ, փառք.

Քարթ—քարտէզ. խաղալու թուղթ.

Օթ—օթեան, իջեան.

Փաս—գլխարկ (տաճկական).

ՀԱՆԵԼՈՒԿՆԵՐԻ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆԸ

(Երկրորդ շրջանում)

§ 17.—ա. Օձ. բ. կրկայ.

§ 19.—ա. Սուր և պատեան կամ հրացան և զնդակ. բ. Վաչաղակ. գ. Մոչ (մոր), որ սալիտակ ծաղկում է, կանաչ պտուղ բունում, յետոյ կարմրում և ապա սևանում.

§ 21.—Մեղրահաց.

§ 28.—ա. Արև և լուսին. բ. Երկինք և աստղեր.

§ 30.—Սարգ:

§ 32.—Մարդու լեզուն.

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԵԱՆ ՑԱՆԿԸ

ՆԱԽԱԿՐԹԱԿԱՆ ՎԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Հայերէն այբուբենը	4.
Նման հնչիւններ	5.
ս. դ. բառի վերջում	6.
ս. դ. չ. բաղաձայնների հետ	6.

ՇՐՋԱՆ ԱՌԱՋԻՆ (երես 8—28).

1, Ուսումնարանում. 2, Այբբենարան. 3, Կարդալ և գրել. 4, Մըջիւնը և աղանին. 5, Ճնճողւկներ * ժողովր. բանաստ. 6, Պառաւն ու հաւը. 7, Աքաղաղն ու հաւը * ժողովր. բանաստ. 8, Ագռաւն ու աղանին. Կռունկներ * ժողովր. բանաստ. 9, Իմ ուսումնարան գնալը. 10, Տխուր երեխայ, * Գ.-Քաթիպա. 11, Աղօթք և աշխատանք. 12, Հզօր ճար, * Գ.-Քաթիպա. 13, Առաւօտեան ճառագայթները. 14, Հրաւէր. * 15, Ամեն բան իրան տեղը. 16, Օձի գլուխը և պոչը. 17, Հանելուկներ. 18, Վարդենին ու փուշը. Մելիք. 19, Հանելուկներ. 20, Մեղու. 21, Հանելուկ. 22, Լաւ ընկեր. 23, Մանուշակ. * Գ.-Քաթիպա. 24, Ո՛վ է քիթը ցից պահում. 25, Արևին. * 26, Ստախօս. 27, Լուսինը և արեւը * ժող. բանաստ. 28, Հանելուկներ. 29, Նպաստակը և ոգնին. 30, Հանելուկ. 31, Փիղ. 32, Հանելուկ. 33, Առիւծը, արջը և աղուէսը. 34, Հրաւէր գարնան. * Գ.-Քաթիպա. 35, Առիւծը և գորտը. 36, Գարուն * Ընծայեցի. 37, Ոյժն իրաւունք չէ. 38, Սուրբ Կարապետ * ժող. բանաստ. 39, Մանկական խաղ *:

ՇՐՋԱՆ ԵՐԿՐՈՐԴ (երես 29—48).

40, Պապը. 41, Մեր ընտանիքը. 42, Զաւակների միութարանքը. 43, Որբի օրը սև է. 44, Օրօրօցի երգ * Գ.-Քաթիպա. 45, Հինգերորդ պատուիրանք. 46, Հրաշալի խոտ. 47, Գարնան Կարապետ (Ծիծեռնակ). 48, Ծիծեռնակ. 49, Մեր տունը. 50, Ի՛նչպէս են չինում տները. 51, Խրճիթ. 52, Պարտէզ. * 53, Այգի. 54, Երկրագործը և

ծաղիկը. 55, Վարդ. 56, Կակաչ. 57, Մորի և կակաչ. 58, Ծաղիկների երգը *. 59, Բոյսերի տեսակները. 60, Գարնանային առաւօտ. 61, Երաշտ. 62, Բոյսերի կերակուրը. 63, Ընկոյզ և դդում. 64, Ծառերի վէճը. 65, Ուրիշին հոր փորողն ի՞նքը մէջը կընկնի:

ՇՐՋԱՆ ԵՐՐՈՐԴ (երես 49—75).

66, Շնիկ. 67, Որս. 68, Կատու. 69, Մկան համար կատուն էլ գազան է. 70, Ինչ կըբրդես, այն կ'ուտես. 71, Թռչնակ *. 72, Զի. 73, Տխուր ձի. 74, Պայտ. 75, Կով. 76, Կորած հորթ * Ղ. Աղալեանց. 77, Կթել ու հարել * Ա. Արարատեան. 78, Ոչխար. 79, Գառը գայլի մորթով *. 80, Գայլի արտասուքը. 81, Խոզ. 82, Խոզը կաղնի ծառի տակ. * 83, Կենդանիների վէճը. 84, Սագեր. 85, Աղանիններ. 86, Ուրիշի վրայ մի ծիծաղիլ. 87, Դեղձանիկը և Սոխակը. 88, Երգ Պանդուխտ պատանեկի *. 89, Կաղամբի թիթեռ. 90, Զատիկ. 91, Թիթեռ և մանուկ. * 92, Հրեղէն ձի:

ՇՐՋԱՆ ԶՈՐՐՈՐԴ (երես 76—101).

93, Դաշտ և ուսումնարան. 94, Գրատախտակ և քարետախտակ. 95, Կաւիճ. 96, Հացն ուտելով, բանն անելով. 97, Մատիտ. 98, Դորտը և եզը. 99, Ռետին. 100, Առիւծը և մուկը. 101, Սպունգ. 102, Աղ և սպունգ. 103, Փորձանք ու պատուհաս. 104, Զրաղաց * 105, Հանելուկ * Ա. Արարատեան. 106, Ուտելիք և խմելիք. 107, Կրակ. 108, Դարբին * Կ. Կ. Մելիք-Շահն. 109, Օդ. 110, Վուշի մշակումն. 111, Ի՛նչպէս է մարդս ման գալիս երկրիս վրայ. 112, Ճանապարհորդութիւն առանց ձիերի. 113, Երկաթուղի * 114, Ի՛նչպէս են ճանապարհորդում ջրի վրայ. 115, Քամի և նաւեր * 116, Զրի երեսին անիւներով. 117, Զարմանալի մշակ. * 118, Մարդիկ ի՛նչպէս են թռչում ադի մէջ. 119, Երկու քոյր * Գ.-Քաթիպա:

ՇՐՋԱՆ ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ (երես 102—137).

120, Ի՛նչ արեց ձմեռը. 121, Ալիոր պապի հրամանները. 122, Զիւն * Գ.-Քաթիպա. 123, Յունվարի մէկին. 124, Յուն-

վարի հնգին. 125, Յունվարի վեցին. 126, Ակնկալութիւն
գարնան * 127, Պասի առաջին երկուշաբթին. 128, Գարուն. *
129, Մանկական յիշողութիւնից (ծաղկազարդ կիր.). 130, Աւագ
հինգշաբթի. 131, Աւագ ուրբաթ երեկոյին. 132, Գարնանային ջրեր. *
133, Սուրբ Յարութիւն. 134, Ջատիկ. * 135, Քրիստոս յարեալ *
Գ.-Քաթիպա. 136, Մանկական յիշողութիւնից (մեռելոցք). 137, Եր-
կրագործի երգը *. 138, Մայիսուայ առաւօտ. 139, Ամառը. *
140, Ամառային առաւօտ. 141, Չուկը. 142, Ուռնի. * 143, Ամառը
ձարգագետիններում. 144, Ամառը դաշտում. 145, Ամառը ան-
տառում. 146, Արձագանք *. 147, Շինականների առաւօտեան
երգը. 148, Թաժայ հաց. 149, Հունձ. 150, Ջրի ճանապարհորդու-
թիւնը. 151, Մանկական յիշողութիւնից (օգոստոս). 152, Աշնան
նշանները. 153, Հատիկ * Յ. Յովհաննիսեան. 154, Աշուն.
155, Չհնձած արտ. * 156, Չորս եղբարք * Գ.-Քաթիպա.

Գրքի մէջ գրած են, ի միջի այլոց, հետե- ւեալ պատկերները՝

- 1, Գրքի սկզբում՝ Յիսուան օրհնում է մանուկներին:
- 2, Երես 28. Մի պատկեր ընտանեկան կեանքից. մա-
նուկները շրջապատում են վշտացած մօրը և աշխատում ու
յաջողում են փարատել նրա վիշտը:
- 3, Երես 72. Հրեղէն ձիու գաղափարական պատկերը:
- 4, Երես 75. Յովհաննէս Մկրտիչը և Աստուծոյ զառը:
- 5, Երես 106. Քրիստոսի ծննդեան պատկերը:
- 6, Երես 107. Քրիստոսի մկրտութեան պատկերը:
- 7, Երես 110. Քրիստոսի Երուսաղէմ մտնելը:
- 8, Երես 112. Քրիստոսը խաչի վերայ:
- 9, Երես 115. Քրիստոսի Յարութեան պատկերը:

*) Աստղանիշ ունեցողները չափաբերական գրութեան են:

**) 114 և 115 §-ները կրկնուած են երկու անգամ:

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY

1	1. <i>Thymus</i> <i>linifolius</i> <i>Willd.</i>	37.5
2	2. <i>Thymus</i> <i>linifolius</i> <i>Willd.</i>	40.0
3	3. <i>Thymus</i> <i>linifolius</i> <i>Willd.</i>	37.5
4	4. <i>Thymus</i> <i>linifolius</i> <i>Willd.</i>	40.0
5	5. <i>Thymus</i> <i>linifolius</i> <i>Willd.</i>	37.5
6	6. <i>Thymus</i> <i>linifolius</i> <i>Willd.</i>	37.5
7	7. <i>Thymus</i> <i>linifolius</i> <i>Willd.</i>	40.0
8	8. <i>Thymus</i> <i>linifolius</i> <i>Willd.</i>	37.5
9	9. <i>Thymus</i> <i>linifolius</i> <i>Willd.</i>	30.0
10	10. <i>Thymus</i> <i>linifolius</i> <i>Willd.</i>	30.0
11	11. <i>Thymus</i> <i>linifolius</i> <i>Willd.</i>	30.0
12	12. <i>Thymus</i> <i>linifolius</i> <i>Willd.</i>	37.5
13	13. <i>Thymus</i> <i>linifolius</i> <i>Willd.</i>	40.0
14	14. <i>Thymus</i> <i>linifolius</i> <i>Willd.</i>	30.0
15	15. <i>Thymus</i> <i>linifolius</i> <i>Willd.</i>	37.5
16	16. <i>Thymus</i> <i>linifolius</i> <i>Willd.</i>	37.5
17	17. <i>Thymus</i> <i>linifolius</i> <i>Willd.</i>	30.0
18	18. <i>Thymus</i> <i>linifolius</i> <i>Willd.</i>	30.0
19	19. <i>Thymus</i> <i>linifolius</i> <i>Willd.</i>	30.0
20	20. <i>Thymus</i> <i>linifolius</i> <i>Willd.</i>	30.0

These are the results of the analysis of the samples of *Thymus* *linifolius* *Willd.* collected from the University of Toronto Library. The results show that the samples are of the same variety and are of high quality.

Thymus linifolius Willd.

University of Toronto Library

204

ՆԻԿՈՂԱՅՈՍ ՏԵՐ-ԳԵՎՈՆԴՅԱՆԻ ՀՐԱՏԱՆԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

1. Աղայեանց՝ Ուսումն Մայրենի Լեզուի, ա. տարի .	25 Կ.
2. , Ուսումն Մայրենի Լեզուի, բ. տարի .	40 Կ.
3. , Ուսումն Մայրենի Լեզուի, գ. տարի .	55 Կ.
4. Գէորգրէկեան՝ Ժողովածու թուար. խնդիրներէ՝ Ամբ. թուեր	40 Կ.
5. , , , Կոտորակ թուեր	50 Կ.
6. Թումանեանց՝ Начальная Книга Русского Языка.	25 Կ.
7. Մանդրեան՝ Նահապետական Աշխարհ .	60 Կ.
8. , Ընտանեկան Աշխարհ .	25 Կ.
9. , Դիւցազնական Աշխարհ .	30 Կ.
10. , Հենչէլլ՝ բանաւոր և զրաւոր հաշուելու խնդիրներ, առաջին և երկրորդ տարի .	40 Կ.
11. , Բանաւոր և զրաւոր հաշուելու խնդ. գ. տարի	50 Կ.
12. Տէր-Ղևոնդեան՝ Մայրենի Լեզու, առաջին տարի .	35 Կ.
13. , Մայրենի Լեզու, երկրորդ տարի .	40 Կ.
14. , Մայրենի Լեզու, երրորդ տարի .	50 Կ.
15. , Մայրենի Լեզու, չորրորդ տարի .	65 Կ.
16. , Մայր. լեզուի բաց. ձեռնարկը. ա. տարւուայ	ձրի
17. , Մայրենի Լեզուի քերականութ. տարիքը, մասն առաջին. .	30 Կ.
18. , Մայրենի լեզուի քերականութեան տարիքը, մասն երկրորդ. .	40 Կ.
19. , Հայորդի՝ Սրբազան պատմ. Հին Կտակ. .	50 Կ.
20. , Սրբազան պատմութիւն Նոր Կտակարանի	50 Կ.

Գրքերի վաճառումը կանխիկ է: Ազատիկ ոչոքի գրքք չենք ուղարկում, բայց ցանկացողների համար գրքերի արձեւքը կարող ենք վերագրել անել, որ նույն վճարին այն փոստային վարչութեանը կամ կանաւորին, որի միջոցով պետք ուսանան գրքերի ծրարը կամ սեղուկը:

Դրմիկ՝ Николаю Теръ-Гевондянъ. Тифлисъ.

Հասցէս փոստատանը յայտնի է:

2013

4579

